

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

**Методичні рекомендації
для самостійної та індивідуальної роботи
(для здобувачів вищої освіти
1, 2 курсів денної форми навчання
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти)**

Колектив авторів

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора,
заслуженого юриста України
Лариси Наливайко*

**Дніпро
2022**

УДК 342
К 65

*Схвалено Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
протокол № 9 від 19.05.2022 року*

Рецензенти:

МАКСАКОВА Р., завідувач кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка», доктор юридичних наук, професор;

ШЕВЧЕНКО А., завідувач кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права Університету державної фіскальної служби України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України.

Укладачі:

НАЛИВАЙКО Л., проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України;

ЧЕПК-ТРЕГУБЕНКО О., доцент кафедри загальноправових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

ЛАВРЕНКО Д., викладач кафедри загальноправових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

НОВІКОВА М., викладач кафедри загальноправових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

К 65 Конституційне право: методичні рекомендації для самостійної та індивідуальної роботи (для здобувачів вищої освіти 1, 2 курсів денної форми навчання Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти) / кол. авторів; за заг. ред. д.ю.н., проф., заслуженого юриста України Л. Р. Наливайко. Дніпро: ДДУВС, 2022. 280 с.

Викладено методичні рекомендації для самостійної та індивідуальної роботи з дисципліни «Конституційне право».

Для здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників юридичних закладів вищої освіти.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	9
ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ	11
ТЕМА 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ – ПРОВІДНА ГАЛУЗЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА, СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ, НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА	15
ТЕМА 2. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ	29
ТЕМА 3. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	42
ТЕМА 4. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ	56
ТЕМА 5. ТЕОРІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	72
ТЕМА 6. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ	86
ТЕМА 7. ОРГАНІЗАЦІЯ І ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	109
ТЕМА 8. ВИБОРЧЕ ПРАВО ТА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС	126
ТЕМА 9. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇЇ РОБОТИ	140
ТЕМА 10. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ	156
ТЕМА 11. ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС	171
ТЕМА 12. ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇЇ РОБОТИ	186
ТЕМА 13. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ	201
ТЕМА 14. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	217
ТЕМА 15. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ	235
ТЕМА 16. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ	250
ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	266
СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»	268
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ) З КУРСУ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»	270
ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ	277

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Конституційне право» є фундаментальною юридичною дисципліною, що посідає важливе місце в системі підготовки майбутніх фахівців-юристів. Сучасне конституційне право – це галузь права, яка закріплює основні засади демократії, правовий статус особи та організацію державної влади і місцевого самоврядування. В умовах становлення України як демократичної, правової, соціальної держави вивчення цієї дисципліни має особливе значення та надає здобувачам вищої освіти (далі – Здобувач) широкий діапазон світоглядних уявлень із найбільш важливих політико-правових проблем розвитку нашої держави: 1) становлення конституціоналізму в Україні на демократичних засадах; 2) забезпечення прав людини та громадянина; 3) реалізація народовладдя; 4) формування ефективних інститутів громадянського суспільства та ін.

Процес становлення та розбудови Української держави збігся з реформуванням політичної системи та виникненням нових демократичних інститутів публічної влади, формуванням громадянського суспільства, утвердженням нових принципів економічної системи, що базуються на ринкових відносинах. Це об'єктивно призвело до підвищення ролі конституційного права України як основи вивчення цих процесів. Утвердження реальної, а не лише декларативної демократії як основний напрям розвитку політичної системи сучасної України передбачає серед його складових зміцнення правових засад усього того, що підлягає впливу конституційного права, а саме: державного, економічного, політичного життя, міжособистісних відносин тощо. Усвідомлення цього постулату пояснює значимість і необхідність вивчення відповідних розділів конституційного права України.

Конституційне право – це провідна галузь національного права. Цей курс є базовим в системі інших юридичних дисциплін. Конституційне право викладається Здобувачам 1 та 2 курсів Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ протягом 2 та 3 семестрів.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Конституційне право» є надання здобувачам вищої освіти систематизованого матеріалу в сфері конституційно-правових відносин, розкриття основ конституційного ладу і його захисту, конституційно-правового закріплення суверенітету українського народу, політичного та ідеологічного плюралізму, народовладдя, конституційної відповідальності, поділу влади і взаємодії владних структур, закріплення верховенства права, роз'яснення положень верховенства Конституції України, прямої дії конституційних норм, підстави дії на території України міжнародних договорів, конституційно-правових основ проведення мовної політики; сприяння виховання поваги до конституційно-правових інститутів тощо. Вивчення цієї галузі права передбачає процес

усвідомлення Здобувачами значення Конституції України як Основного Закону держави та суспільства, як найвищої політичної та духовної цінності нації. Шляхом детального аналізу питань конституційного права повинні бути підвищені не тільки загальноюридичні знання Здобувачів, а й рівень відчуття себе повноцінними членами українського громадянського суспільства.

Загальні компетентності:

ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК12. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

ЗК14. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

Фахові (спеціальні) компетентності:

СК2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.

СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК4. Здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини.

СК6. Здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих правових інститутів права Європейського Союзу та Ради Європи і правової системи України.

СК7. Здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.

СК8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.

СК12. Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.

СК12. Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.

СК13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

СК14. Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

СК16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

Програмні результати навчання:

РН 1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

РН 2. Знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини.

РН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН 5. Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.

РН 6. Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

РН 9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

РН 13. Знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

РН 14. Використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для правничої діяльності.

РН 18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

РН 19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

РН 22. Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.

Самостійна та індивідуальна робота – це робота Здобувачів, яка планується та виконується по завданню і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі. Викладач лише організовує пізнавальну діяльність Здобувачів, а Здобувачі самостійно здійснюють пізнання. Самостійна та індивідуальна робота Здобувача є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних завдань.

Самостійна та індивідуальна робота Здобувачів з навчальної дисципліни «Конституційне право» спрямована на забезпечення: системність знань та засобів навчання; володіння розумовими процесами; мобільність і критичність мислення; володіння засобами обробки інформації; здібність до творчої праці.

Основними функціями самостійної та індивідуальної роботи Здобувачів є: *пізнавальна функція* – визначається засвоєнням Здобувачем систематизованих знань з дисциплін; *самостійна функція* – формування вмінь і навиків, самостійного їх оновлення і творчого застосування;

прогностична функція – вмінням Здобувача вчасно передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання; *коригуюча функція* – визначається вмінням вчасно коригувати свою діяльність; *виховна функція* – формування самостійності як риси характеру.

Основними принципами організації самостійної та індивідуальної роботи Здобувачів є: *принцип інтерактивності*, що визначає необхідність співробітництва Здобувачів та обміну інформацією не тільки з викладачем, але і з іншими Здобувачами; *принцип індивідуалізації навчання*, що виявляється в обліку викладачем індивідуальних психологічних особливостей Здобувача при здійсненні педагогічного забезпечення самостійної роботи; *принцип регламентації навчання*, що відображає необхідність вибору стратегії навчання і планування організації самостійної та індивідуальної роботи Здобувача (що включає методичні розробки по самостійній роботі Здобувачів); *принцип опори на базові знання та вміння*, що передбачає наявність у Здобувача мінімальних навичок роботи з технічними засобами, а також уміння раціонально використовувати вільний час для організації самостійної та індивідуальної роботи; *принцип випереджального навчання*, що забезпечує спрямованість самостійної та індивідуальної роботи на активізацію, розвиток розумової діяльності Здобувача, формування здатності самостійно прогнозувати, вибирати і вирішувати дидактичні завдання, здобувати знання у співпраці з іншими Здобувачами, з даної дисципліни; *принцип зворотного зв'язку*, що дозволяє своєчасно обговорювати та корегувати проблемні питання по даній дисципліні; *принцип науковості*, що дозволяє вирішувати поставлені завдання на сучасному рівні наукових знань; *принцип наочності*, що передбачає представляти інформацію в доступному вигляді; *принцип зв'язку теорії з практикою*, що надає можливість вирішувати ситуаційні задачі; *принцип доступності і посиленості самостійної та індивідуальної роботи*; *принцип обліку трудомісткості навчальної дисципліни і оптимального планування самостійної та індивідуальної роботи*; *принцип міцності засвоєння знань*.

Самостійна робота здійснюється у таких формах: складання схем, таблиць з тем курсу «Конституційне право»; підготовка наукових доповідей та рефератів з тем, зазначених в програмі курсу; складання процесуальних документів; робота як з нормативними актами внутрішнього законодавства, так і з міжнародними актами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншими міжнародними актами, а також тлумачення їх відповідно до конкретних обставин; доопрацювання матеріалів лекції шляхом пошуку додаткової спеціалізованої літератури та опрацювання нормативно-правових актів; робота в інформаційних мережах; опрацювання додаткової спеціалізованої літератури; складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення.

Індивідуальна робота Здобувачів з дисципліни «Конституційне право» може включати: написання наукових статей та тез наукових доповідей; участь у студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах, наукових засіданнях, науково-практичних семінарах, колоквиумах тощо; участь у роботі студентського наукового гуртка з конституційного права; анотацію прочитаної додаткової літератури з навчальної дисципліни, бібліографічний опис літератури; зібрання постатейного матеріалу та письмовий аналіз конституційного законодавства України; розробка мультимедійних презентацій у вигляді спеціально підготовленого слайд-шоу, де матеріал подається у вигляді схем, діаграм, статистичних даних тощо; написання наукових доповідей, рефератів та їх презентація на семінарських заняттях.

Вибір видів самостійної та індивідуальної роботи здійснюється Здобувачем за власними інтересами та попереднім узгодженням з викладачем. Тематику та форму індивідуальної роботи Здобувач отримує на початку семестру і здає роботу у визначені строки. Організацію, контроль та оцінювання якості виконання самостійної та індивідуальної роботи Здобувачів здійснює викладач. Самостійна та індивідуальна робота подається на кафедру для перевірки до початку екзаменаційної сесії.

Вивчення конституційного права передбачає вирішення ситуаційних задач з відповідної теми. Вирішення ситуаційних задач передбачає ретельне вивчення всіх питань семінарського заняття, ознайомлення з рекомендованою літературою, опрацювання та детальний аналіз нормативних джерел з відповідної теми.

Розглядаючи конкретне завдання, необхідно дослідити всі обставини казусу і чітко відповісти на поставлені після завдання питання. Відповіді мають носити розширений та обґрунтований характер, обов'язково із посиланням на норми того чи іншого нормативного акту, а також на монографічне або навчально-методичне джерело, яке використовувалося.

Складаючи схеми чи таблиці, необхідно ознайомитися зі всіма матеріалами відповідної теми, опрацювати нормативно-правові акти та іншу спеціалізовану літературу. Виклад матеріалу в схемах та таблицях повинен бути стислим, максимально інформативним. Текстову інформацію, що подано в схемах та таблицях, потрібно ретельно перевірити на відсутність орфографічних, граматичних чи стилістичних помилок. Схеми, таблиці мають бути подані на електронному носії та у роздрукованому вигляді. Усі схеми повинні бути підписані і обов'язково сформовані в окрему папку.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ теми	Назва теми	Загальний обсяг годин	Аудиторна робота				Самостійна та індивідуальна робота
			Всього	Лекції	Семінари	Практ. заняття	
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Конституційне право України – провідна галузь національного права, складова юридичної науки, навчальна дисципліна	8	4	2	2		4
2.	Конституційний процес в Україні	6	-	-	-		6
3.	Конституційно-правова відповідальність в системі юридичної відповідальності	8	4	2	2		4
4.	Конституційно-правові засади конституційного ладу України	8	4	2	2		4
5.	Теорія Конституції України	8	4	2	2		4
6.	Конституційно-правовий статус людини та громадянина в Україні	8	6	2	4		2
7.	Організація і здійснення державної влади в Україні	6	4	2	2		2
8.	Виборче право та виборчий процес	8	4	2	2		4
	Разом за семестр	60	30	14	16		30
	Форма підсумкового контролю	залік					

№	Назва теми	С а	Аудиторна робота	С а М
---	------------	-----	------------------	-------

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

			Всього	Лекції	Семінари	Практ. заняття	
1	2	3	4	5	6	7	8
9.	Конституційно-правовий статус Верховної Ради України та організація її роботи	10	6	2	4		4
10.	Конституційно-правовий статус Президента України	8	4	2	2		4
11.	Органи виконавчої влади в Україні: конституційно-правовий статус	8	4	2	2		4
12.	Органи судової влади та організація їх роботи	8	4	2	2		4
13.	Конституційний Суд України	8	4	2	2		4
14.	Місцеве самоврядування в Україні	6	4	2	2		2
15.	Територіальний устрій України	6	2	-	2		4
16.	Конституційно-правові засади національної безпеки та оборони України	6	2	-	2		4
	Разом за семестр	60	30	12	18		30
	Форма підсумкового контролю	екзамен					

ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ

- ❖ Nalyvaiko L. R. State System Guarantees: Theoretical and Legal Characteristics / The issues of improving legal knowledge in the XXI century: the unity of theory and practice: collective monograph. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. P. 131-150.
- ❖ Nalyvaiko L. R., Chepik-Tregubenko O.S. Main Directions of Effective Interaction of Public Authorities and Institutes of Civil Society / Legislation of EU countries: history, shortcomings and prospects for the development: Collective monograph. Frankfurt (Oder): Izdevniecība «Baltija Publishing», 2019. 360 p. P. 197-214.
- ❖ Nalyvaiko L. R., Oliinyk V. M. Theoretical and legal basis of the interaction of judicial authorities and the civil society institutions: foreign experience / Development and modernization of the legal systems of Eastern Europe: experience of Poland and prospects of Ukraine: Collective monograph. Vol. 3. Lublin: Baltija Publishing, 2017. 372 p. P. 165-181.
- ❖ Chepik-Trehubenko O. S. The Political System of Society: Features and Prospects of Development in Ukraine / The issues of improving legal knowledge in the XXI century: the unity of theory and practice: collective monograph. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. P. 33-51.
- ❖ Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки, оборони та розвідки: зарубіжний і вітчизняний досвід. Основи національної безпеки: моногр. / В. В. Колюх [та ін.]; [упоряд. В. М. Раєвський]. Київ: Ліра-К, 2022. 407 с.
- ❖ Аніщук Н. В., Афанасьєва М. В., Бакаянова Н. М. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 524 с.
- ❖ Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: В. Д. Гончаренко (гол.) та ін. Харків: Право, 2016. Том 1: Історія держави і права України. 848 с.
- ❖ Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: С. І. Максимов (гол.) та ін. Харків: Право, 2017. Том 2: Філософія права. 1128 с.
- ❖ Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: О. В. Петришин (гол.) та ін. Харків: Право, 2017. Том 3: Загальна теорія права. 952 с.
- ❖ Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і таблицях: навч. посіб. Харків: Право, 2014. 376 с.
- ❖ Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: підруч. 2-е вид, допов. та перероб. Київ: Логос, 2017. 398 с.
- ❖ Гомонай В. В. Конституційно-правове забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору: моногр. Херсон: Гельветика, 2020. 259 с.
- ❖ Джунь В. В. Соціологія конституційного права: моногр. Київ: Ін Юре,

2015. Кн. 2: Соціокультурні підстави європейського конституціоналізму. 2018. 597 с.
- ❖ Забокрицький І. Транснаціоналізація сучасного конституціоналізму: теорія та практика: моногр. Київ: Вид-во Людмила, 2020. 395 с.
 - ❖ Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: навч. посіб. Полтава: Астроя, 2020. 217 с.
 - ❖ Конституційне право зарубіжних країн: підруч. / [І. О. Бондаренко та ін.; за заг. ред. Н. В. Мішиної, В. О. Міхальова]. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 641 с.
 - ❖ Конституційне право України та зарубіжних країн: навч.-метод. посіб. / С. Філіппов, А. Мота, С. Петреченко. Київ: Видавництво Людмила, 2021. 263 с.
 - ❖ Конституційне право України: підруч. / [Алмаші І. М. та ін.; уклад. В. В. Берч]. 10-те (ювіл.) вид., перероб. та допов. Ужгород: Рік-У, 2020. 500 с.
 - ❖ Конституційне право України: підруч. / [Т. М. Слінько та ін.]; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 590 с.
 - ❖ Конституційне право України: підруч. 8-е вид. перероб. та допов. Ужгород: Гельветика, 2018. 410 с.
 - ❖ Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів / [Ю. Г. Барабаш та ін.]. 5-е вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2018. 387 с.
 - ❖ Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.
 - ❖ Конституційне право: підруч. / [О. С. Бакумов та ін.]; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2019. 483 с.
 - ❖ Конституційне та муніципальне право України (у визначеннях та схемах): навч. посіб. / А. Є. Шевченко, Д. Л. Вітюк, О. А. Павлюх. Ірпінь: УДФСУ, 2021. 213 с.
 - ❖ Кравцова З. С. Конституційно-правові засади організації і здійснення державної влади в Україні: моногр. Київ: Ліра-К, 2019. 427 с.
 - ❖ Кулі-Іванченко К. К. Конституційне право. Загальна частина: навч.-метод. посіб. Одеса: Фенікс, 2019. 104 с.
 - ❖ Любчик О. А. Конституційне право: навч.-метод. посіб. для підгот. до іспиту за кредитно-модульною системою. Сєверодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2019. 342 с.
 - ❖ Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
 - ❖ Наливайко Л. Р., Касяненко Є. В., Обушко В. В., Сеньків О. М., Чепік-Трегубенко О. С. Конституційне право України в тестових завданнях:

- навч. посіб. / кол. авт. ; за заг. Л. Р. Наливайко. Дніпро: Дніпроп. держ. унів. внутр. справ, 2019. 436 с.
- ❖ Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посіб. Дніпро: Дніпр. держ. унів. внутр. справ, 2019. 184 с.
 - ❖ Наливайко Л.Р., Костицький В. В., Грицай І. О. Науково-практичний коментар до Закону України «Про громадські об'єднання». Київ: АртЕк, 2015. 228 с.
 - ❖ Нестерович В. Ф. Конституційне право України: навч. посіб. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 207 с.
 - ❖ Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України: практ. посіб. Київ: Ліра-К, 2018. 640 с.
 - ❖ Палант Б. Білль про права (практика застосування): наук.-попул. вид. Харків: Право, 2018. 264 с.
 - ❖ Пересада О. М. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Дакор, 2020. 248 с.
 - ❖ Право народу на спротив: конституційно-правове дослідження: моногр. / М. М. Орос [та ін.]. Ужгород: РІК-У, 2020. 231 с.
 - ❖ Практикум з конституційного права: навч. посіб. / кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Дніпро: ДДУВС, 2020. 799 с.
 - ❖ Речицький В. В. Неформальний конституціоналізм - II. 2-ге вид., допов. Харків: Права людини, 2021. 440 с.
 - ❖ Розвадовський В. І. Проблеми конституційно-правового статусу учасників конституційного провадження: моногр. Івано-Франківськ: [б. в.], 2019. 384 с.
 - ❖ Савчин М. В. Порівняльне конституційне право: посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
 - ❖ Савчин М. Порівняльне конституційне право: підруч. Ужгород; Київ: [б. в.], 2020. 461 с.
 - ❖ Селіванов А. О. Конституційне правосуддя в Україні: (авт. спецкурс): навч.-метод. посіб. Харків; Київ: Логос, 2018. 91 с.
 - ❖ Ситник Г. П., Орел М. Г. Публічне управління у сфері національної безпеки: підруч. Київ: Кравченко Я. О., 2020. 360 с.
 - ❖ Сливка С. С., Левицька О. В. Проблеми конституційного права = Problems of constitutional law: навч. посіб. Львів: Галицька видавнича спілка, 2020. 189 с.
 - ❖ Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
 - ❖ Спінчевська О. М. Конституційний юрисдикційний процес в Україні: сучасний стан та перспективи удосконалення: моногр. Київ: КНТ, 2022. 245 с.

- ❖ Статус державного службовця органів прокуратури в Україні: посіб. Київ: [б. в.], 2018. 290 с.
- ❖ Сучасний унітаризм: доктрина і практика: моногр. / [Ю. С. Шемшученко та ін.; відп. ред. Ю. С. Шемшученко]. Київ: Юридична думка, 2021. 513 с.
- ❖ Тлумачний термінологічний словник з конституційного права (Explanatory Terminological Dictionary on Constitutional law) / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
- ❖ Федоренко В. Л. Конституційне право України: підруч. Київ: Ліра-К, 2016. 615 с.
- ❖ Фрицький Ю. О. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Університет «Україна», 2018. 220 с.
- ❖ Чижмарь К. І., Лавринович О. В. Конституція України: наук.-практ. коментар. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 290 с.
- ❖ Шамрай В. В. Конституційне право в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції: теоретико-методологічний аспект: моногр. Одеса: Фенікс, 2018. 358 с.
- ❖ Шаповал В. М. Основи конституціоналізму (нариси з історії, теорії і практики): до 25-річчя Конституції України. Київ: Мишалов Д. В., 2021. 116 с.
- ❖ Шаповал В. М., Шаповал Т. В. Політичні права і свободи (теоретичний і конституційний аспекти). Київ: Вид-во Людмила, 2019. 80 с.
- ❖ Шляхтун П. П. Сучасний зарубіжний конституціоналізм. Основні поняття та інститути: підруч. Київ: Київський університет, 2021. 511 с.
- ❖ Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 1: А-Г. 672 с.
- ❖ Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1999. Том 2: Д-Й. 744 с.
- ❖ Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2001. Том 3: К-М. 792 с.
- ❖ Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 4: Н-П. 720 с.
- ❖ Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 5: П-С. 736 с.
- ❖ Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 6: Т-Я. 768 с.
- ❖ Ющик О. І., Бошицький Ю. Л., Риндюк В. І. Конституційні основи розвитку законодавства України: навч. посіб. Київ: Юридична думка, 2015. 155 с.
- ❖ Яковлев А. А. Конституційний процес у сучасній Україні: теоретичні основи і правова практика: моногр. Харків: Право, 2020. 350 с.

ТЕМА 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ – ПРОВІДНА ГАЛУЗЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА, СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ, НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

I. Тематика рефератів:

- «Конституційне право України як провідна галузь національного права».
- «Антропологічний підхід та його застосування в дослідженні конституційно-правових явищ».
- «Загальнофілософські підходи в системі конституційно-правових досліджень».
- «Місце конституційного права України в системі галузевих юридичних наук».
- «Правовий доктрина як джерело конституційного права України».
- «Громадські об'єднання – суб'єкти конституційно-правових відносин».
- «Установча влада Українського народу як конституційний феномен».
- «Місцеве самоврядування як суб'єкт конституційних правовідносин».
- «Інавгурація президента як інститут конституційного права».

II. Скласти схеми:

- Місце конституційного права в системі національного права України.
- Конституційно-правові норми: поняття, специфіка, види.
- Конституційно-правові інститути: поняття, специфіка, види.
- Суб'єкти конституційно-правових відносин в Україні та їх система.
- Зв'язок науки конституційного права з суспільними та галузевими юридичними науками.

III. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Навіщо здобувачам вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 081 »Право», вивчати дисципліну «Конституційне право»? Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

Інтерактивне завдання № 2

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення «Місце конституційного права в системі національного права України». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із

заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Вставте замість трьох крапок пропущені слова у нижче наведеному фрагменті тексту та вкажіть, з якого нормативно-правового акта його наведено:

«закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України не пізніш як у ... строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають ... державною мовою в офіційних друкованих виданнях. Офіційними друкованими виданнями є: ...; газета «Урядовий кур'єр».

Офіційними друкованими виданнями, в яких здійснюється офіційне оприлюднення законів та інших актів Верховної Ради України, є також ..., «Відомості Верховної Ради України». Офіційним друкованим виданням, в якому здійснюється офіційне оприлюднення законів, актів Президента України, є також інформаційний бюлетень ...».

Варіація. Вкажіть видання, у яких також офіційно оприлюднюються чинні міжнародні договори України, правові акти органів державної влади, які не визначені у вище наведеному фрагменті тексту нормативно-правового акта (не менше п'ятьох видань).

Практичне завдання № 2

Визначте, які елементи конституційної норми закріплено в нижче наведених статтях Основного Закону України:

а) здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя;

б) ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом;

в) громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону;

г) ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою

або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою;

г) у разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням;

д) Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина;

е) рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Практичне завдання № 3

На основі аналізу нормативних положень Конституції України віднайдіть у її тексті нижче наведені види конституційних норм. Встановіть, за якими критеріями їх класифіковано?

- а) диспозитивні та імперативні;
- б) матеріальні та процесуальні;
- в) уповноважуючі, зобов'язуючі та забороняючі;
- г) постійні та тимчасові;
- г) норми-принципи, норми-декларації, норми-цілі, норми-дефініції;
- д) повні, посилкові та бланкетні;
- е) регулятивні та охоронні.

V. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- Конституційне право як галузь національного права. Система конституційного права України.
- Конституційно-правові відносини: поняття, види, ознаки.
- Конституційне право України як навчальна дисципліна: поняття, система, функції.
- Джерела конституційного права України: поняття, види та їх характеристика.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. *Принцип гуманізму у конституційному праві відображається у такому твердженні:*

- а) визнання того, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову;
- б) визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності,

недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю;

- в) визнання того, що установча влада є виключним правом народу;
- г) визнання економічного плюралізму;
- д) визнання того, що представником Українського народу є Президент.

2. Політичні та інші найважливіші суспільні відносини в Україні, зміст яких полягає в утвердженні та гарантуванні конституційних прав і свобод людини, реалізації публічної влади Українським народом, Українською державою та територіальними громадами, а також забезпеченні взаємодії громадянського суспільства з державою на паритетних засадах, – це:

- а) конституційне право;
- б) предмет конституційного права;
- в) метод конституційного права;
- г) конституційне право як наука;
- д) конституційне право як навчальна дисципліна.

3. Суспільні відносини, які виникають і діють у процесі здійснення влади народом України, – це:

- а) правовідносини;
- б) конституційні правовідносини;
- в) об'єкт конституційно-правового регулювання;
- г) предмет конституційно-правового регулювання;
- д) суб'єкт конституційно-правового регулювання.

4. Предмет конституційного права України опосередковує:

- а) відносини, що визначають характер зв'язку між державою і конкретною особою;
- б) відносини між державами та державоподібними утвореннями;
- в) особисті майнові та немайнові відносини;
- г) відмінності між людьми, закладені природою, притаманні їм від народження: етнічна належність, статеві й вікові особливості, фізичні можливості, інтелектуальні здібності та ін.;
- д) відносини, пов'язані з вирішенням міжнародних спорів.

5. До предмету конституційного права як галузі права відноситься:

- а) відносини у сфері фінансування виборів в Україні;
- б) відносини, пов'язані із вирішенням міжнародних спорів;
- в) основоположні засади функціонування держави;
- г) політико-правові відносини;
- д) відносини, які виникають з права приватної власності.

6. *Відносини, що становлять предмет правового регулювання конституційного права України як галузі права:*

- а) відносини управління;
- б) відносини щодо національної безпеки та оборони України;
- в) особисті немайнові відносини;
- г) відносини у сфері муніципального управління в Україні;
- д) відносини у сфері фінансування виборів в Україні.

7. *До відносин, що визначають основні засади функціонування державно-владного механізму можна віднести такі:*

а) державний суверенітет, конституційний лад, якісні характеристики держави;

б) економічну та ідеологічну багатоманітність, множинність форм власності, гарантії соціального забезпечення членів суспільства, право на підприємницьку діяльність;

в) основи правового статусу людини й громадянина, тобто її правове становище в суспільстві та державі, належність до громадянства, державно-правові гарантії прав і свобод людини й громадянина;

г) законність, демократичність, гуманізм, поділ влади, соціальна спрямованість;

д) здійснення влади народом безпосередньо на виборах, референдумах, мітингах, демонстраціях або через систему представницьких органів.

8. *Система способів, прийомів цілеспрямованого юридичного впливу норм конституційного права на суспільні відносини, що є предметом конституційно-правового регулювання, – це:*

- а) предмет конституційного права;
- б) конституційне право України;
- в) метод конституційного права;
- г) функції конституційного права;
- д) режим конституційного права.

9. *Специфіка конституційного методу правового регулювання полягає у такому:*

а) є специфічним способом владного впливу держави на суспільні відносини, який здійснюється за допомогою юридичних засобів;

б) є сукупністю способів регулювання політико-правових суспільних відносин, які становлять предмет конституційного права;

в) охороняє та регулює найбільш важливі політико-правові суспільні відносини;

г) має системоутворюючу властивість;

д) є системою конституційних норм та принципів.

10. *Метод правового регулювання, який є традиційним в конституційному праві України:*

- а) діалектичний;
- б) імперативний;
- в) соціологічний;
- г) універсальний;
- д) децентралізації.

11. *До загальних методів конституційного права належить:*

- а) метод конституційного зобов'язання;
- б) метод ліцензування;
- в) метод квотування;
- г) метод заохочення;
- д) установчий метод.

12. *«Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки» (ст. 66 Конституції України) – це:*

- а) охоронювальний метод;
- б) заборонювальний метод;
- в) метод конституційного зобов'язання;
- г) метод заохочення;
- д) установчий метод.

13. *До спеціальних методів конституційно-правового регулювання не належить:*

- а) установчий метод;
- б) регулятивний метод;
- в) охоронювальний метод;
- г) метод заборон;
- д) заборонювальний метод.

14. *«Кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» (ч. 1 ст. 41 Конституції України) – це:*

- а) охоронювальний метод;
- б) метод дозволу;
- в) метод конституційного зобов'язання;
- г) заборонювальний метод;
- д) установчий метод.

15. *Положення Конституції України «Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг 35 років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед виборами років та володіє державною мовою» (ч. 2 ст. 103 Конституції України) – це:*

- а) установчий метод;
- б) регулятивний метод;
- в) охоронювальний метод;
- г) метод заборон;
- д) заборонювальний метод.

16. Положення Конституції України «Верховна Рада України уповноважена затвердити протягом двох днів з моменту звернення Президента України укази про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації» – це:

- а) метод заборони;
- б) метод уповноваження;
- в) метод зобов'язання;
- г) метод декларації;
- д) метод дозволу.

17. «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (ст. 19 Конституції України), – це:

- а) охоронювальний метод;
- б) установчий метод;
- в) регулятивний метод;
- г) заборонювальний метод;
- д) метод заохочення.

18. «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» (ст. 1 Конституції України) – це:

- а) охоронювальний метод;
- б) регулятивний метод;
- в) установчий метод;
- г) заборонювальний метод;
- д) метод заохочення.

19. Сукупність конституційно-правових норм, інститутів та принципів, що об'єктивно взаємодіють і регулюють суспільні відносини, які становлять предмет конституційного права, – це:

- а) предмет конституційного права;
- б) система конституційного права;
- в) методи конституційного права;

- г) конституційно-правова норма;
- д) інститут конституційного права.

20. До системи конституційного права входять:

- а) принципи, норми, інститути;
- б) інститути, підгалузі права;
- в) норми, інститути, юридичні факти;
- г) принципи, норми, галузі права;
- д) інститути, принципи, суб'єкти права.

**VII. Надати визначення понять
(робота виконується письмово):**

конституційне право як галузь права, предмет правового регулювання, метод правового регулювання, соціальний зміст конституційного права, юридичний зміст конституційного права, джерела галузі конституційного права України, функції конституційного права, принципи конституційного права, суверенітет народу, потенційний суверенітет, реальний суверенітет, влада, система конституційного права України, конституційно-правова норма, матеріальні норми, процесуальні норми, імперативні норми, диспозитивні норми, регулятивні норми, охоронні норми, факультативні норми, ситуаційні норми, спеціалізовані норми, дефінітивні норми, загальні норми, норми-принципи, установчі норми, гарантуючі норми, оперативні норми, колізійні норми, конституційно-правовий інститут, загальні інститути, головні інститути, початкові інститути, суб'єкти конституційно-правових відносин, об'єкти конституційно-правових відносин, юридичні факти, правоздатність, дієздатність, джерела конституційного права, наука конституційного права України, функції науки конституційного права, предмет науки конституційного права, методологія науки конституційного права, система науки конституційного права, джерела науки конституційного права, конституційне право як навчальна дисципліна.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
- Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

- Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
- Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08 червня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
- Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222–IV. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Спеціальний випуск. С. 7. Ст. 2597.
- Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016. *Офіційний вісник України*. 2016. № 28. С. 289. Ст. 1137.

Спеціалізована література:

1. Антонова О. Р. Система конституційно-правових принципів регулювання шлюбу і сім'ї. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 45. С. 46-53.
2. Астанкевич Ю. І. Щодо форм та методів міжнародного контролю за дотриманням міжнародних договорів. *Правова держава*. 2021. № 43. С. 177-184.
3. Барегамян С. Х., Козлова В. В., Орлова В. Є. Проблеми та перспективи удосконалення забезпечення конституційного права на достатній життєвий рівень в контексті міжнародного досвіду. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 72. С. 22-31.
4. Білоскурська О. В. Конституційна доктрина в системі сучасних джерел конституційного права. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 69-73.
5. Боняк В. О. «Конституційно-правові засади», «конституційно-правові основи» та «конституційно-правові принципи»: співвідношення понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 64-76.
6. Боняк В. О. Поняття конституційно-правової норми та її роль у механізмі організації та функціонування органів охорони правопорядку України. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. Вип. 1. С. 34-47.

7. Гавриленко В. Трансформація державного суверенітету в умовах європейської інтеграції: проблеми теорії та реалізації: моногр. Одеса: Фенікс, 2017. 136 с.
8. Гергелійник В. О. Взаємозв'язок конституційного права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування з іншими соціальними правами людини. *Публічне право*. 2019. № 2. С. 15-23.
9. Годованик Є. В. Ефективність конституційно-правових норм сучасного розвитку системи права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2020. 39 с.
10. Годованик Є. В. Ефективність конституційно-правових норм: теоретико-методологічні аспекти: моногр. Одеса: Фенікс, 2019. 355 с.
11. Годованик Є. В. Конституційно-правова норма та її відображення в Європейському праворозумінні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 1. С. 80-85.
12. Гусейнова Ф. Е. Юридична природа двосторонніх міжнародних договорів у сфері охорони здоров'я. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 160-166.
13. Гутник В. В., Яворський Я. Т. Право міжнародних договорів у наукових працях Херша Лаутерпахта. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 69. С. 438-443.
14. Дахова І. І., Чуб О. О. Багатоаспектність принципу правової визначеності щодо сучасних конституційно-правових відносин. *Форум права*. 2017. № 4. С. 59-68.
15. Забокрицький І. І. Транснаціоналізація сучасного конституціоналізму: теоретико-правовий вимір: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2021. 36 с.
16. Забокрицький І. Транснаціоналізація сучасного конституціоналізму: теорія та практика: моногр. Київ: Вид-во Людмила, 2020. 395 с.
17. Заморська Л. Системний підхід у конституційному праві: загальнотеоретичний зміст. *Право України*. 2016. № 6. С. 107-113.
18. Ільков В. В. Джерела права в адміністративному судочинстві: теорія та правозастосування: моногр. Дніпро: Ліра, 2017. 379 с.
19. Кагадій М. І. Конституції зарубіжних країн близького зарубіжжя як об'єкт порівняльного правознавства. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 31. С. 53-59.
20. Ковальчук В. Б. Народний суверенітет та права людини в європейській доктрині конституціоналізму. *ScienceRise. Juridical Science*. 2019. № 1. С. 4-9.
21. Ковальчук І. М. Співвідношення міжнародного договору та міжнародного звичаю в системі джерел міжнародного публічного права. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: Право*. 2022. Вип. 35. С. 19-26.

22. Козюбра М. І. Конституційне право: галузь права чи особлива базова підсистема – стрижень національної системи права. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т. 3. С. 70-76.
23. Колюх В. В. До питання щодо предмета політології та науки конституційного права. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 76. С. 25-34.
24. Конончук І. Історичні та політико-правові аспекти виникнення і розвитку інституту конституційного контролю. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1. С. 73-77.
25. Копильцов І. В. Актуальні проблеми пріоритетного застосування міжнародних договорів у національному праві. *Право і суспільство*. 2022. № 1. С. 223-229.
26. Кофман Б. Я. Принципи інституту громадянства в конституційному праві держави. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 4. С. 31-36.
27. Кравець Т. Є. Політико-правовий аналіз Конституції Пилипа Орлика 1710 року. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 51. С. 218-224.
28. Красовський К. Ю. Прийняття Конституції України як визначний крок в імплементації природних прав людини. *Публічне право*. 2019. № 1. С. 35-48.
29. Красовський К. Ю. Природні права людини в українському конституціоналізмі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 20 с.
30. Маринів І. І., Рудай Л. В. Проблема застосування застережень до міжнародних договорів з прав людини. *Право та інновації*. 2021. № 1. С. 68-73.
31. Марцеляк О. Роль науки конституційного права в конституціоналізації правової системи України. *Право України*. 2016. № 6. С. 79-87.
32. Матат А. В. Загальні принципи права як сучасне джерело конституційного права України. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 426-430.
33. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 15-19.
34. Москалюк О. В. Подолання прогалин у конституційному праві. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 95-98.
35. Моткова О. Д. Пряма дія норм Конституції України у сферах реалізації та захисту прав людини: питання теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.
36. Наумова К. І. Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування в системі джерел муніципального права в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
37. Новіцький В. В. Судовий прецедент як джерело права в контексті захисту прав і свобод людини. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 232-236.

38. Носач А. В. Захист державного суверенітету і територіальної цілісності України: кримінологічне дослідження: моногр. Харків: Панов, 2020. 372 с.
39. Омельченко Н. Л. Джерела парламентського права України: проблеми систематизації та перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 30 (1). С. 36-39.
40. Орловська І. Г., Фаст О. О. Значення принципу верховенства права для сучасного демократичного суспільства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 30-33.
41. Панкевич І. М., Семків В. О. Вчення Леона Петражицького в сучасній Україні: доктринальний вплив на теорію права та конституційне право. *Публічне право*. 2019. № 4. С. 144-152.
42. Поличко Т. В., Бисага Ю. М., Берч В. В., Дешко Л. М., Нечипорук Г. Ю., Петрецька Н. І. Верховенство конституційних норм у національній системі права: моногр. Ужгород: РІК-У, 2021. 220 с.
43. Проценко І. М. Сучасні проблеми застосування міжнародних договорів та міжнародних звичаїв у внутрішньому праві України. *Правова держава*. 2021. Вип. 32. С. 456-465.
44. Пуртова А. А. Міжнародні договори у системі джерел правового регулювання консульської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 69. С. 456-460.
45. Ребкало М. М., Олійник В. С. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод як джерело конституційного права України. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2021. № 1. С. 7-18.
46. Різник С. В. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні: моногр. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. 540 с.
47. Ромінський Є. В. Питання миру в середньовічних вітчизняних міжнародних та міжкнязівських договорах. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 291-296.
48. Ромінський Є. В. Міжнародні договори в історико-правовій реальності Давньої Русі: аксіологічний підхід. *Правова держава*. 2021. Вип. 32. С. 152-158.
49. Рябовол Л. Т. Гарантії конституційного ладу України як предмет дослідження: реалізація системного підходу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 29-32.
50. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: моногр. 2-ге вид. Ужгород: Гельветика, 2020. 647 с.
51. Савчин М. Конституційні принципи та їх інтерпретація. *Право України*. 2017. № 7. С. 30-38.
52. Скрипнюк О. Академічна школа конституційного права. *Право України*. 2014. № 5. С. 213-223.

53. Скрипнюк О., Батанов О. Актуальні проблеми теорії джерел конституційного права України (аксіологічні, гносеологічні та онтологічні аспекти). *Право України*. 2017. № 6. С. 39-52.
54. Спінчевська О. М. Конституційний юрисдикційний процес в Україні: сучасний стан та перспективи удосконалення: моногр. Київ: КНТ, 2022. 245 с.
55. Стрибко Т. І. Юридична природа конституційного нормативно-правового договору та особливості його договірного процесу. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 4. С. 15-25.
56. Сучасний унітаризм: доктрина і практика: моногр. / [Ю. С. Шемшученко та ін.; відп. ред. Ю. С. Шемшученко]. Київ: Юридична думка, 2021. 513 с.
57. Теплюк М., Ющик О. До проблеми якості закону України як джерела права. *Право України*. 2017. № 6. С. 17-26.
58. Товпеко Я. К. Реалізація конституційно-правових норм про права людини щодо сексуальних меншин: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
59. Тополевський Р. Система джерел права України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Право України*. 2017. № 6. С. 27-33.
60. Трансформація принципів українського конституціоналізму на сучасному етапі: колектив. моногр. Одеса: Гельветика, 2022. 176 с.
61. Фединяк Г. С. Відповідність назв структурних частин міжнародних двосторонніх договорів за участю України їх тексту (на прикладі угод про соціальне забезпечення). *Правова держава*. 2021. № 41. С. 115-121.
62. Федоренко В. Система конституційного права України: поняття, генезис і структура. *Право України*. 2017. № 5. С. 18-26.
63. Худояр Л.В. Концепція принципу рівності в конституційних актах УСРР – УРСР 1917 – 1937 рр. *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 514-521.
64. Чепік-Трегубенко О. С. Принцип верховенства права: доктрина та судова практика. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 121-127.
65. Чехович Т. В. Сутність та зміст конституційного принципу рівності громадян перед законом *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 42. С. 37-45.
66. Чернолуцький Р. В. Нормопрекування в конституційному праві України: парадигма процесуально-стадійного забезпечення актуальних питань. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. № 4, ч. 2. С. 54-60.
67. Чернолуцький Р. В. Феноменологія нормопроектної діяльності в конституційному праві України: питання теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Ужгород, 2018. 35 с.
68. Шамрай В. В. Конституційне право в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції: теоретико-методологічний аспект: моногр.

- Одеса: Фенікс, 2018. 358 с.
69. Шаповал В. М. Основи конституціоналізму (нариси з історії, теорії і практики): до 25-річчя Конституції України. Київ: Мишалов Д. В., 2021. 116 с.
70. Шигаль Д. А. Джерельна база порівняльного історико-правового дослідження: питання методики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4. С. 78-88.
71. Щокін Ю. Конституційна норма щодо міжнародно-правових звичаїв: обґрунтування доцільності і змісту. *Право України*. 2017. № 6. С. 98-105.
72. Яковлев А. А. Конституційний процес у сучасній Україні: теоретичні основи і правова практика: моногр. Харків: Право, 2020. 350 с.

ТЕМА 2. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ

І. Тематика рефератів:

- «Актуальні проблеми сучасного конституційного процесу».
- «Декларація про державний суверенітет України та її роль в історії творення незалежної Української держави».
- «Конституція Пилипа Орлика 1710 року та розвиток українського конституціоналізму».
- «Конституційна реформа: теоретичні та практичні проблеми реалізації».
- «Конституційний процес в Україні та вплив на нього Ради Європи».
- «Конституційна реформа в аспекті забезпечення стабільності».
- «Основні риси та принципи судового процесу в Гетьманщині другої половини XVII століття».
- «Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України».
- «Конституційні перетворення в Україні: доктринально-правові основи та практика».
- «Державний суверенітет у міжнародному праві: роль та зміст у сучасних умовах».

ІІ. Скласти схеми:

- Конституціоналізм, демократія і державний суверенітет: питання співвідношення.
- Періоди становлення вітчизняного конституціоналізму.
- Принципи українського конституціоналізму.
- Державний суверенітет і права людини: питання співвідношення і пріоритету.

ІІІ. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Значення Конституції Пилипа Орлика 1710 року для розвитку українського конституціоналізму». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала

кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Конституційні перетворення в Україні: сучасність та перспективи». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

ІV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Після проголошення в 1991 р. Україною державної незалежності постало питання про державні символи. В 1991-92 рр. було прийнято постанову Президії Верховної Ради України «Про Прапор України», «Про державний Герб України».

Дайте відповідь на запитання: 1. Чи мають право вказані органи приймати подібні акти? 2. Що необхідно відносити до державних символів? Чи можна віднести до державних символів столицю держави? Чим є в державно-правовому розумінні «столиця»?

V. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- Основні етапи розвитку вітчизняного конституціоналізму.
- Розвиток національної конституційної думки та спроби її втілення у державотворчі процеси у ХІХ на початку ХХ століть.
- Розвиток конституційної реформи на основі Конституції України. Основні напрями, мета, засоби конституційного реформування держави та суспільства.
- Проблеми державотворення та правотворення в період реформ в Україні.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. Найвідомішим політико-правовим документом часів гетьманства П. Орлика є:

- а) «Закон Війська Запорозького»;
- б) «Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького»;
- в) Глухівська конституція;
- г) Коломацька конституція;
- д) «Дух законів».

2. Формально започаткували європейський конституціоналізм, закріпили природні та громадянські права, обмеження влади, інші політико-правові цінності:

- а) Конституції США та Польщі;
- б) Конституції Пилипа Орлика та Франції;
- в) Конституції Польщі та Франції;
- г) Конституції США та Німеччини;
- д) Конституції Німеччини та Франції.

3. За формою конституціоналізм опосередковує:

- а) міжнародний лад;
- б) соціальний лад;
- в) економічний лад;
- г) конституційний лад;
- д) правовий лад.

4. Основними підходами щодо визначення конституціоналізму є:

- а) методологічний, філософсько-історичний та юридичний;
- б) політичний, філософсько-історичний та юридичний;
- в) політичний, правовий та юридичний;
- г) політичний, філософсько-історичний та соціологічний;
- д) соціологічний, філософсько-історичний та юридичний.

5. Конституціоналізм включає такі елементи:

- а) теоретичний, нормативний, практичний, процедурний;
- б) теоретичний, функціональний, практичний, організаційний;
- в) функціональний, практичний, організаційний;
- г) теоретичний, нормативний, практичний, організаційний;
- д) теоретичний, функціональний, прикладний, практичний, організаційний.

6. Цілісна система політико-правових ідей, поглядів, переконань; своєрідний суспільний ідеал, відповідно до якого свобода визнається основною соціальною цінністю, та інше – це:

- а) конституційна ідеологія;
- б) політико-правова доктрина;
- в) конституційно-правовий порядок;
- г) масова конституційна свідомість;
- д) система конституційно-правового регулювання.

7. Науково обґрунтовані конституційні ідеї та категорії, що втілюють основні, базові цінності суспільства, – це:

- а) конституційно-правовий порядок;

- б) конституційна ідеологія;
- в) доктринальні основи конституції;
- г) масова конституційна свідомість;
- д) конституційні норми та інститути.

8. Цілісна, науково обґрунтована правова теорія (вчення, система поглядів, керівних засад), сформульована визнаними політиками, авторитетними науковцями у сфері юриспруденції, змістом якої є головні правові цінності та ідеали (верховенство права, права і свободи людини, поділ державної влади, її виборність, підконтрольність, відповідальність тощо), – це:

- а) конституційно-правовий порядок;
- б) конституційна ідеологія;
- в) політико-правова доктрина;
- г) масова конституційна свідомість;
- д) система конституційно-правового регулювання.

9. Процес та результат практичної реалізації конституційно-правових норм, організація і функціонування громадянського суспільства, інститутів публічної влади та інших суспільних інституцій – це:

- а) масова конституційна свідомість;
- б) конституційна ідеологія;
- в) політико-правова доктрина;
- г) конституційно-правовий порядок;
- д) система конституційно-правового регулювання.

10. Конституційний процес – це:

- а) система конституційних проступків;
- б) система підходів, за допомогою яких забезпечується виконання всіх встановлених у конституції норм та режиму конституційної законності у всіх сферах суспільного життя;
- в) послідовний, історично зумовлений процес формування конституціоналізму, який становить собою конституційну реформу, що триває;
- г) сукупність змін до Конституції України;
- д) сукупність юридичних засобів.

11. Предметом конституційного процесу є:

- а) правові відносини з приводу охорони Конституції України;
- б) конституційна ідеологія;
- в) конституційно-процесуальні відносини;
- г) дипломатичні відносини;
- д) сукупність змін до Конституції України.

12. Сукупність процесуальних норм, що визначають конкретний порядок здійснення (виконання) передбачених законом дій, прийняття відповідними суб'єктами рішень, які забезпечують реалізацію прав і обов'язків учасників конституційних правовідносин на відповідних стадіях конституційного процесу, – це:

- а) конституційні процедури;
- б) конституційна реформа;
- в) реалізація положень Конституції;
- г) правотлумачний процес;
- д) немає правильної відповіді.

13. Головною функцією конституційної реформи на сучасному її етапі можна вважати:

- а) економічну функцію;
- б) соціально-економічну функцію;
- в) політичну функцію;
- г) виховну функцію;
- д) функцію інституціоналізації.

14. Складний процес, що полягає у внутрішньому структурно-предметному перевлаштуванні найважливіших правових категорій: права як сукупності норм, установлених або санкціонованих державою; системи права як складної, ієрархічно впорядкованої підпорядкованості правових норм, їх групування за інститутами, галузями тощо – це:

- а) розбудова політичних структур;
- б) стабілізація соціальних відносин;
- в) формування громадянського суспільства;
- г) органічне входження країни до світової спільноти;
- д) інституціоналізація.

15. Встановлений нормами конституційного права порядок діяльності суб'єктів конституційних відносин, спрямований на з'ясування змісту правових норм та його роз'яснення іншим суб'єктам з метою правильної та ідентичної реалізації ними цих норм права, – це:

- а) підготовка законопроекту про внесення змін до Конституції України;
- б) розробка та прийняття законопроекту;
- в) правотворчий процес;
- г) правотлумачний процес;
- д) правореалізаційний процес.

16. Найважливішим принципом конституційного процесу, що характеризується як режим відповідності суспільних відносин у конституційній сфері вимогам чинних конституції і конституційних законів:

- а) принцип рівності;
- б) принцип законності;
- в) принцип публічності;
- г) принцип гласності;
- д) принцип гуманізму.

17. Принцип конституційного процесу, який спирається на конституційне положення про те, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, і що не може бути будь-яких привілеїв чи обмежень щодо будь-кого з них:

- а) принцип публічності;
- б) принцип законності;
- в) принцип гласності;
- г) принцип юридичної рівності;
- д) принцип гуманізму.

18. Принцип конституційного процесу, що передбачає встановлення на законодавчому рівні конкретних строків реалізації тих чи інших процесуальних положень (законом чітко встановлюються строки виборчого процесу, строки окремих стадій законодавчого процесу, строки провадження у справах у порядку конституційного судочинства тощо):

- а) принцип юридичної рівності;
- б) принцип інтенсивності перебігу;
- в) принцип самостійності в ухваленні правозаконних рішень;
- г) принцип об'єктивності;
- д) принцип гласності.

19. Принцип конституційного процесу, спрямований на максимально можливе в суб'єктивних умовах виключення з конституційного процесу проявів суб'єктивізму, однобічності в аналізі й оцінці дій і фактів суб'єктів:

- а) принцип об'єктивності;
- б) принцип гласності;
- в) принцип самостійності в ухваленні правозаконних рішень;
- г) принцип юридичної рівності;
- д) принцип інтенсивності перебігу.

20. У 1884 р. український вчений та політичний діяч М. Драгоманов подав фундаментальну працю:

- а) «Проект основаній Устава українського общества «Вольный Союз» – «Вільна Спілка»;
- б) «Конституційне питання і українство в Росії»;
- в) «Начерки Конституції Республіки»;
- г) «Закони про тимчасовий державний устрій України»;
- д) Перший Універсал Української Центральної Ради.

**VII. Надати визначення понять
(робота виконується письмово):**

конституціоналізм, принципи конституціоналізму, система конституціоналізму, конституційний процес, звичаєве право, віче, «Руська Правда», гетьманські статті – конституція, Зборівська угода, Білоцерківський договір, Переяславські (Березневі) статті, Гадяцький трактат, Конституція П. Орлика, Універсали Центральної Ради, Декларація Української Директорії, Конституція Української Народної Республіки, Декларація про державний суверенітет України, декларація, державний суверенітет, незалежність, державна влада, територіальне верховенство, економічна самотійність, національна ідеологія, національний суверенітет, конституційна реформа, політична реформа, конституційна модернізація, політична (конституційна) криза, Революція Гідності.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
- Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29 квітня 1918 року. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>.
- Конституційні пакти Пилипа Орлика, новообраного гетьмана Війська Запорозького, з його присягою та підтверджувальною грамотою Короля Швеції, підписані у м. Бендери 5 квітня 1710 року. UPL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_002.
- Універсал Української Центральної Ради до українського народу, на Україні й по-за Україною суцього (I) від 10 червня 1917 року. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-17>.
- Універсал Української Центральної Ради (II) від 03 липня 1917 року. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-17>.
- Універсал Української Центральної Ради (III) від 07 листопада 1917 року. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005300-17>.
- Універсал Української Центральної Ради (IV) від 09 січня 1918 року. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-18>.
- Декларація Української Директорії, що зробила Директорія від 26 грудня 1918 року. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0010300-18>.
- Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991.

№ 38. Ст. 502.

- Декларація прав національностей України від 01 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
- Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08 червня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
- Про національні меншини в Україні від 25 червня 1992 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 529.
- Про назву, структуру та кількісний склад нового парламенту України: Закон України від 07 жовтня 1993 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 42. Ст. 395.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. В. Президент України як суб'єкт конституційної реформи і гарант додержання Конституції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 12-17.
2. Агафонова Н. В. Функції конституційної реформи. *Наука і правоохорона*. 2016. № 1. С. 317-326.
3. Актуальні проблеми сучасного конституціоналізму (на прикладі України та Республіки Польща): колектив. моногр. Київ: Талком, 2017. 392 с.
4. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Мілітарний конституціоналізм: до питання про формування, розуміння і оформлення феноменології. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 3. С. 6-18.
5. Бакумов О. С. Конституціоналізація стратегічного курсу України в контексті доктрини юридичної відповідальності держави. *Право і Безпека*. 2018. № 4. С. 13-21.
6. Берназюк Я. О. Конституційний процес в Україні: сучасний стан та основні кроки на шляху до прийняття нової Конституції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 48-51.
7. Берч В. В. Парадигма імплікативного взаємозв'язку демократії та конституціоналізму: ключові цінності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 74 (1). С. 55-58.
8. Берченко Г. В. Відновлення дії тексту конституції в аспекті концепції установчої влади. *Форум права*. 2016. № 4. С. 25-34.
9. Берченко Г. В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти. *Форум права*. 2017. № 4. С. 13-23.
10. Белов Д. М., Марцеляк М. О. Прогресивістський конституціоналізм Михайла Драгоманова. *Науковий вісник Ужгородського національного*

- університету. Серія: Право. 2022. Вип. 74 (1). С. 59-68.
11. Бондаренко О. В. Принципи проведення конституційної модернізації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2016. Вип. 40 (1). С. 36-39
 12. Бориславська О. М. Вплив Ради Європи та Європейського Союзу на формування європейської (континентальної) моделі конституціоналізму. *Правова держава.* 2016. № 24. С. 40-49.
 13. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз: моногр. Харків: Право, 2018. 383 с.
 14. Бориславська О. М. Формування європейської моделі конституціоналізму: від ідеї до конституційної системи правління. *Часопис Київського університету права.* 2018. № 1. С. 65-70.
 15. Бочарова Н. В. Конституціоналізація міжнародного права як зовнішній чинник конституціоналізації правових систем країн світу. *Юридична Україна.* 2018. № 1-2. С. 28-34.
 16. Булавіна С. Забезпечення соціальних прав у розвитку вітчизняного конституціоналізму. *Історико-правовий часопис.* 2019. № 1. С. 10-14.
 17. Годованик Є. В. Ефективність правотворчості як категорія сучасного європейського конституціоналізму. *Актуальні проблеми правознавства.* 2017. Вип. 3. С. 47-51.
 18. Гультай М. Засади вітчизняного конституціоналізму за козацької доби. *Вісник Конституційного Суду України.* 2016. № 6. С. 198-207.
 19. Гультай М. М. Історичні витоки вітчизняного конституціоналізму: звичаї, традиції, пам'ятки права та філософські концепції: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 240 с.
 20. Гуменюк Т. І. Порівняльно-правове дослідження конституціоналізму України, Франції та Німеччини. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право.* 2019. № 7. С. 16-25.
 21. Деркач А. Л. Актуальні питання захисту прав людини в конституційному процесі у контексті глобальних викликів: моногр. Одеса: Фенікс, 2018. 372 с.
 22. Деркач А. Л. Захист прав людини у конституційному процесі: питання теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2019. 39 с.
 23. Забокрицький І. І. Транснаціоналізація сучасного конституціоналізму: теоретико-правовий вимір: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2021. 36 с.
 24. Забокрицький І. Транснаціоналізація сучасного конституціоналізму: теорія та практика: моногр. Київ: Вид-во Людмила, 2020. 395 с.
 25. Кагадій М. І. Конституції зарубіжних країн близького зарубіжжя як об'єкт порівняльного правознавства. *Журнал східноєвропейського права.* 2016. № 31. С. 53-59.

26. Калініченко О. Ф. Конституційний процес як основа державного будівництва. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 44-49.
27. Калінкін А. С. Вплив процесів децентралізації на функціонування державної влади в умовах конституційної реформи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 64-66.
28. Карп Д. І. Конституційно-правовий статус національних меншин у сучасній доктрині конституціоналізму: проблеми визначення та інтерпретації. *Соціальне право*. 2018. № 2. С. 170-174.
29. Клименко О. І. Законодавче закріплення конституційно-правової реформи в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 2. С. 67-70.
30. Ковальчук В. Б. Народний суверенітет та права людини в європейській доктрині конституціоналізму. *ScienceRise. Juridical Science*. 2019. № 1. С. 4-9.
31. Ковальчук В. Зародження і розвиток ідей українського конституціоналізму (XVIII – 30-ті р. ХХ ст.). *Історико-правовий часопис*. 2018. № 2. С. 8-15.
32. Ковтуняк В. Особливості співвідношення конституційного процесу та внесення змін до конституції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 70-73.
33. Колісник В. Сприйняття ідей конституціоналізму на тлі штучної міфологізації масової свідомості. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 132-138.
34. Колодій І. М. Історія українського конституціоналізму: генеза та сучасний погляд. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 91-96.
35. Колюх В. В. Сучасний конституційний процес в Україні (політологічний аналіз): автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Київ, 2016. 32 с.
36. Костицький М. В., Бесчастний В. М., Кушакова-Костицька Н. В. Цифровий конституціоналізм: нова парадигма та перспективи розвитку в Україні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2. С. 9-26.
37. Красовський К. Ю. Природні права людини в українському конституціоналізмі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 20 с.
38. Крусян А. Конституція в науково-практичній парадигмі сучасного українського конституціоналізму (у контексті актуальних питань конституційних перетворень). *Право України*. 2016. № 6. С. 70-78.
39. Крусян А. Р. Парламент у системі сучасного українського конституціоналізму: питання теорії та практики. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 290-300.
40. Кузьменко О. В. Сучасний парламентаризм у контексті формування конституціоналізму на демократичних засадах. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2018. Вип. 25. С. 72-77.

41. Купрій В. М. Конституційний процес: питання правових обмежень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 21 с.
42. Лемак В. Технологія конституційної реформи: основні вимоги європейського досвіду для України. *Право України*. 2016. № 6. С. 44-51.
43. Летнянчин Л. І. Конституційна судова реформа: проблеми та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 194-203.
44. Львов Б. Вдосконалення національного законодавства у сфері міжнародного комерційного арбітражу і третейського розгляду спорів у процесі судової та конституційної реформ в Україні. *Право України*. 2016. № 5. С. 12-18.
45. Львова Є. О. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування: моногр. Одеса: Фенікс, 2019. 292 с.
46. Магновський І. Й. Сучасний конституціоналізм: питання теорії та практики. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 61-65.
47. Марцеляк О. Роль науки конституційного права в конституціоналізації правової системи України. *Право України*. 2016. № 6. С. 79-87.
48. Могілевський В. С. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи до розуміння та тлумачення. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 75. С. 147-166.
49. Могілевський В. С. Місцеве самоврядування як елемент глобального конституціоналізму. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 72. С. 197-212.
50. Могілевський В. С. Роль місцевого самоврядування в становленні національного та глобального конституціоналізму: питання взаємодії та ефективності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.
51. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 15-19.
52. Морозюк С. М. Особливості дії індивідуальних принципів реалізації Конституції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 43-46.
53. Моткова О. Д. Дія норм Конституції: доктринальний аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 31-34.
54. Оніщенко Н. Конституційний процес: до питання про термінологічну визначеність і сутнісну спрямованість. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 130-135.
55. Орловська І. Г., Фаст О. О. Значення принципу верховенства права для сучасного демократичного суспільства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 30-33.
56. Осадча І. А. Щодо проблеми співвідношення категорій «конституціоналізм» і «конституційний процес». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 44 (1). С. 63-67.

57. Погорілко В. Конституційні основи українського державотворення і розвиток безпосереднього народовладдя в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3. С. 54-65.
58. Потапчук Г. В. Екологічний конституціоналізм: доктринальні питання детермінації формування та семантичного визначення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 3. С. 98-110.
59. Різник С. Реформа конституційного правосуддя в Україні: сучасний етап. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 1. С. 159-164.
60. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: моногр. 2-ге вид. Ужгород: Гельветика, 2020. 647 с.
61. Сворак С. Д. «Основи державного устрою Галицької республіки» в контексті європейського конституціоналізму. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2019. № 8. С. 112-119.
62. Селіванов А. Конституція України у правоутворенні сучасного публічного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 239-245.
63. Скрипнюк О. В. Національна державність і вітчизняний конституціоналізм доби Української Центральної Ради. До 100-річчя Конституції УНР 1918 р. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 557-562.
64. Скрипнюк О. О. Утвердження засад демократичного політичного режиму в конституційному процесі сучасної України. *Альманах права*. 2021. Вип. 12. С. 317-323.
65. Скріль С. Конституційні принципи реформування політичних систем країни Центральної та Східної Європи. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 2. С. 33-37.
66. Слінько Т. Гарантування свободи слова як елемент сучасного конституціоналізму. *Право України*. 2018. № 4. С. 108-125.
67. Словська І. Зародження ідей українського конституціоналізму (початок XVIII ст. – середина XIX ст.) як історична передумова ухвалення й дії сучасного Основного Закону. *Юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 191-196.
68. Спінчевська О. М. Конституційний юрисдикційний процес в Україні: сучасний стан та перспективи удосконалення: моногр. Київ: КНТ, 2022. 245 с.
69. Сучасний унітаризм: доктрина і практика: моногр. / [Ю. С. Шемшученко та ін.; відп. ред. Ю. С. Шемшученко]. Київ: Юридична думка, 2021. 513 с.
70. Терлюк І. Козацький конституціоналізм XVIII століття: проблема поділу влади між провідними суб'єктами політики. *Вісник Львівського Університету. Серія: Юридична*. 2017. Вип. 65. С. 48-55.
71. Томенко М. Конституційний процес в Україні: у пошуках політичного і правового компромісу. *Верховенство Права*. 2016. № 1 (33). С. 30-33.

72. Трансформація принципів українського конституціоналізму на сучасному етапі: колектив. моногр. Одеса: Гельветика, 2022. 176 с.
73. Федоренко В. Конституціоналізм і революції. *Право України*. 2018. № 4. С. 64-92.
74. Федоренко В. Л. Державотворення та конституційні реформи у незалежній Україні: досвід, проблеми, перспективи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 2. С. 52-61.
75. Федоренко В. Л. Конституція та конституціоналізм: сутність, сенси і взаємозумовленість. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2. С. 78-94.
76. Фоміна С. В. Зарубіжний досвід розвитку наднаціонального конституціоналізму в Європейському Союзі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 72 (1). С. 99-103.
77. Чернописький П. Б. Конституційні реформи в Литві і Грузії у сфері місцевого самоврядування та децентралізації влади як приклад для України. *Форум права*. 2017. № 4. С. 282-293.
78. Шамрай В. В. Глобалізація та міждержавна інтеграція як чинник конституціоналізації міжнародного права. *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 167-173.
79. Шамрай В. В. Історико-правові аспекти становлення та розвитку доктрини конституціоналізму. *Публічне право*. 2018. № 2. С. 81-88.
80. Шамрай В. В. Конституційне право в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції: теоретико-методологічний аспект: моногр. Одеса: Фенікс, 2018. 358 с.
81. Шамрай В. В. Концептуальні аспекти реалізації конституційної реформи у сучасних європейських правових системах. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 13. С. 182-191.
82. Шаповал В. Ключові ідеї конституціоналізму й державно-правовий розвиток України в період національно-визвольних змагань 1917-1921 років. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2017. Вип. 26. С. 31-49.
83. Шаповал В. М. Основи конституціоналізму (нариси з історії, теорії і практики): до 25-річчя Конституції України. Київ: Мишалов Д. В., 2021. 116 с.
84. Яковлев А. А. Конституційний процес у сучасній Україні: теоретичні основи і правова практика: моногр. Харків: Право, 2020. 350 с.
85. Яковлев А. А. Конституційний Суд України і його роль у конституційному процесі: досвід доби незалежності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 47-58.
86. Яковлев А. А. Конституційні акти початку ХХ століття в історії конституційного процесу в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4 (87). С. 96-106.

ТЕМА 3. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

I. Тематика рефератів:

- «Політико-правові аспекти відповідальності уряду в Україні».
- «Політико-правові аспекти парламентської відповідальності в Німеччині».
- «Теоретичні та практичні проблеми реалізації конституційно-правової відповідальності в Україні та Польщі».
- «Конституційно-правова відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності».
- «Конституційно-правова відповідальність та політична відповідальність: до питання співвідношення».
- «Конституційно-правова відповідальність: критерії класифікації та види».
- «Позитивний та ретроспективний аспекти конституційно-правової відповідальності».
- «Особливості конституційно-правової відповідальності громадських організацій та політичних партій в Україні».
- «Поділ влади і конституційно-правова відповідальність як гарантії реалізації прав і свобод людини в Україні».
- «Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування».
- «Конституційна відповідальність глави держави».
- «Державна влада в контексті конституційної відповідальності».

II. Скласти схеми:

- Класифікація видів конституційно-правової відповідальності.
- Функції конституційно-правової відповідальності.
- Ознаки конституційно-правової відповідальності: їх характеристика.
- Співвідношення конституційно-правової відповідальності та конституційного контролю.
- Місце конституційно-правової відповідальності в системі соціальної відповідальності.
- Види конституційно-правової відповідальності за її суб'єктами та підставами.
- Проблеми конституційної відповідальності в Україні.

III. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Особливості конституційно-правової відповідальності громадських організацій та політичних партій в Україні та країнах Європейського Союзу». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Перспективи вдосконалення конституційно-правової відповідальності президента в Україні». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

На засіданні наукового гуртка, де обговорювалась проблема конституційно-правової відповідальності, один зі здобувачів вищої освіти заявив, що йому незрозуміло, чому настає така відповідальність навіть в тих випадках, коли суб'єкти взагалі не порушують вимог Конституції та законодавства.

Дайте відповідь на запитання: В чому полягає особливість конституційно-правової відповідальності? Які види конституційно-правової відповідальності ви знаєте? Назвіть конституційно-правові санкції.

Практичне завдання № 2

За ініціативою 160 народних депутатів України у Верховній Раді України було створено спеціальну тимчасову слідчу комісію щодо перевірки інформації про причетність Керівника Офісу Президента України Бондаря до низки корупційних схем у земельній галузі. За результатами розгляду звіту даної слідчої комісії, Верховна Рада України 2/3 народних депутатів України від її конституційного складу, прийняла Постанову «Про висловлення недовіри Керівнику Офісу Президента України Бондарю», яку одразу ж

Голова ВРУ надіслав Президентові України.

Скажіть, будь ласка, чи зобов'язаний Глава держави звільняти з посади Керівника Офісу Президента України, виходячи з вище викладених фактів та обставин?

Варіація. Верховною Радою України 2/3 народних депутатів України від її конституційного складу було прийнято Постанову «Про висловлення недовіри Голові Служби безпеки України Істоміну», яку одразу ж Голова ВРУ надіслав Президентові України.

V. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- Місце конституційно-правової відповідальності в системі соціальної відповідальності. Поняття конституційно-правової відповідальності: характеристика підходів. Співвідношення конституційно-правової відповідальності з іншими видами юридичної відповідальності.
- Конституційний делікт: поняття, склад, класифікація.
- Механізм процедури імпічменту (теоретичний та практичний досвід).

VI. Вирішити тестові завдання:

1. «Соціальна відповідальність» та «конституційно-правова відповідальність» співвідносяться таким чином:

- а) «конституційно-правова відповідальність» є більш широким поняттям;
- б) ці поняття є тотожними;
- в) «конституційно-правова відповідальність» є видом соціальної відповідальності;
- г) ці поняття є складовими елементами поняття «юридична відповідальність»;
- д) ці поняття позначають різні види юридичної відповідальності у конституційно-правовій сфері.

2. «Конституційно-правова відповідальність» та «відповідальність у конституційному праві» співвідносяться так:

- а) «конституційно-правова відповідальність» є більш широким поняттям;
- б) ці поняття є тотожними;
- в) ці поняття є складовими елементами поняття «державно-правова відповідальність»;
- г) «конституційно-правова відповідальність» є видом відповідальності у конституційному праві;
- д) ці поняття позначають різні види юридичної відповідальності у конституційно-правовій сфері.

3. Вид юридичної відповідальності, який існує у сфері конституційно-правових відносин, передбачений нормами конституційного права і характеризується специфічним колом суб'єктів, механізмом реалізації, санкціями й полягає у примусовому зазначанні засобів впливу за протиправне діяння (ретроспективний аспект) та у відповідальному стані зобов'язаного суб'єкта (позитивний аспект), є найважливішою гарантією реалізації й захисту Конституції – це:

- а) політична відповідальність;
- б) конституційно-правова відповідальність;
- в) моральна відповідальність;
- г) публічна відповідальність;
- д) відповідальність у конституційному праві.

4. Сутність конституційно-правової відповідальності полягає:

- а) в обмеженні здійснення певного виду діяльності суб'єктами конституційно-правової відповідальності;
- б) у позбавленні політичної підтримки;
- в) у позбавленні осіб державно-владних повноважень, зміщенні з посади;
- г) у компенсації шкоди, заподіяної посадовими особами;
- д) у догані, суворій догані.

5. Системоутворюючий (конститууючий) характер конституційно-правової відповідальності полягає у тому, що:

- а) конституційно-правова відповідальність має розгалужену структуру;
- б) конституційно-правова відповідальність визначає загальні принципи для інших видів юридичної відповідальності;
- в) конституційно-правова відповідальність є функціональним інститутом конституційного права;
- г) конституційно-правова відповідальність утворює інші види юридичної відповідальності;
- д) конституційно-правова відповідальність у поєднанні з політичною відповідальністю утворює специфічну систему юридичної відповідальності.

6. За формами реалізації конституційно-правова відповідальність поділяється на:

- а) безпосередню та опосередковану;
- б) позитивну та негативну;
- в) формальну та фактичну;
- г) основну та додаткову;
- д) колективну та індивідуальну.

7. *Позитивний аспект конституційно-правової відповідальності – це:*

- а) безвідповідальність, неналежне виконання обов'язків, юридична некомпетентність;
- б) відповідальна поведінка, відповідальність за належне виконання обов'язків;
- в) обов'язок винного перетерплювати примусове позбавлення певних благ шляхом застосування до нього заходів державного примусу;
- г) вид соціальної і політичної відповідальності за вчинення конституційного правопорушення;
- д) політико-правова відповідальність учасників державно-правових відносин за свої дії, зумовлена оцінкою призначення цих осіб.

8. *Негативний (ретроспективний) аспект конституційно-правової відповідальності – це:*

- а) відповідальна поведінка, відповідальність за належне виконання обов'язків;
- б) обов'язок винного перетерплювати примусове позбавлення певних благ шляхом застосування до нього заходів державного примусу;
- в) безвідповідальність, неналежне виконання обов'язків, вчинення конституційного правопорушення;
- г) вид соціальної і політичної відповідальності за вчинення конституційного правопорушення;
- д) політико-правова відповідальність учасників державно-правових відносин за свої дії, зумовлена оцінкою призначення цих осіб.

9. *Функція конституційно-правової відповідальності, в якій знаходить вияв виявляється ретроспективний аспект, яка реалізується шляхом заборон і санкцій, – це:*

- а) правоохоронна функція;
- б) стимулююча функція;
- в) правозабезпечувальна функція;
- г) онтологічна функція;
- д) регулятивна функція.

10. *Функція конституційно-правової відповідальності, в якій знаходить вияв виявляється позитивний аспект, що реалізується шляхом добровільної правомірної поведінки суб'єкта:*

- а) правоохоронна функція;
- б) стимулююча функція;
- в) правозабезпечувальна функція;
- г) онтологічна функція;
- д) регулятивна функція.

11. *Моментом настання позитивної юридичної відповідальності є:*

- а) вчинення конституційного делікту;

- б) набрання законної сили рішення суду;
- в) відкриття конституційного провадження;
- г) отримання державними органами та посадовими особами державно-владних повноважень;
- д) прийняття рішення органом конституційного контролю.

12. До форми вираження позитивної конституційно-правової відповідальності належить:

- а) нагляд;
- б) звіт;
- в) притягнення винних до відповідальності;
- г) зміна наявних правовідносин;
- д) припинення наявних правовідносин.

13. Юридичною підставою конституційно-правової відповідальності є:

- б) судові рішення;
- в) правова позиція Конституційного Суду України;
- а) норма права;
- г) провина;
- д) судовий прецедент.

14. Фактична підстава конституційно-правової відповідальності полягає у:

- а) можливості конституційно-правової відповідальності;
- б) дійсності відповідальності;
- в) застосуванні конституційно-правової відповідальності;
- г) здійсненні конституційного правопорушення;
- д) підконтрольності суб'єктів конституційно-правової відповідальності.

15. Рішення компетентного суб'єкта про застосування конкретного заходу конституційно-правової відповідальності – це:

- а) фактична підстава конституційно-правової відповідальності;
- б) процесуальна підстава конституційно-правової відповідальності;
- в) юридична підстава конституційно-правової відповідальності;
- г) матеріальна підстава конституційно-правової відповідальності;
- д) органічна підстава конституційно-правової відповідальності.

16. Процедурно-процесуальна форма реалізації ретроспективної конституційно-правової відповідальності – це:

- а) відносини з приводу створення умов для звітності і підконтрольності суб'єктів конституційно-правової відповідальності;
- б) певний порядок звітності і підконтрольності суб'єктів конституційно-правової відповідальності;
- в) система організаційно-процесуальних відносин з приводу здійснення звітності, підконтрольності суб'єктів конституційно-правової відповідальності;

г) певний порядок порушення та розгляду питань про відповідальність винних суб'єктів конституційного права, що здійснюється уповноваженими суб'єктами правозастосовної діяльності;

д) форма притягнення винних суб'єктів до конституційно-правової відповідальності.

17. У науці конституційного права конституційне правопорушення визначається як:

- а) делікт;
- б) злочин;
- в) проступок;
- г) конституційний злочин;
- д) казус.

18. Юридичний факт, що є підставою для конституційно-правової відповідальності:

- а) конституційні відносини;
- б) конституційний делікт;
- в) конституційна дія або подія;
- г) конституційна санкція;
- д) конституційний акт.

19. Деліквентом у конституційному праві є:

- а) апатрид;
- б) злочинець;
- в) біпатрид;
- г) правопорушник;
- д) орган, що застосовує санкції за конституційні правопорушення.

20. До елементів юридичного складу конституційно-правового делікту належать:

- а) спеціальний суб'єкт, об'єкт, об'єктивна сторона;
- б) суб'єкт, об'єкт, юридичний факт;
- в) суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, юридичний факт;
- г) суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона, юридичний факт;
- д) суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона.

VII. Надати визначення понять (робота виконується письмово):

соціальна відповідальність, політична відповідальність, юридична відповідальність, конституційна відповідальність, конституційно-правова відповідальність, ретроспективна конституційно-правова відповідальність, позитивна конституційно-правова відповідальність, загальні ознаки конституційно-правової відповідальності, спеціальні ознаки конституційно-правової відповідальності, функції конституційно-правової відповідальності,

види функцій конституційно-правової відповідальності, форми конституційно-правової відповідальності, конституційне правопорушення (делікт), юридичний склад конституційного правопорушення, об'єкт конституційного правопорушення, об'єктивна сторона конституційного правопорушення, суб'єкт конституційного правопорушення, суб'єктивна сторона конституційного правопорушення, конституційний контроль, суб'єкти конституційного контролю.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
- Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- Кодекс України про адміністративні правопорушення від 18 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
- Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
- Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
- Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
- Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.
- Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

- Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

Спеціалізована література:

1. Андрієвська О. Конституційно-правовий механізм обмеження прав та свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 54-59.
2. Антонова О. Р. Система конституційно-правових принципів регулювання шлюбу і сім'ї. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 45. С. 46-53.
3. Бакумов О. С. Відповідальність Парламенту України в системі юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Право України*. 2019. № 7. С. 198-217.
4. Бакумов О. С. Юридична відповідальність держави як конституційно-правовий концепт: моногр. Харків: Бровін О. В., 2020. 479 с.
5. Батанова Н. М. Історичні витоки інституту конституційно-правової відповідальності. *Правова держава*. 2015. Вип. 26. С. 225-235.
6. Батанова Н. М. Конституційний контроль та конституційно-правова відповідальність: концептуальні проблеми співвідношення та взаємодії. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 147-155.
7. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність політичних партій у світлі міжнародного досвіду. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 198-205.
8. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність у контексті взаємодії держави та громадянського суспільства. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 102-106.
9. Батанова Н. М. Концептуальні проблеми конституційно-правової відповідальності політичних партій та громадських організацій в Україні. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 74. С. 69-81.
10. Батанова Н. М. Принципи конституційно-правової відповідальності: понятійна та видова характеристика. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 211-218.
11. Берназюк І. Еволюція конституційно-правового регулювання стратегічної правотворчості в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 1. С. 7-12.
12. Білозьоров Є. В. Конституційно-правова відповідальність вищих органів державної влади: теоретико-правовий аналіз. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 7. С. 104-109.
13. Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 48-57.
14. Воронов Д. О. Аналіз судової практики у контексті притягнення до

- відповідальності за невиконання рішень Конституційного суду України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 1. С. 51-61.
15. Гецько В. В. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України та депутатів місцевих рад: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2015. 19 с.
 16. Гецько В. В. Правові позиції Конституційного Суду України з питань конституційно-правової відповідальності депутатів. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 67-72.
 17. Задніпряна М. Ю. Гармонізація принципів юридичної відповідальності України та Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
 18. Зозуля О. І. Особливості конституційно-правової відповідальності комітетів Верховної Ради України, їх керівництва та членів. *Форум права*. 2019. № 3. С. 39-47.
 19. Зубрицький М. І. Правове регулювання відносин у сфері юридичної відповідальності державних службовців в Україні: теорія та практика: моногр. Харків: Константа, 2018. 461 с.
 20. Калініченко О. Ф. Конституційний процес як основа державного будівництва. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 44-49.
 21. Капітаненко Н. П. Особливості юридичної відповідальності громадських об'єднань за правопорушення у сфері публічного управління та адміністрування. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 2. С. 68-73.
 22. Книш В. В. Генеза інституту конституційно-правової відповідальності у правовій системі Київської Русі. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2019. № 8. С. 22-29.
 23. Книш В. В. Історичні аспекти конституційно-правової відповідальності на українських землях у 1917-1920 рр. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2019. Вип. 51. С. 213-221.
 24. Книш В. В. Методологічні засади розуміння сутності та ознак конституційно-правової відповідальності суб'єктів конституційних правовідносин. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2014. № 10. С. 92-98.
 25. Книш В. В. Правове регулювання конституційно-правової відповідальності суддів в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. Вип. 34. С. 52-61.
 26. Книш В. В. Становлення та розвиток конституційно-правової відповідальності в Україні в період Козацької доби та Гетьманщини. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2021. Вип. 55. С. 157-166.
 27. Книш В. В. Становлення та розвиток конституційно-правової відповідальності в Україні в період Козацької доби та Гетьманщини.

- Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* 2021. Вип. 55. С. 157-166.
28. Книш В. В. Теоретико-правове дослідження інституту конституційно-правової відповідальності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Івано-Франківськ, 2018. 40 с.
 29. Книш В. В. Теоретико-правовий аналіз законодавства України про конституційно-правову відповідальність. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право.* 2017. № 3. С. 61-71.
 30. Книш В. В. Юридична природа та специфіка механізму реалізації конституційно-правової відповідальності в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* 2019. Вип. 50. С. 48-62.
 31. Ковальов Д. В. Конституційні засади корпоративної соціальної відповідальності в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2017. № 2. С. 60-69.
 32. Колпаков В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі в системі принципів адміністративного судочинства. *Право України.* 2014. № 3. С. 47-56.
 33. Колюх В. В. Конституційно-правова відповідальність та державний примус у конституційному праві України. *Наше право.* 2015. № 3. С. 24-30.
 34. Колюх В. В. Політична відповідальність Конституційного Суду України. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут».* Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2016. № 3-4. С. 158-163.
 35. Корнієнко А. А. Невідворотність як принцип юридичної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
 36. Костицька І. О. Юридична відповідальність депутата парламенту у системі відповідального представницького правління: конституційно-правові засади: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2020. 40 с.
 37. Костицька І. О. Юридична відповідальність парламентарія в системі відповідального представницького правління: конституційно-правовий аналіз: моногр. Херсон: Гельветика, 2019. 429 с.
 38. Кравець М. О. Порядок реалізації конституції в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2016. № 5. С. 20-23.
 39. Кравцова З. С. До проблеми удосконалення основ конституційно-правової відповідальності в Україні в контексті євроінтеграції. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 5. С. 66-70.
 40. Кравцова З. С. Окремі аспекти конституційно-правової відповідальності органів і посадових осіб державної влади в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 73 (1). С. 57-63.
 41. Кравчук В. Забезпечення права на доступ до адміністративного суду осіб, які перебувають під вартою або в місцях позбавлення волі. *Право України.* 2014. № 3. С. 57-63.

42. Кучма О. Л. Юридична відповідальність у теорії та конституції України. *Соціальне право*. 2017. № 1. С. 28-36.
43. Лещух А. Р. Конституційна процесуальна відповідальність: ознаки та необхідність запровадження у правову систему України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. 1. С. 39-49.
44. Ліпський Д. Касаційне оскарження в адміністративному судочинстві України: аналіз сучасних наукових досліджень. *Право України*. 2014. № 3. С. 64-74.
45. Марцеляк О. В. Конституційно-правовий механізм боротьби з корупцією в Україні (загальнотеоретична характеристика). *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 70-74.
46. Марченко М. В. Конституційно-правова природа права вето глави держави. *Форум права*. 2017. № 4. С. 141-146.
47. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
48. Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 149-159.
49. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6, Т. 2. С. 15-19.
50. Морозюк С. М. Особливості дії індивідуальних принципів реалізації Конституції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 43-46.
51. Муртіщева А. О. Конституційно-правова відповідальність уряду в державах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.
52. Муртіщева А. О. Конституційно-правова відповідальність уряду в державах Європейського Союзу: теорія та практика: моногр. Харків: Юрайт, 2022. 328 с.
53. Муртіщева А. О. Окремі питання персоналізації конституційно-правової відповідальності уряду в державах – членах Європейського Союзу. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 32. С. 216-226.
54. Муртіщева А. О. Система санкцій конституційно-правової відповідальності уряду в державах – членах ЄС. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 33. С. 171-181.
55. Муртіщева А. О. Фактичні підстави конституційної відповідальності уряду: доктринально-правові проблеми визначення. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 117-128.
56. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-

- прикладне дослідження: моногр. Харків: Право, 2014. 574 с.
57. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2016. 40 с.
 58. Олійник А. Ю. Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27. С. 48-54.
 59. Павловська Н. В. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 16 (1). С. 22-24.
 60. Паришка В. В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
 61. Пасенюк О. Розмежування конституційної та адміністративної юрисдикції. *Право України*. 2016. № 2. С. 38-44.
 62. Пилипишин П. Б. Конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.
 63. Рижук І. В. Конституційно-правова модель відповідальності парламентаріїв: порівняльно-аналітичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 17 с.
 64. Розвадовський В. І. Особливості конституційно-правової відповідальності у конституційному провадженні України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2020. Вип. 53. С. 167-181.
 65. Розвадовський В. І. Особливості конституційно-правової відповідальності громадських організацій та політичних партій в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2017. Вип. 45. С. 118-130.
 66. Рустамзаде А. Х. Конституційно-правові основи організації судової влади в Україні та Азербайджанській Республіці. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6, Т. 2. С. 23-26.
 67. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України (науково-практичний аналіз): моногр. Київ: Парламентське вид-во, 2018. 182 с.
 68. Сердюк Л. М. Конституційний принцип індивідуалізації юридичної відповідальності особи в аспекті теорії конституційно-правової відповідальності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 105-111.
 69. Сліденко І. Релятивність базисних категорій сучасного конституційного права (конституційний лад). *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 33-42.
 70. Слободяник Т. М. Підстави, форми їх реалізації та санкції конституційно-правової відповідальності представницьких органів і посадових осіб місцевого самоврядування. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 50-57.

71. Станік С. Р. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України: стан дослідженості проблеми. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 19. С. 77-83.
72. Ступник Я. В., Шаранич С. С. До питання співвідношення конституційної презумпції невинуватості та інституту звільнення від кримінальної відповідальності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 320-327.
73. Цимбалістий Т. О. Інститут імпідменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.

ТЕМА 4. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

I. Тематика рефератів:

- «Соціальна система України: сучасність та перспективи в контексті воєнного стану в Україні».
- «Характеристика сучасного конституційного ладу України».
- «Співвідношення природного і позитивного права та розвиток правової держави».
- «Абсолютність і обмеженість суверенітету держави».
- «Проблеми регулювання принципів правової держави в Україні та шляхи їх вирішення».
- «Регламентация політичної функції держави в конституційному законодавстві України».
- «Реалізація принципу верховенства права у сучасній Україні».
- «Взаємодія гілок державної влади як принцип конституційного ладу України».
- «Правове обмеження державної влади – фундамент стабільності конституційного ладу».

II. Скласти схеми:

- Політична система сучасної України: становлення, розвиток та особливості.
- Поняття, ознаки, структура конституційного ладу України.
- Система гарантій конституційного ладу України.
- Державний лад України: поняття, ознаки, структура.
- Об'єктні функції держави.
- Принципи суспільного ладу України.

III. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Правові основи розвитку громадянського суспільства в Україні». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Проблеми реалізації принципу верховенства права у сучасній Україні». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Народні депутати подали законопроект, в якому пропонується внести зміни до ч. 2 ст. 5 та інших статей Конституції, зокрема, замість терміна «народ» слід уживати «електорат (дієздатні громадяни України, які досягли 18 років)» у відповідних відмінках. На думку авторів законопроекту, це більше відповідатиме реальному стану речей, оскільки такого суб'єкта конституційного права, як народ, не існує. Це зніме всі питання, пов'язані з відповідністю норм виборчих законів Конституції України, згідно з якими вибори вважаються такими, що відбулися, якщо в них взяв участь навіть один виборець.

Висловіть Вашу позицію з приводу цього законопроекту. Дайте розгорнуту характеристику статусу (поняття, об'єм правосуб'єктності, відносини, в які вступає суб'єкт, тощо) такого суб'єкта конституційного права, як народ.

Практичне завдання № 2

До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання, підписане 48 народними депутатами, щодо офіційного тлумачення ст. 8 Конституції України. У поданні зазначалося, що «хоча в ч. 1 ст. 8 Конституції України проголошено принцип верховенства права, однак у ч. 2 закріплено принцип юридичного верховенства Конституції України. А оскільки, як записаного в Преамбулі, Конституція України – це Основний Закон, то фактично в Україні діє принцип верховенства закону, а не верховенства права». На підставі такого аналізу ст. 8 Основного Закону народні депутати вимагали від Конституційного Суду України офіційно визнати, що наведене конституційне положення слід розуміти як верховенство закону.

Складіть і обґрунтуйте проєкт відповідного рішення Конституційного Суду України.

Практичне завдання № 3

На парламентських слуханнях, присвячених удосконаленню системи організації державної влади, народний депутат З. наголосив: що оскільки у ст. 6 Конституції України закріплено, що державна влада здійснюється на

засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову (а це положення відносять до основ конституційного ладу), то існування в Україні інших органів державної влади Основний Закон не передбачає. Саме тому з метою забезпечення стабільності конституційного ладу України необхідно терміново ліквідувати всі державні органи, які не належать до жодної з гілок державної влади, передбачених ст. 6, передавши їх владні повноваження легітимним органам.

Проаналізуйте таку пропозицію народного депутата. Про які органи влади може йти мова?

**V. Підготувати мультимедійні презентації
на запропоновані теми:**

- Конституційний лад України: поняття, ознаки, структура, особливості.
- Поняття, принципи, ознаки державного ладу України.
- Поняття, ознаки, принципи суспільного ладу України. Правові основи розвитку громадянського суспільства в Україні.
- Проблема меж державної влади в умовах формування громадянського суспільства.
- Демократія як форма політичного режиму.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. *Суспільний лад, в якому відносини між людьми регулюють «мононорми» – це:*

- а) рабовласницький лад;
- б) феодалний лад;
- в) первісний лад;
- г) буржуазний лад;
- д) демократичний лад.

2. *Змістом конституційного ладу є:*

- а) забезпечення права та підпорядкування влади під волю суверенного народу;
- б) створення системи соціального забезпечення та охорони здоров'я та забезпечення права;
- в) підпорядкування влади під волю суверенного народу та створення системи соціального забезпечення та охорони здоров'я та захист свобод людини від обмежень з боку держави;
- г) підпорядкування влади під волю суверенного народу;
- д) передбачені і гарантовані конституційними нормами державний та суспільний лад, основи національної безпеки, система безпосереднього народовладдя, правовий статус людини і громадянина, територіальний устрій, організація та діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування, статус української мови як державної та інші виключно

важливі інститути конституційно-правових відносин.

3. За формою конституційний лад є:

- а) системою соціального забезпечення та охорони здоров'я та забезпечення права;
- б) системою підпорядкованої влади під волю суверенного народу;
- в) системою основних організаційних і правових форм суспільних відносин, передбачених Конституцією України, тобто основних видів організації та діяльності держави, суспільства та інших учасників конституційно-правових відносин;
- г) системою захисту прав і свобод людини від обмежень з боку держави;
- д) системою багатоманітності у політичній сфері суспільства.

4. Під гарантіями конституційного ладу України слід розуміти:

- а) систему захисту свобод людини від обмежень з боку держави;
- б) систему загальносоціальних і спеціальних юридичних умов і засобів матеріального та процесуального характеру, які забезпечують дієвість основних принципів та інститутів суспільного і державного ладу України;
- в) систему багатоманітності у політичній сфері суспільства;
- г) систему соціального забезпечення та охорони здоров'я та забезпечення права;
- д) систему основних організаційних і правових форм суспільних відносин, передбачених Конституцією України.

5. Конституційний лад України – це:

- а) сукупність суспільних (економічних, соціальних, політичних) відносин формальних і неформальних структур;
- б) зовнішня форма об'єктивізації встановлених чи санкціонованих Українським народом;
- в) устрій і система всіх суспільних відносин;
- г) сукупність процедурних стадій розробки, прийняття та зміни конституції;
- д) закріплена в Конституції України форма організації держави і система суспільних відносин, яка охоплює багатогранні аспекти її соціально-економічного, духовного, політичного розвитку.

6. Свобода вибору суспільного ладу і форми правління, право народу визначати і змінювати конституційний лад, забезпечення захисту прав людини – це:

- а) рівноправна участь всього народу, а не тільки його частини в правлінні справами у суспільстві і державі;
- б) проголошення і реальна гарантованість основоположних прав

людини і громадянина;

- в) політична свобода;
- г) правова законність як режим суспільно-політичного життя;
- д) взаємна відповідальність держави і громадянина.

7. Гуманізм конституційного ладу полягає в:

- а) існуванні необмеженої влади народу;
- б) закріпленні і гарантуванні Конституцією України такого порядку, який ґрунтується на реальній і всебічній повазі до особи, людини і громадянина, забезпеченні прав і свобод особи, їх гарантуванні;
- в) організації публічної влади;
- г) забезпеченні громадянам гідних умов існування;
- д) підпорядкуванні влади.

8. Відповідно до статті 1 Конституції України:

- а) Україна є суверенна і світська, соціальна, правова держава;
- б) Україна є світська і незалежна, суверенна і соціальна, правова і демократична держава;
- в) Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава;
- г) Україна є суверенна і незалежна, демократична, правова держава;
- д) Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова і світська держава.

9. Які три характеристики набула в процесі своєї еволюції сучасна держава:

- а) демократизм, становий характер, правові сутності;
- б) становий характер, тоталітаризм, нестійкість;
- в) демократизм, соціальний захист, правові сутності;
- г) соціальний захист, нечисленність, становий характер;
- д) правові сутності та демократизм.

10. Демократична держава – це:

- а) тип держави, в якій народ є джерелом влади;
- б) держава, в якій панує право, де діяльність держави, її органів та посадових осіб здійснюється на підставі і в межах, визначених правом, де держава відповідає перед особою за свою діяльність;
- в) держава, в якій церква і релігія відокремлені від держави;
- г) держава, лідери якої прагнуть повного контролю над країною та народом;
- д) держава, в якій її голова є одночасно і главою церкви.

11. Свідченням демократизму держави є:

- а) нечисленність, наявність конкуренції у сфері державотворчої діяльності, забезпечення ефективності в її функціонуванні;

б) нестійкість, встановлення рівноваги в суспільстві, високий рівень довіри до інститутів держави;

в) забезпечення ефективності в її функціонуванні, наявність конкуренції у сфері державотворчої діяльності, встановлення рівноваги в суспільстві та гармонійних відносин між державою і громадянами, високий ступінь довіри населення до інститутів держави;

г) нечисленність, нестійкість, високий ступінь довіри населення до інститутів держави;

д) комерційні організації, встановлення рівноваги в суспільстві та гармонійних відносин між державою і громадянами.

12. Світська держава – це:

а) держава, яка вільна у міжнародних відносинах;

б) держава, у якій гарантуються права і свободи людини і громадянина;

в) держава, у якій є взаємовідповідальність людини і громадянина;

г) держава, у якій церква і релігія відокремлені від держави;

д) держава, у якій її голова є одночасно і главою церкви.

13. Правова держава – це:

а) держава, територія якої складається з державних утворень, наділених юридичною і певною політичною самостійністю;

б) держава, в якій панує право, де діяльність держави, її органів та посадових осіб здійснюється на підставі і в межах, визначених правом, де держава відповідає перед особою за свою діяльність;

в) держава, у якій церква і релігія відокремлені від держави;

г) держава, лідери якої прагнуть повного контролю над країною та народом;

д) держава, у якій її голова є одночасно і главою церкви.

14. Ознаки правової держави:

а) протистояння інтересів різних соціальних груп, які створюють політичні партії як інструмент для реалізації власних інтересів;

б) верховенство закону, вищість представницьких органів влади, поділ влади, гарантія прав і свобод особи, високий рівень громадських структур, контроль державної влади з боку суспільства;

в) контроль державної влади, протистояння інтересів різних соціальних груп;

г) акумуляція та вираження соціальних інтересів, мобілізація ресурсів, визначення цілей і завдань суспільства;

д) верховенство права, вищість представницьких органів влади, поділ влади, гарантія прав і свобод особи, високий рівень громадських структур, контроль державної влади з боку суспільства.

15. До формальних ознак правової держави належить:

а) врегулювання відносин між особою і державою на основі

загальнодозволеного принципу «особі дозволено робити все, що прямо не заборонено законом»;

- б) наявність органу конституційної юрисдикції;
- в) нерегламентованість в законах основних прав людини;
- г) панування в суспільному та державному житті розпоряджень та вказівок керівництва;
- д) неухильне і повсюдне виконання законів і підзаконних нормативних актів усіма учасниками суспільного життя.

16. Правова держава забезпечує:

- а) верховенство права та закону;
- б) мінімальну гарантію прав і свобод людини;
- в) нерівність усіх перед законом і судом;
- г) відповідальність громадян;
- д) безкоштовний захист особи некваліфікованими службовцями.

17. Обов'язок захищати незалежність та територіальну цілісність України покладено на:

- а) усіх, хто перебуває на території України;
- б) громадян України;
- в) громадян України, іноземців та осіб без громадянства;
- г) союзників держави, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори;
- д) військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

18. Державна влада реалізується через:

- а) повноваження органів місцевого самоврядування;
- б) функції держави;
- в) повноваження органів державної влади;
- г) державне управління;
- д) владу народу.

19. Одним із елементів існування та функціонування державної влади є:

- а) легалізація;
- б) функції органів державної влади;
- в) легітимність;
- г) конституційний лад;
- д) державний лад.

20. Формою правління в Україні є:

- а) президентська республіка;
- б) президентсько-парламентська республіка;
- в) парламентсько-президентська республіка;
- г) абсолютна монархія;
- д) парламентська республіка.

VII. Надати визначення понять (робота виконується письмово):

конституційний лад України (за суттю, змістом, формою), принципи конституційного ладу, засади конституційного ладу, гарантії конституційного ладу, спеціальні юридичні гарантії, нормативно-правові гарантії конституційного ладу, організаційно-правові гарантії конституційного ладу, гарантії конституційного ладу України, конституційний порядок, державний лад, державна організація, демократія, держава, демократична держава, ознаки демократичної держави, правова держава, ознаки правової держави, соціальна держава, ознаки соціальної держави, світська держава, громадянське суспільство, політичний плюралізм, ідеологічний плюралізм, економічний плюралізм, верховенство права, верховенство закону, державний лад України, основи державного ладу, ознаки державного ладу, принципи державного ладу, суверенітет, державний суверенітет, національний суверенітет, форма держави, механізм держави, державний апарат, функції держави, класифікація функцій держави, зовнішні функції держави, внутрішні функції держави, технологічні функції держави, об'єктні функції держави, система державних органів, державний орган, суспільний лад України (за змістом, за формою), конституційні основи суспільного ладу, принципи суспільного ладу, система суспільного ладу України, політична система суспільства, суб'єкти політичної системи, елементи політичної системи, політичні партії, громадські об'єднання, економічна система суспільства, принципи економічної системи суспільства, власність, форми власності, підприємницька діяльність, фінансова система, податки, соціальна система суспільства, принципи соціальної системи суспільства, нація, етнос, корінні народи; національні меншини, соціальні групи, громадські організації, релігійні організації, духовно-культурна система суспільства.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.

- Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572.
- Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
- Про Державний Гімн України: Закон України від 6 березня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 163.
- Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.
- Про прикордонний контроль: Закон України від 5 листопада 2009 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 6. ст.46.
- Про державні символи України: Постанова Верховної Ради України від 3 вересня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 45. Ст. 241.
- Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15 січня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 11. Ст. 79.
- Про економічну самостійність Української РСР: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 3 серпня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 34. Ст. 499.
- Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 29. ст. 377.
- Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 1 грудня 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 1. Ст. 2.
- Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.
- Про національні меншини в Україні: Закон України від 25 червня 1992 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 529.
- Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. № 122.
- Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня

1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

- Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.
- Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. Ст. 397.
- Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.
- Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» 28 лютого 2018 № 2-р/2018. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 2. Стор. 102.
- Про деякі заходи щодо запобігання порушенням конституційного ладу та забезпечення невторчання Національного банку України у дії, які загрожують конституційному правопорядку: Постанова Верховної Ради України від 3 квітня 2007 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 23. Ст. 304.

Спеціалізована література:

1. Nalyvaiko L. R., Oreshkova A. F. Mass Media as Actors of Public Control over the Activities of Judicial Authorities. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 47. С. 16-24.
2. Ахмеров О. О. Теоретичні аспекти децентралізації влади як дієвого механізму демократизації політичної системи: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Політичне життя*. 2019. № 3. С. 5-10.
3. Барабаш Ю. Право на зміну конституційного ладу як складова правосуб'єктності Українського народу. *Право України*. 2019. № 10. С. 66-81.
4. Барановська Т. М. Державна політика розвитку територіальних громад в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2017. 20 с.
5. Барон І. Г. Системно-структурний аналіз економічної безпеки держави. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. № 9. С. 29-36.
6. Батанов О. В. Конституційний лад України: протиріччя, конфліктогенний потенціал, виклики сучасності. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 38-42.
7. Бедрій Р. Б. Об'єкти комунальної власності в Україні: конституційно-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 75-83.
8. Бесчастний В. М. Тлумачення Конституційним Судом України поняття «конституційний лад»: теоретико-правовий аспект. *Правовий часопис*

- Донбасу*. 2020. № 1. С. 9-13.
9. Богів Я. Безпосередня демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 22. С. 205-213.
 10. Богів Я. С. Представницька демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 21. С. 244-253.
 11. Братасюк М. Г. Співвідношення принципу верховенства права та принципу законності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 1. С. 11-17.
 12. Бутко Б. О. Визначення інноваційної детермінанти у моделях циклічного розвитку економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 6. С. 6-10.
 13. Василенко В. Юридична регламентація статусу офіційної (державної) мови у практиці європейських держав. *Право України*. 2016. № 3. С. 74-83.
 14. Воронянський О. В. Суверенітет: проблема суб'єктності. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія: Політичні науки. 2018. № 3. С. 15-19.
 15. Гаврильців М. Т. Реалізація державного суверенітету та суверенних прав держави в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. серія юридична. 2017. Вип. 4. С. 89-98.
 16. Гайко О. С. Абсолютистський суверенітет і національний суверенітет: витоки формування національних держав. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. Серія: Питання політології. 2016. Вип. 30. С. 104-108.
 17. Гапоненко В. А. Децентралізація як механізм створення передумов демократизації політичної системи в Україні. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія: Політичні науки. 2018. № 3. С. 54-58.
 18. Глипка А. О. Функції місцевого самоврядування в умовах трансформації політичної системи України. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 180-189.
 19. Гудзь Т. І. Конституційне закріплення суспільного ладу: основні підходи. *Право і Безпека*. 2015. № 3. С. 21-25.
 20. Дзевелюк М. Номенклатура функції сучасної держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. Вип. 11. С. 171-176.
 21. Длугопольський О. В. Сучасні соціально-економічні проблеми теорії та практики розвитку економічних систем: моногр. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2016. 204 с.
 22. Древаль Ю. Д. Верховенство права як фундаментальний принцип публічного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 1. С. 126-133.

23. Євсєєв С. Є. Концепція народного суверенітету в ліберальному дискурсі XVIII - XIX століть. *Сучасне суспільство*. 2017. Вип. 2. С. 42-52.
24. Ільницький М. С. Становлення конституційного ладу в Україні. *Право.ua*. 2017. № 3. С. 10-15.
25. Кабанець О. С. Демократія як явище правової дійсності (теоретико-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
26. Ковальов Д. В. Політико-правові принципи конституційного ладу в Конституції Української Народної Республіки. *Політичне життя*. 2018. № 4. С. 11-16.
27. Ковальчук В. Б. Народний суверенітет та права людини в європейській доктрині конституціоналізму. *ScienceRise. Juridical Science*. 2019. № 1. С. 4-9.
28. Ковальчук В. Б., Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу України: моногр. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Остроз. акад.», 2016. 209 с.
29. Ковальчук В. Конституційно-правова доктрина народного суверенітету: історія становлення та сучасна інтерпретація. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 18. С. 154-164.
30. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103-108.
31. Кононенко Ю. С. Духовні основи конституційного ладу України. *Український селянин*. 2018. № 19. С. 113-118.
32. Корольова Н. Передумови становлення теорії політичної системи в західній політології. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2016. Вип. 2. С. 108-110.
33. Костельнюк М. М. Зарубіжний досвід трансформації політичних систем та можливість його адаптації до українських реалій. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Історія. Політологія. 2019. Вип. 25. С. 101-110.
34. Кохановська О. Інформаційно-правова основа громадянського суспільства. *Право України*. 2015. № 4. С. 35-42.
35. Кравцова З. С. Зміст народного суверенітету та представницької демократії в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 75-79.
36. Краковська А. Є. Поняття соціальної функції держави в сучасній юридичній науці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 31. С. 14-19.
37. Красовський К. Ю. Природні права людини в українському конституціоналізмі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 20 с.
38. Крутій В. О. Зміни політичної системи суспільства в умовах гібридної війни. *Держава і право*. Серія: Політичні науки. 2017. Вип. 78. С. 186-196.

39. Крутий В. О. Політична система незалежної України: вади і ризики. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2019. Вип. 85. С. 326-338.
40. Кукуруз О. В. Взаємозумовленість політичної і правової систем: теоретико-методологічна основа. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2019. Вип. 84. С. 14-24.
41. Куракін О. М. Співвідношення верховенства права та закону в розрізі соціологічної концепції право розуміння. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 2. С. 33-36.
42. Курцев О. Ю. Унітаризм як принцип конституційного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2021. 20 с.
43. Кушніренко О. Г. Соціальна держава як базова цінність та принцип конституційного ладу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2017. № 23. С. 53-58.
44. Литвиненко Н. І. Інституціональні чинники розвитку сучасної соціально-економічної системи: дис. ... д-ра економ. наук. Дніпропетровськ, 2016. 487 с.
45. Логущенко І. М. Соціальна відповідальність влади як чинник стійкості політичної системи. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2015. Вип. 67. С. 100-109.
46. Лощихін О. М., Якубовський Д. Г., Янішевський А. В. Реформування місцевої влади як одна з засад і гарантій конституційного ладу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 77-81.
47. Майніна М. С. Співвідношення суверенітету і наднаціональності в політико-правовій практиці Європейського Союзу. *Гілея*. 2018. Вип. 131. С. 459-463.
48. Майніна М. С. Сучасні підходи до дослідження державного суверенітету в інтеграційному дискурсі Європейського Союзу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології*. 2018. Вип. 34. С. 87-94.
49. Малкіна Я. Д. Економічний зміст податків, їх роль та сучасний стан податкової системи України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 6. С. 854-858.
50. Маллік Ю. О. Фактори та моделі зміни сутності суверенітету держав в умовах глобалізації. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 6. С. 246-254.
51. Малявін Є. В. Лоббізм у політичній системі суспільства: плюси та мінуси. *Гілея*. 2019. Вип. 143(3). С. 46-49.
52. Мартинов А. Політична система Європейського Союзу після виборів Європейського парламенту 2019 року. *Європейські історичні студії*. 2019. № 14. С. 15-30.
53. Моїсеева Н. І. Ідея національного суверенітету в працях українських народників (М. Костомаров, М. Драгоманов, В. Антонович). *Сучасне*

- суспільство. 2017. Вип. 2. С. 149-156.
54. Моїсєєва Н. І. Ідея національного суверенітету у працях європейських філософів XVII-XVIII століть. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки.* 2017. № 2. С. 16-19.
 55. Морарь М. В. Політична опозиція як елемент політичної системи суспільства та демократії. *Гілея.* 2019. Вип. 141 (3). С. 57-61.
 56. Мороз Є. О. Межі політичної влади в умовах економічної трансформації постсоціалістичних систем. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки.* 2022. № 10. С. 43-50.
 57. Мухамедієв В. Є. Проблематика дієвого суверенітету: дія та утримання від дії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології.* 2017. Вип. 32. С. 35-40.
 58. Набатнікова Т. С. Місце та роль людини в економічній системі. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій.* 2017. Вип. 2. С. 15-16.
 59. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
 60. Носач А. В. Державний суверенітет і територіальна цілісність – фундаментальні національні інтереси України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2019. № 3. С. 244-249.
 61. Павшук К. О. Демократичні засади конституційного ладу України: моногр. Харків: Юрайт, 2016. 200 с.
 62. Палінчак М., Остапєць Ю., Лешанич М. Особливості процесу інституціоналізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту: моногр. Ужгород: Ліра, 2021. 238 с.
 63. Пальшков К. В. Визначальні віхи трансформації політичної системи України. *Актуальні проблеми політики.* 2017. Вип. 59. С. 142-158.
 64. Пахаренко О. Формування інтелектуального капіталу в контексті інноваційної економічної системи. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.* 2019. № 4. С. 25-33.
 65. Петков С. В. До питання про право, як основу суспільного ладу. *Публічне право.* 2017. № 1. С. 206-209.
 66. Приходько С. М., Ільченко А. М., Макарець С. В. Політична система України у контексті багатокомпонентних класифікацій. *Політикус.* 2021. Вип. 5. С. 65-70.
 67. Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
 68. Репецька А. Співпраця законодавчої та виконавчої гілок державної влади в контексті сучасної політичної системи України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу.* 2019. Т. 39. С. 192-197.
 69. Рудич С. Ф. Роль і місце опозиції в політичній системі Швейцарії. *Проблеми всесвітньої історії.* 2022. № 3. С. 82-97.

70. Рябовол Л. Т. Гарантії конституційного ладу України як предмет дослідження: реалізація системного підходу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 29-32.
71. Рябовол Л. Т. Засади конституційного ладу України як предмет дослідження: обґрунтування необхідності впорядкування термінологічного апарату. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 49-52.
72. Рябовол Л. Т. Конституційний лад України: наукова дискусія щодо визначення поняття і структурування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 37-41.
73. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: моногр. Ужгород: Право, 2018. 440 с.
74. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: моногр. 2-ге вид. Ужгород: Гельветика, 2020. 647 с.
75. Скриль С. А. Розвиток політичних систем в умовах регіоналізації. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 139-148.
76. Слубська А. Я. Громадянська релігія в українських реаліях: філософсько-релігієзнавчий характер: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.
77. Спінчевська О. М. Конституційний юрисдикційний процес в Україні: сучасний стан та перспективи удосконалення: моногр. Київ: КНТ, 2022. 245 с.
78. Ставнійчук М. І. Конституційні аспекти поглиблення і демократичного розвитку конституційного ладу, як основа консолідації українського суспільства. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2017. № 77. С. 70-86.
79. Таран Д. П. Форми захисту конституції на сучасному етапі: порівняльно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 217 с.
80. Тодоріко А. Антикорупційні реформи як механізм підвищення рівня довіри до інститутів політичної системи в Україні. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2019. № 1. С. 64-77.
81. Торяник В. М. Інформаційна безпека як складова національної безпеки держави. Роль ЗМІ в забезпеченні інформаційного суверенітету України. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 151-156.
82. Ущатовський Ю. В. Структура економічної системи: інституційний зріз. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економіка, управління та адміністрування*. 2018. № 4. С. 20-24.
83. Філіпенко Д. Роль референдуму 1 грудня 1991 року в становленні політичної системи України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2019. Т. 40. С. 184-195.
84. Хорішко Л. С. Загальні аспекти структурного підходу в дослідженні ролі еліт у процесах модернізації політичної системи. *Вісник Харківського*

національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології. 2017. Вип. 31. С. 78-83.

85. Хорішко Л. С. Особливості інституціоналізації еліти в процесах модернізації політичної системи Німеччини (1949-1990 роки). *Політичне життя*. 2018. № 4. С. 52-56.
86. Хорішко Л. С. Перспективи інституціоналізації еліти в процесах модернізації політичної системи. *Політичне життя*. 2019. № 3. С. 130.
87. Хрідочкін А. В. Особливості адміністративно-правового статусу контролюючих державних органів охорони інтелектуальної власності України. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 156-161.
88. Чепік-Трегубенко О. С. Теоретико-правова характеристика сучасного суспільного ладу України: поняття, сутність, принципи, система: дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2017. 250 с.
89. Чорна А. Підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. 128-132.
90. Шаповал В. М. Основи конституціоналізму (нариси з історії, теорії і практики): до 25-річчя Конституції України. Київ: Мишалов Д. В., 2021. 116 с.
91. Шаповаленко М. В. Кризові явища політичної системи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології*. 2017. Вип. 32. С. 9-12.
92. Шемшученко Ю. С. Проблеми подальшого розвитку конституційного процесу в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 7-8.

ТЕМА 5. ТЕОРІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

I. Тематика рефератів:

- «Українська Конституція у світлі проблеми гармонізації національного та європейського права».
- «Охорона Конституції України засобами конституційного судочинства».
- «Конформне тлумачення Конституції та забезпечення єдності правової системи в діяльності Конституційного Суду України».
- «Конституція України 1996 року: юридична та фактична».
- «Конституція України як фундаментальна основа розвитку законодавства та правової системи України».
- «Правовий механізм трансформації української Конституції».
- «Проблема внесення змін до Конституції».
- «Властивості Конституції як Основного Закону та конституційна регламентація змісту і реалізації суб'єктивних прав і свобод».
- «Доктрина верховенства Конституції України у конституційному правосудді».
- «Принцип верховенства Конституції України у контексті застосування практики Європейського суду з прав людини».
- «Конституція в системі чинників обмеження державної влади».
- «Обмежувальна роль Конституції у забезпеченні функціонування правової держави».
- «Конституційно-правові підстави для прийняття нової Конституції України».
- «Правовий механізм трансформації Основного Закону України».
- «Проблема внесення змін до Конституції у контексті еволюції державного режиму сучасної України».

II. Скласти схеми:

- Поняття та ознаки (юридичні властивості) Конституції України.
- Функції конституції та її характеристика.
- Форма і структура Конституції України.
- Об'єкти конституційного регулювання.
- Порядок внесення змін і доповнень в Конституцію України.

III. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Процедура внесення змін до Конституції України».

Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. *Час – 10 хв.* Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Правовий механізм трансформації Основного Закону України». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

У 1669 р. англійський філософ Джон Локк на прохання графа Шефтсбері склав проєкт адміністративного устрою для колонії Нова Каледонія в Північній Америці. Цей устрій виявився настільки тяжким для переселенців, що через 20 років вони добилися його відміни.

Як Ви вважаєте, в чому полягає реальна причина невдалого проєкту «Конституції» для Нової Каледонії? Дайте відповідь на це запитання з точки зору процедури прийняття Конституції. Які найбільш типові процедури прийняття Конституції існують на сьогодні?

Практичне завдання № 2

При розробці Конституції України від 28 червня 1996 р. у ній було записано чимало програмних положень.

На Вашу думку, кого і до чого зобов'язують програмні положення в конституціях? Чи є необхідними програмні положення в Конституції України?

Практичне завдання № 3

На пленарному засіданні Конституційного Суду України під час розгляду конституційного подання Президента України щодо офіційного тлумачення Основного Закону України суддя-доповідач заявив, що «єдиною причиною, що викликає, необхідність тлумачення Конституції, є недосконалість юридичної техніки, пов'язана з неточними й неконкретними формулюваннями конституційного тексту. Якби текст цього акта був написаний чіткою й зрозумілою мовою, не допускав подвійного розуміння і не містив протиріч, усі суб'єкти державно-владних повноважень діяли б у чіткій відповідності до Конституції і жодних протиріч і суперечностей не виникало б».

*Чи згодні Ви з таким твердженням?
Наскільки обґрунтованою є висловлена позиція?*

Практичне завдання № 4

У своєму зверненні до Міністерства освіти і науки України громадянин А., посилаючись на підручник з конституційного права, запропонував «з огляду на те, що Конституції притаманна виховна функція, запровадити з наступного року вивчення головних положень Основного Закону України у старших групах дошкільних виховних закладів та видати привабливо оформлений навчальний посібник «Конституція в малюнках».

Дайте розгорнуту характеристику виховної функції Конституції. Знайдіть найбільш вдалий синонім до цієї функції та обґрунтуйте свій вибір. Підготуйте обґрунтовану відповідь на звернення.

V. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- Конституція і конституційне регулювання.
- Класифікація конституцій: мета та критерії класифікації. Види конституцій.
- Додержання та охорона Конституції України: гарантії, механізм захисту та охорони. Суб'єкти захисту Конституції України.
- Поняття, структура механізму реалізації Конституції України.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. II Розділ Конституції України щодо прав і свободи людини і громадянина в результаті конституційної реформи 2016 р. розширено:

- а) правом на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб;
- б) правом звертатися за захистом своїх прав до уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- в) правом звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України;
- г) правом звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна;
- д) правом звернутись зі скаргою до Європейського суду з прав людини.

2. Визначте місце (за юридичною силою) в ієрархії нормативно-правових актів – Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Конституції України, законів України:

- а) Конституція України – закони України – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод;
- б) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – Конституція України – закони України;

в) закони України – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – Конституція України;

г) Конституція України – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – закони України;

д) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Конституції України, законів України мають однакову юридичну силу.

3. *Ідея створення конституції виникла:*

а) у Великій Британії;

б) в Польщі;

в) в Японії;

г) в УРСР;

д) в Італії.

4. *У сучасному значенні нормативно-правовий термін «конституція» вперше вжив:*

а) Ж.-Ж. Руссо;

б) І. Кант;

в) Ш.-Л. Монтеск'є;

г) Вольтер;

д) Д. Дідро.

5. *Правова природа конституції відповідно до доктрини конституціоналізму – це:*

а) верховенство;

б) акт установчої влади народу;

в) вищий акт у системі законодавства;

г) пряма дія її норм;

д) прояв вищої юридичної норми.

6. *Конституція – це:*

а) доктринальні положення, що визначають засади конституційного ладу, основи народовладдя, засади організації та функціонування органів публічної влади;

б) система правових норм, які мають вищу юридичну силу та регулюють основи відносин між людиною і суспільством, з одного боку, та державою – з іншого, а також основи організації самої держави;

в) система нормативно-правових актів, що визначають порядок організації держави та суспільства;

г) система конституційних звичаїв, які мають вищу юридичну силу;

д) судові прецеденти, що регулюють основи відносин між людиною і суспільством, з одного боку, та державою – з іншого, а також основи організації самої держави.

7. Легітимність конституції – це:

- а) реалізація в процесі її прийняття установчої влади народу, що забезпечує визнання конституції з боку суспільства;
- б) відповідність її норм загальновизнаним принципам міжнародного права;
- в) прийняття її відповідно до процедури, визначеної попередньою конституцією (редакцією конституції);
- г) наявність дієвої системи гарантування дотримання її положень з боку суспільства;
- д) визнання її найвищим актом у системі законодавства держави.

8. Матеріальний аспект легітимності конституції передбачає:

- а) прийняття її за процедурою, визначеною законом;
- б) закріплення у тексті конституції гарантій прав людини;
- в) визнання за її нормами прямої дії;
- г) визнання її найвищим актом у системі законодавства держави;
- д) відповідність тексту конституції волі народу та загальновизнаним принципам та нормам.

9. Процесуальний аспект легітимності конституції передбачає:

- а) наявність дієвої системи гарантування дотримання її положень з боку суспільства;
- б) прийняття її за процедурою, що забезпечує реалізацію установчої влади народу;
- в) перевірку положень конституції на предмет відповідності її норм загальновизнаним принципам міжнародного права;
- г) прийняття її відповідно до процедури, визначеної законом;
- д) затвердження конституції на загальнонаціональному референдумі.

10. Прихильники природно-правової теорії походження конституції стверджують, що вона є:

- а) втіленням божественних приписів суспільства про правила життя;
- б) суспільним договором, що встановлює принципові основи існування суспільства та правила, за якими воно функціонує;
- в) проявом волі народу, його суверенітету;
- г) проявом державної влади, що обмежує її;
- д) вираженням волі не всього суспільства, а економічно панівного класу.

11. Договірна теорія походження конституції передбачає, що:

- а) конституція – це прояв волі народу, його суверенітету;
- б) усі члени суспільства укладають між собою договір щодо принципів заснування та функціонування суспільства, який виявляється у конституції;
- в) конституція – це прояв божественних настанов суспільству щодо правил життя, ідей вищої справедливості та розуму;

г) конституція виражає волю не всього суспільства, а лише економічно панівного класу, тобто має класовий характер;

д) конституція виникла внаслідок органічного розвитку суспільства – його поділу за достатком та спеціалізацією.

12. Теологічна теорія походження конституції передбачає, що:

а) у конституції виражається воля народу, а також його суверенітету;

б) конституція – це прояв божественних настанов суспільству щодо правил життя, ідей вищої справедливості та розуму;

в) усі члени суспільства укладають між собою договір щодо принципів заснування та функціонування суспільства, який виявляється у конституції;

г) конституція виражає волю не всього суспільства, а лише економічно панівного класу, тобто має класовий характер;

д) конституція виникла внаслідок розвитку суспільства – його поділу за достатком та спеціалізацією.

13. Сутність Конституції України полягає:

а) в тому, що вона є продуктом класової боротьби, засобом, за допомогою якого той чи той клас закріплює своє панівне політичне становище;

б) в утвердженні демократичних цінностей, гуманізму, забезпеченні прав і свобод людини та громадянина, законності та правопорядку;

в) у співвідношенні конституційно-правового механізму забезпечення дотримання, охорони і захисту Конституції України з конституційними гарантіями (загальними та спеціальними);

г) у тому, що вона є формою прояву народних (національних), а не класових інтересів, результатом високого ступеня політичного та юридичного консенсусу;

д) у співвідношенні конституційного контролю та конституційного правосуддя з повноваженнями та функціями різноманітних державних і недержавних структур з охорони та захисту Конституції України.

14. У 1809 р. термін «основний закон» для позначення конституційного акта був використаний у тексті документа:

а) «Форми правління у Великій Британії»;

б) «Форми правління Польщі»;

в) «Форми правління у США»;

г) «Форми правління у Швеції»;

д) «Форми правління у Нідерландах».

15. Початком історії української Конституції вважається:

а) «Руська правда» (XI ст.);

б) Статті Богдана Хмельницького (1654 р.);

- в) Декларація про державний суверенітет України (1990 р.);
- г) Конституція Пилипа Орлика (1710 р.);
- д) Конституція УНР (1918 р.).

16. Політико-правовий документ, яким керувалася Верховна Рада України, приймаючи Конституцію України:

- а) Білль про права;
- б) Акт проголошення незалежності України;
- в) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод;
- г) Загальна декларація прав людини;
- д) Декларація про державний суверенітет України.

17. Конституція України прийнята від імені:

- а) Української нації;
- б) Верховної Ради України;
- в) Президента України;
- г) Українського народу;
- д) органів державної влади.

18. До юридичних властивостей Конституції України не належить:

- а) установчий характер та вища юридична сила;
- б) конституція як юридична база поточного законодавства та особливий порядок її прийняття, внесення змін і доповнень;
- в) підвищена стабільність у поєднанні з динамічною рухливістю;
- г) програмний характер та специфічний предмет правового регулювання;
- д) казуїстичність об'єкта регулювання.

19. Установчий характер Конституції України полягає у:

- а) властивості створювати загальноправові установки;
- б) закріпленні в узагальненому вигляді положень, які мають найбільш важливе значення для життя суспільства на цьому етапі;
- в) властивості наділяти певні суб'єкти (органи, організації, посадові особи) конкретними правами та обов'язками;
- г) гарантованості та здатності сприяти розвитку прогресивних тенденцій у суспільстві та державі;
- д) особливому порядку прийняття, доповнення і зміни.

20. Чи допускається укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України:

- а) укладення таких міжнародних договорів допускається за умови надання Верховною Радою України згоди на їх обов'язковість однією третиною народних депутатів України;

б) укладення таких міжнародних договорів допускається за умови надання Верховною Радою України згоди на їх обов'язковість двома третинами народних депутатів України;

в) укладення таких міжнародних договорів можливе як виняток – у випадку, передбаченому самим міжнародним договором;

г) укладення таких міжнародних договорів можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України;

д) укладення таких міжнародних договорів можливе лише після проведення всеукраїнського референдуму.

VII. Надати визначення понять (робота виконується письмово):

конституціоналізм, конституція у матеріальному значенні, конституція у формальному значенні, юридична конституція, фактична конституція, фіктивна конституція, зміст конституції, правовий зміст конституції, суспільний зміст конституції, ознаки конституції, юридичні властивості конституції, юридичне верховенство конституції, предмет конституції, метод конституції, система Конституції України, принципи конституції, форма конституції, функції конституції, види конституції, писані конституції, неписані конституції, кодифіковані (консолідовані) конституції, некодифіковані (неконсолідовані) конституції, народні конституції, октройовані конституції, гнучкі конституції, жорсткі конституції, змішані конституції, постійні конституції, тимчасові конституції, демократичні конституції, авторитарні конституції, тоталітарні конституції, констатуючі конституції, програмні конституції, унітарні конституції, федеративні конституції, республіканські конституції, монархічні конституції, дія конституції в часі, дія конституції за колом осіб, дія конституції в просторі, мова конституції, стиль основного закону, структура Конституції України, преамбула, прикінцеві положення, перехідні положення, Конституція Автономної Республіки Крим, правова охорона Конституції України, охорона Конституції України в широкому розумінні, охорона Конституції України у вузькому розумінні, суб'єкти захисту Конституції, гарантії дотримання Конституції України, загальні гарантії, спеціальні гарантії, організаційно-правові гарантії, нормативно-правові гарантії, механізм реалізації Конституції України, конституційний контроль.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).

- Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31. Ст. 429.
- Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
- Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.
- Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.
- Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: Закон України від 23 грудня 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.
- Про прийняття Конституції України і введення її в дію: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 142.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. Конституція як об'єкт реформування. *Українські наукові записки*. 2016. № 59. С. 351-366.
2. Андреєв Д. Правосвідомість у структурі соціально-правової комунікації. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 11-16.
3. Багрій О. І. Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 239 с.
4. Батанов О. В. Конституція України – втілення суверенної волі українського народу. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 6. С. 6-8.
5. Белов Д. М. Конституціоналізм як теоретико-правова категорія: окремі аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. № 23. С. 163-168.
6. Богатюк О. В. Становлення принципу правової визначеності в юридичних позиціях Конституційного Суду України (на прикладі рішень Конституційного Суду України за період з 1996 по 2005 рік). *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 2. С. 38-44.
7. Бондаренко О. В. Способи модернізацій конституцій: у площині пошуку оптимального варіанта для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37 (1). С. 51-55.
8. Боняк В. О., Трень Т. О. Внесення змін до Основного Закону України та

- конституцій окремих пострадянських держав: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 31-39.
9. Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 48-57.
 10. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2018. 40 с.
 11. Бориславська О. М. Сучасні концепції конституціоналізму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 7. С. 65-68.
 12. Бориславська О. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина та практика обмеженого правління. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 61. С. 247-256.
 13. Бориславський Л. Конституція України: її реалізація та способи удосконалення. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 4. С. 103-110.
 14. Буткевич В. Конституція України: проблеми вироблення нового проекту. *Право України*. 2014. № 7. С. 85-110.
 15. Валькова А. І. Правова природа конституційного контролю та його місце в державно-правовому механізмі. *Право і суспільство*. 2015. № 3. ч. 2. С. 9-12.
 16. Волкова Д. Конституція України як запорука стабільного розвитку суспільства і держави. *Юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 237-241.
 17. Воронов Д. О. Аналіз судової практики у контексті притягнення до відповідальності за невиконання рішень Конституційного суду України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 1. С. 51-61.
 18. Гайдуцький П. І. Конституція – фундамент державності. *Економіка та держава*. 2016. № 5. С. 4-11.
 19. Гончаренко В. Конституція Української Народної Республіки 1918 р. – вінець законодавчої діяльності Української Центральної Ради. *Право України*. 2018. № 4. С. 11-24.
 20. Горячов Д. О. Система надзвичайних засобів захисту конституції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 20 с.
 21. Грабчук Я. І. Роль прем'єр-міністра України у забезпеченні правової охорони Конституції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. С. 47-50.
 22. Гринюк Р., Багрій О. До питання про доцільність визнання презумпції конституційності нормативно-правових актів у контексті забезпечення верховенства Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 92-102.

23. Данко В. Й., Белов Д. М. Правові позиції Конституційного Суду України: аналіз правової доктрини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 73 (2). С. 174-181.
24. Євграфова Є. Щодо ідеальної конституції, її виконання і вітчизняного досвіду проектування. *Право України.* 2014. № 7. С. 121-129.
25. Єзеров А. Конфліктологічна експертиза актів конституційного законодавства. *Право України.* 2013. № 1-2. С. 275-283.
26. Заєць А. Концепції правової держави і верховенства права в українській правовій доктрині. *Право України.* 2013. № 9. С. 243-269.
27. Ірклієнко А. І. Вірність Конституції України як основний тип праворозуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 73 (1). С. 53-56.
28. Коваленко В. Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2013. № 7. С. 57-65.
29. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України.* 2015. № 4. С. 103-108.
30. Корейба Ю. Конституція України як визначальне джерело інформаційного права. *Підприємництво, господарство і право.* 2013. № 9. С. 48-52.
31. Костицький М. В., Бесчастний В. М., Кушакова-Костицька Н. В. Цифровий конституціоналізм: нова парадигма та перспективи розвитку в Україні. *Філософські та методологічні проблеми права.* 2022. № 2. С. 9-26.
32. Кошіль. Н. М. Систематизація конституційного законодавства України: моногр. Одеса: Гельветика, 2017. 171 с.
33. Кравець М. О. Порядок реалізації конституції в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2016. № 5. С. 20-23.
34. Кравець М. О. Проблеми реалізації конституції в Україні. *Право і суспільство.* 2017. № 1. ч. 2. С. 14-17.
35. Куненко І. Проблеми правового регулювання внесення змін до Конституції України. *Підприємництво, господарство і право.* 2014. № 2. С. 90-93.
36. Львова Є. О. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи до формування: моногр. / За ред. М. О. Баймуратова. Одеса: Фенікс, 2019. 292 с.
37. Майданник О. Конституція України – правова основа життєдіяльності суспільства і держави. *Юридична Україна.* 2016. № 3-4. С. 24-31.
38. Мартянова Т. С. Конституційний Суд у системі органів конституційного контролю: порівняльно-правові аспекти діяльності. *Порівняльно-аналітичне право.* 2015. № 6. С. 59-62.
39. Марчук Р. П. Поняття конституції та її види: політико-юридичний

- аспект. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 4. С. 11-16.
40. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
 41. Махніцький О. І. Конституційний принцип верховенства права та його реалізація судовою владою в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 2014. 22 с.
 42. Мацюк А. Конституція – правова основа суспільного ладу, формування, організації та здійснення влади народу. *Публічне право*. 2014. № 1 (13). С. 223-230.
 43. Медведєв Ю. Імплементация норм міжнародного права у право України: зміст і способи реалізації. *Публічне право*. 2014. №1 (13). С. 129-135.
 44. Михеєнко Ю. М. Участь Конституційного Суду України в новелізації Конституції (спроба філософського підходу). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2. С. 27-37.
 45. Моніч Б. С. Роль і значення правових позицій Конституційного Суду України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 47-58.
 46. Морозюк С. Загальна характеристика гарантій реалізації Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 13. С. 168-172.
 47. Морозюк С. М. Місце конституційної правової норми в механізмі реалізації основного закону. *Форум права*. 2015. № 5. С. 154-159.
 48. Морозюк С. М. Особливості структури механізму реалізації Конституції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 5. С. 32-36.
 49. Морозюк С. М. Принципи реалізації Конституції України: поняття, ознаки, місце в системі принципів права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 26-30.
 50. Моткова О. Д. Пряма дія норм Конституції України у сферах реалізації та захисту прав людини: питання теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.
 51. Озель В. І. Основний закон – гарантія прав і свобод людини в умовах війни. *Dictum factum*. 2022. № 2. С. 164-168.
 52. Павшук К. О. Демократичні засади конституційного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
 53. Панасюк В. М. Конституція України як основа реалізації державної молодіжної політики в Україні. *Правова держава*. 2016. № 24. С. 66-72.
 54. Петракова Є. Р. Політичний шлях до конституції США: спроба аналізу на основі синергетичної методології. *Гілея*. 2019. Вип. 151 (3). С. 53-56.
 55. Петришин О. Демократичні основи правової соціальної державності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 32-41.
 56. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Система і структура Конституції

- України: проблеми теорії та практики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 4. С. 12-25.
57. Погребняк С. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 44-56.
 58. Подорожна Т. С. Конституція України – правова основа становлення громадянського суспільства. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 1. С. 26-39.
 59. Подорожна Т. С. Конституція як структурний елемент правової системи в матеріальному та формальному значеннях. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 355-364.
 60. Подорожна Т. С. Теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації Конституції України: моногр. Львів: ПАІС, 2014. 307 с.
 61. Придарчук О. До питання про систему правової охорони Конституції України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. С. 171-176.
 62. Придарчук О. Суб'єкти правової охорони Конституції України. *Конституційно-правові академічні студії*. 2015. № 2. С. 136-143.
 63. Пушкіна О. Правове регулювання внесення змін до Конституції України. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 27-32.
 64. Рабінович С. Фактична конституція: перспективи соціолого-правового осмислення. *Право України*. 2014. № 3. С. 161-170.
 65. Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
 66. Рудик П. А. Суб'єкти внесення змін до Конституції України. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 90-97.
 67. Савчин М. В. Конституціоналізм і природа конституції: теорія і практика реалізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2013. 47 с.
 68. Савчин М. В. Конституція і політика: виклики сучасній конституційній демократії. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 146. С. 48-62.
 69. Ситник О. Передумови проголошення конституційного проекту 1710 р. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*. 2019. Вип. 1. С. 35-46.
 70. Сінкявічюс В. Конституція: від основного закону до вищого права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 74-80.
 71. Скрипнюк О. В. Конституція УНР 1918 р. і сучасний конституціоналізм. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 103-112.
 72. Таран Д. П. Захист конституції основні сучасні підходи. *Форум права*. 2015. № 3. С. 212-218.
 73. Таран Д. П. Форми захисту конституції на сучасному етапі: порівняльно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 23 с.
 74. Толстенко В. Форма держави і засоби її конституційно-правового закріплення. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 37-45.
 75. Федоренко В. Л. Конституція та конституціоналізм: сутність, сенси і взаємозумовленість. *Вісник Луганського державного університету*

внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2019. Вип. 2. С. 78-94.

76. Федоренко В. Л. Конституція України як оберіг державності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 6. С. 14-24.
77. Федоренко В. Суб'єкти конституційно-правових відносин: поняття, види, питання конституційної правосуб'єктності. *Право України*. 2014. № 5. С. 83-91.
78. Шаповал В. Феномен конституції як основного закону. *Право України*. 2014. № 7. С. 64-84.
79. Шевчук І. М. Становлення та розвиток конституційного контролю. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 6-2. С. 107-110.
80. Шевчук Л. В. Динаміка змісту правової ідеології в українському конституційному законодавстві: історико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2019. 16 с.
81. Шеремета С. А. Пряма дія норм Конституції України: основні підходи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. Вип. 56. С. 37-40.
82. Ющик О. Конституційні митарства чи народна Конституція? *Віче*. 2015. № 5. С. 14-16.
83. Ющик О. Конституція України і політика: до питання критерію істинності. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 31-35.
84. Яригін А. Створення і ухвалення Конституції США у 1787-1789 рр.: формування політико-правових принципів та ідеалів. *Зовнішні справи*. 2016. № 7. С. 28-31.

ТЕМА 6. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

I. Тематика рефератів:

- «Конституційне право громадянина на звернення до Конституційного Суду України».
- «Нормативно-правові гарантії захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні».
- «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у судах європейських держав та перспективи вдосконалення її застосування в Україні».
- «Право на свободу та особисту недоторканність».
- «Роль Президента України в забезпеченні соціальних прав громадян».
- «Правове забезпечення економічних гарантій права людини на свободу світогляду і віросповідання».
- «Право на свободу та особисту недоторканність: відповідність українського законодавства євро стандартам».
- «Регламентация захисту прав людини у системі права Європейського Союзу: організаційно-правовий аспект».
- «Судові органи в системі реалізації конституційного права людини та громадянина на соціальний та економічний захист в Україні».

II. Скласти схеми:

- Механізм захисту прав і свобод людини: поняття та структура.
- Конституційні обов'язки громадян: поняття, види та їх характеристика.
- Умови прийняття до громадянства України.
- Міжнародний захист прав людини: особливості регламентації.

III. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення прав та свобод біженців в Україні та зарубіжних країнах». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Права людини як головний об'єкт національної безпеки України». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Громадянин О. направив звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. У зазначеному документі О. просив Уповноваженого звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності ст. 51 Основного Закону ч. 1 ст. 199 Сімейного кодексу України (далі – СК України). Адже, на його думку, ч. 1 ст. 199 СК України, згідно з якою «якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з ним потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу», покладає на нього додатковий обов'язок, не передбачений Конституцією України.

Дайте правову оцінку даному зверненню.

Які обов'язки людини і громадянина передбачені Конституцією України?

Практичне завдання № 2

До Верховної Ради України було подано проєкт щодо внесення змін до Розділу II Конституції України, а саме виключити такі соціальні права, як право на достатній життєвий рівень, право на житло, право на працю тощо й передбачити право на соціальний захист для людей похилого віку (на гідне та незалежне життя, участь у соціальному та культурному житті) та людей з фізичними вадами (на заходи, призначені для забезпечення їх незалежності, соціальної та професійної інтеграції і участі в суспільному житті). Також запропоновано доповнити нормою наступного змісту: «Держава зобов'язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема, в економічній і технічній галузях, задіяти усі наявні ресурси і використати можливості для того, щоб поступово забезпечити повне здійснення соціально-економічних прав усіма належними способами».

Наскільки доцільними з конституційної точки зору є такі зміни?

Дайте розгорнуту характеристику другому поколінню прав людини.

Практичне завдання № 3

Громадянка України А., депутат Харківської міської ради, після укладання шлюбу з громадянином Італії Т. автоматично набула громадянства чоловіка, хоча й бажала надалі виконувати функції депутата міської ради

відповідно до вимог Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» і не мала наміру змінювати громадянство Україна. У зв'язку з наявністю одночасно громадянства двох держав А. висловила занепокоєння та звернулася за консультацією.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася, підготуйте і обґрунтуйте відповідь на звернення А.

Практичне завдання № 4

Основоположник доктрини природних невідчужуваних прав людини Джон Локк основним правом громадян вважав право на життя, свободу та майно. Декларація незалежності США 1776 р. проголосила право на життя, свободу і прагнення до щастя. Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р. основними назвала право на свободу, власність, безпеку та опір пригнобленню.

Конституція України 1996 р. у ст. 21 закріпила принцип, згідно з яким права і свободи людини визнані невідчужуваними і непорушними, а право людини на життя – невід'ємним правом кожної людини (ст. 27).

Чи можна всі закріплені в Конституції України права і свободи вважати невідчужуваними, непорушними, природними?

Які, на Вашу думку, права людини і громадянина, крім закріплених у Конституції України, є найбільш актуальними для нашої країни в сучасних умовах? Своє рішення аргументуйте політичними і юридичними доводами.

V. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- Поняття та конституційні принципи правового статусу людини та громадянина в Україні.
- Класифікація конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні.
- Громадянство України: законодавство; міжнародні акти; зміст права на громадянство; документи, які підтверджують громадянство України. Принципи та способи набуття громадянства України. Умови прийняття до громадянства України (порядок розгляду заяв громадян з питань громадянства України). Зміна громадянства України.
- Конституційно-правові засади статусу іноземних громадян, осіб без громадянства та біженців в Україні.
- Захист прав і свобод в світлі положень Конституції України та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. Принцип безпосередньої дії прав і свобод людини й громадянина передбачає, що:

- а) конституційні права і свободи людини й громадянина діють

незалежно від того, чи конкретизовані вони у відповідних нормативних актах;

б) конституційні права і свободи людини й громадянина діють, якщо для них передбачено конкретний механізм реалізації;

в) конституційні права і свободи людини й громадянина здійснюються особою особисто;

г) конституційні права і свободи людини й громадянина завжди конкретизовані у відповідних нормативних актах;

д) конституційні права і свободи людини й громадянина повноцінно реалізуються лише за допомогою органів публічної влади.

2. Громадянка Німеччини під час перебування на законних підставах на території України уклала шлюб із громадянином України, а через рік після цього подала заяву щодо прийняття її до громадянства України. Яке рішення має бути прийнято відповідним органом державної влади?

а) прийняти до громадянства України, оскільки шлюб із громадянином України є автоматичною підставою набуття громадянства України;

б) прийняти до громадянства України, оскільки іноземка перебуває у шлюбі з громадянином України понад рік;

в) відмовити у прийнятті до громадянства України, оскільки укладення шлюбу з громадянином України не є підставою для набуття іноземкою громадянства України;

г) відмовити у прийнятті до громадянства України, оскільки заява про набуття громадянства має бути подана протягом місяця з моменту одруження;

д) відмовити у прийнятті до громадянства України, оскільки заява про набуття громадянства має бути подана протягом десяти днів з моменту одруження.

3. Індивідуально визначена сукупність соціально значущих властивостей людини, які сформовані у процесі суспільного життя, – це:

а) індивід;

б) особистість;

в) особа;

г) людина;

д) громадянин.

4. Юридично закріплене становище особи як соціального суб'єкта в суспільстві, сукупність прав та обов'язків особи, які визначені та гарантовані конституцією і законами, – це:

а) права, свободи і обов'язки як основи конституційного статусу особи;

б) правовий статус особи;

в) юридичні гарантії як умови реалізації прав, свобод та обов'язків;

- г) принципи правового статусу особи як вихідні засади;
- д) політичний абсентеїзм.

5. *Законодавчий акт, який уперше запровадив розмежування між правами людини й громадянина, – це:*

- а) Декларація незалежності США 1776 р.;
- б) Білль про права 1689 р.;
- в) Декларація прав людини і громадянина 1789 р.;
- г) Велика хартія вольностей 1215 р.;
- д) Декларація прав Вірджинії від 4 липня 1776 р.

6. *Принцип безпосередньої дії прав і свобод людини й громадянина передбачає, що:*

- а) конституційні права і свободи людини й громадянина поширюються на кожного безпосередньо;
- б) конституційні права і свободи людини й громадянина діють незалежно від того, чи конкретизовані вони у відповідних нормативних актах;
- в) конституційні права і свободи людини й громадянина діють, якщо для них передбачено конкретний механізм реалізації;
- г) конституційні права і свободи людини й громадянина здійснюються особою особисто;
- д) конституційні права і свободи людини й громадянина завжди конкретизовані у відповідних нормативних актах.

7. *Зміст ліберальної концепції прав людини полягає у тому, що:*

- а) права людини встановлюються державою;
- б) людина має певні невід'ємні від її буття права, реалізація яких залежить від держави;
- в) права людини не мають своєї реалізації окремо від держави;
- г) кожна людина від моменту її народження наділена невід'ємними правами;
- д) кожний громадянин держави є суб'єктом певних правовідносин, у процесі яких він набуває суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

8. *Перший офіційний документ, в якому була сформована ідея невід'ємності прав людини:*

- а) Декларація незалежності США 1776 р.;
- б) Білль про права 1789 р.;
- в) французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р.;
- г) Конституція США 1787 р.;
- д) Декларація до французького народу 1871 р.

9. Права, свободи та обов'язки людини й громадянина регламентує:

- а) 1 розділ Конституції України;
- б) 10 розділ Конституції України;
- в) 12 розділ Конституції України;
- г) 2 розділ Конституції України;
- д) 7 розділ Конституції України.

10. Кількість статей Конституції України, що закріплюють права, свободи і обов'язки людини і громадянина:

- а) 27 статей;
- б) 31 стаття;
- в) 44 статті;
- г) 13 статей;
- д) 48 статей.

11. Стаття Конституції України, що закріплює невід'ємне право на життя – це:

- а) стаття 21;
- б) стаття 29;
- в) стаття 27;
- г) стаття 42;
- д) стаття 58.

12. З огляду на зміст ч. 1 ст. 21 Конституції України правильним є положення:

- а) усі громадяни є вільні і рівні у своїх правах та обов'язках;
- б) усі люди є вільні і рівні у своїх правах та обов'язках;
- в) усі громадяни є вільні у своїй гідності та правах;
- г) усі громадяни є рівні у своїй гідності та правах;
- д) усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах.

13. Під час прийняття нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу наявних прав і свобод людини й громадянина, затверджено в:

- а) ст. 21 Конституції України;
- б) ст. 22 Конституції України;
- в) ст. 18 Конституції України;
- г) ст. 45 Конституції України;
- д) ст. 33 Конституції України.

14. Особисті права і свободи людини й громадянина:

а) створюють юридичні умови для активної участі громадянина у сфері соціально-економічного та культурного життя суспільства;

б) пов'язані з участю громадянина у сфері політичного життя суспільства, наданням йому можливості для участі в управлінні державою, суспільним життям;

- в) забезпечують рівноправність громадян перед судом і законом;
- г) гарантують недоторканність особи та її гідності;
- д) гарантують індивідуальний розвиток кожної особи.

15. До особистих конституційних прав і свобод людини й громадянина не належить:

- а) право на вільний розвиток своєї особистості;
- б) право на повагу до гідності;
- в) право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- г) право на свободу пересування й вільний вибір місця проживання;
- д) право мирно, без зброї збиратися та проводити збори, мітинги, походи й демонстрації.

16. Право на свободу думки та слова, закріплене в статті 34 Конституції України, належить до групи:

- а) політичних прав і свобод;
- б) соціально-економічних прав і свобод;
- в) соціально-політичних прав і свобод;
- г) особистих прав і свобод;
- д) соціально-культурних прав і свобод.

17. Права і свободи людини й громадянина, що полягають у праві людини на захист від будь-якого втручання, зокрема і з боку держави, в здійсненні особою своїх прав як суб'єкта громадянського суспільства, – це:

- а) позитивні права;
- б) негативні права;
- в) позитивні й негативні права;
- г) політичні права;
- д) соціально-культурні права.

18. Політичні права громадян України іноді називають негативними, тому що:

- а) загрожують територіальній цілісності країни;
- б) їх активне використання громадянами призведе до негативних наслідків;
- в) не відіграють важливу роль у функціонуванні держави, тому лише просто перенапружують зміст Конституції нормами;
- г) держава не зобов'язана вживати позитивних дій для їх забезпечення, а повинна утриматися від зазіхань на права та свободи;
- д) громадяни України негативно сприймають надані їм політичні права.

19. Щодо політичних прав особи, то правосуб'єктність у повному обсязі настає з:

- а) 14 років;
- б) 16 років;
- в) 18 років;
- г) 21 року;
- д) з моменту народження особи.

20. До політичних прав і свобод громадян України, закріплених Конституцією, належить:

- а) право на життя (ст. 27);
- б) право об'єднання в політичні партії, громадські організації та профспілки (ст. 36);
- в) повага честі і гідності (ст. 28);
- г) вільний розвиток індивідуальності (ст. 23);
- д) гідне існування (ст. 48).

VII. Надати визначення понять (робота виконується письмово):

людина, особа, громадянин, конституційні права, свободи та обов'язки, права людини, права громадянина, абсолютне суб'єктивне право, відносне суб'єктивне право, свобода людини і громадянина, позитивні права, негативні права, конституційно-правовий статус людини й громадянина, конституційний обов'язок громадянина і людини, правовий статус, індивідуальний статус особи, родовий (спеціальний) статус особи, галузевий статус особи, конституційно-правовий (базовий) статус особи, конституційно-правовий статус людини і громадянина як конституційно-правовий інститут, принципи конституційно-правового інституту прав і свобод людини й громадянина, політичні гарантії прав, економічні гарантії прав, юридичні гарантії прав, загальна правоздатність, дієздатність, захист конституційних прав, громадянство, принципи громадянства, філіація, принцип «права крові», принцип «права ґрунту», натуралізація, індивідуальна натуралізація, натуралізація внаслідок правонаступництва держав, іноземець, імміграція, іммігрант, міграція, апатриди, біпатриди, біженці, внутрішньо переміщена особа, особа, яка потребує тимчасового захисту, природні права і свободи людини, громадянські права, економічні права, соціальні права, культурні права, політичні права і свободи, конституційні обов'язки людини й громадянина, механізм реалізації прав і свобод людини й громадянина, система гарантій конституційних прав, свобод та обов'язків, організаційні гарантії, механізм захисту прав і свобод людини й громадянина, право на захист, право на звернення, пропозиція, заява, клопотання, скарга, електронна петиція, адвокат, безоплатна первинна правова допомога, безоплатна вторинна правова допомога.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93.
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
- Європейська конвенція про громадянство від 7 листопада 1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 13. Ст. 359.
- Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_011
- Конвенція про статус апатридів від 28 вересня 1954 року. *Офіційний вісник України*. 2013. № 51 / № 12. ст. 450. Стор. 447. Ст. 1875.
- Конвенція про кіберзлочинність 23 листопада 2001 року. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Стор. 107. Ст. 2535.
- Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- Про державний кордон: Закон України від 4 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.
- Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 21. Ст. 81.
- Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
- Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.
- Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
- Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 року. *Голос України*. 2020. № 50.
- Про вищу освіту: Закон України від 7 липня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. Ст. 2004.

- Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
- Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 6 червня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.
- Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст. 146.
- Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
- Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.
- Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
- Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовтня 2017 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.
- Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20 листопада 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 51. Ст. 716.
- Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
- Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.
- Про закордонних українців: Закон України від 4 березня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 343.
- Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
- Про імміграцію: Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 41. Ст. 197.
- Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.
- Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня

- 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892.
- Про підприємництво: Закон України від 7 лютого 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 14. Ст. 168.
 - Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 18. Ст. 101.
 - Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року. *Офіційний вісник України*. 2011. № 83.
 - Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.
 - Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. Ст. 283.

Спеціалізована література:

1. Hromivchuk I., Subbotina N. The European Court of Human Rights: the prospects for protection of human rights in the Autonomous Republic of Crimea. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1, ч. 1. С. 32-36.
2. Iacob I. Dreptul fundamental la viață: între garantare constituțională și restrângere legală. *Verховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 48-53.
3. Kolb A., Hrushko M., Teteriatnyk H., Chepik-Trehubenko O., Kotliar O. Peculiarities of Realization of the International Mechanism for the Protection of the Rights of Victims of Armed Conflict in the East of Ukraine. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39. № 71. P. 334-349.
4. Minakova Ye., Nalyvaiko I. Application of mediation in the resolution of public legal disputes with the participation of local governments. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 3 (47). С. 223-227.
5. Nalyvaiko I. The role of civil society institutions in preventing and combating corruption in public authorities. *Аналитично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 27-30.
6. Nalyvaiko L. R., Hrytsai I. O. Gender Budgeting as a Means of Ensuring the Gender Equality Principle. *Challenges and prospects for the development of legal systems in Ukraine and EU countries: comparative analysis: Collective monograph*. Riga: Izdevniecība «Baltija Publishing», 2019. Vol. 1. P. 237-255.
7. Nalyvaiko L. Social policy and social protection in EU countries: current status and trends. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. Special Issue № 1. P. 7-12.
8. Nalyvaiko L., Chepik-Trehubenko O. Application of the principle of the rule of law international and national courts. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 4. (48). P. 413-419.

9. Nalyvaiko L., Ilkov V., Verba I., Kulinich O., Korovaiko O. Specific features of the legal regulation of prosecution for contempt of court: judicial rules established in different countries: Características específicas de la regulación legal del enjuiciamiento por manifestación de desacato a los tribunales: normas judiciales establecidas en diferentes países. *Political Questions*. 2022. 40(74). P. 393-409.
10. Nalyvaiko L., Korshun A. The right to housing of internally displaced persons: national practice and foreign experience. Current aspects of the development of science and technology : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services, 2022. P. 181-197.
11. Nurcan O. Limitele și caracterul efectiv al dreptului de acces la justiție. *Legea si Viata*. 2017. № 5, ч. 1. С. 53-58.
12. Panina T. Legal and non – legal ways of realization of human rights provide. *Sciences of Europe*. 2017. № 18, ч. 2. С. 57-59.
13. Адашиц Л. І., Дробко О. А. Конституційне право громадян на мирні зібрання: сучасний стан правового регулювання в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 54-57.
14. Альонкін О. Охорона культурних прав людини в Україні. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 5. С. 17-24.
15. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18-21.
16. Бадида А. Ю. Соціальні права у системі фундаментальних прав людини. *Право України*. 2019. № 11. С. 272-280.
17. Базов О. В. Юрисдикція Європейського суду з прав людини. Доктрина та практика: моногр. Київ: Істина, 2017. 422 с.
18. Баймуратов М. О. Дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини: методологічні підходи до розуміння та визначення. *Публічне право*. 2019. № 2. С. 31-41.
19. Баймуратов М. О. Конституційно-правовий простір місцевого самоврядування як простір формування, реалізації конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина, охорони та захисту прав людини. *Соціальний калейдоскоп*. 2022. Т. 2, Вип. 3-4. С. 8-26.
20. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. «Муніципальна людина»: параметральні ознаки, поняття, роль і значення в формуванні і функціонуванні локальної демократії та демократичної правової державності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 37-45.
21. Бальжик І. А. Гідність і свобода як базові християнські цінності концепту прав людини. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 48-59.
22. Барабаш О. О. Право, людина, антропологія. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 12-15.

23. Батанов О. В. Захист прав людини у сфері безпеки й оборони в сучасному світі (інститут військового омбудсмена). *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 49-53.
24. Беркела Г. Ю. Міжнародно-правовий захист прав дітей у діяльності міжнародних організацій і у практиці Європейського Суду з прав людини. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. С. 250-257.
25. Белов Д. М., Белова М. В. Система захисту прав і свобод людини і громадянина: доктринальні та нормативні основи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 74 (2). С. 185-191.
26. Белов Д. М., Росул Н. О. Соціальне підприємництво в механізмі реалізації конституційних прав та свобод людини та громадянина. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 154-157.
27. Биркович Т. І. Правова держава як невід'ємна складова захисту прав людини. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2019. Вип. 4. С. 116-128.
28. Бобровник Д. О. Геополітична правосуб'єктність людини як члена територіальної громади. *Соціальний калейдоскоп*. 2022. Т. 2, Вип. 1-2. С. 41-51.
29. Бондарук Т. І. Від людини до держави: дослідницькі практики та підходи (за історико-правовими методологічними семінарами). *Правова держава*. 2022. Вип. 33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2022_33_73
30. Боняк В. О., Єрмоленко Я. В. Конституційна скарга як юридична гарантія прав і свобод людини в Україні: моногр. Дніпро: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 191 с.
31. Бориславська О. М. Конституційна скарга: реальний механізм захисту прав людини чи чергова декларація? *Український часопис конституційного права*. 2017. № 1. С. 7-10.
32. Бреус С. М. Механізми реалізації права на безоплатну професійну правничу допомогу в Молдові: досвід для України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 52-54.
33. Бризанська О. В. Концепція свавілля у практиці Європейського суду з прав людини в контексті захисту права на свободу. *Слово Національної школи суддів України*. 2017. № 2. С. 38-49.
34. Букач В. В., Шевченко А. О. Люстрація як інститут захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 59-61.
35. Бурдейний Ю. І. Принципи тлумачення основних прав людини через призму міжнародного прецедентного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 72 (1). С. 86-89.
36. Васильченко О. Сучасний зміст конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. 2017. № 7. С. 47-55.

37. Вітів В. А. Інформаційні права людини у сфері охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 21 с.
38. Гаврилова І. О. Правовий статус фізичних осіб-підприємців як суб'єктів адміністративної відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 116-120.
39. Гараджаєв Д. Конституційна скарга як ефективний процесуальний засіб захисту прав і свобод людини та громадянина. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 1. С. 33-38.
40. Гарбуз К. С. Права людини в Україні: конституційна цінність? *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 21. С. 31-37.
41. Гергелійник В. О. Взаємозв'язок конституційного права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування з іншими соціальними правами людини. *Публічне право*. 2019. № 2. С. 15-23.
42. Головка О. М. Інформаційно-правова політика України у сфері безпеки людини у медіапросторі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 19 с.
43. Гоша І. О. Розвиток права на освіту в умовах євроінтеграційних процесів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1. С. 14-17.
44. Грищенко Є. І. Доктринальне становлення свободи пересування як природного права людини. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 1. С. 21-30.
45. Громовчук М. В. Право людини на життя: теоретичні та практичні засади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 37-41.
46. Гула І. Л. Адміністративно-правове забезпечення примусового видворення іноземців та осіб без громадянства з України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 20 с.
47. Данелія О. С. Правосуб'єктність юридичної особи як суб'єкта Європейського суду з прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
48. Дахова І. І. Обмеження реалізації права на свободу віросповідання. *Форум права*. 2017. № 3. С. 27-32.
49. Дерій В. В. Корупція і права людини. *Юридична Україна*. 2019. № 5. С. 52-54.
50. Дешко Л. М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародної організації: порівняльно-правовий аспект: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 38 с.
51. Добрянський С. П. Права людини в Європейському Союзі: можливості удосконалення юридичного гарантування. *Право України*. 2019. № 11. С. 108-127.
52. Дорофеева В. І. Конституційні засади участі громадських об'єднань в системі захисту прав людини: Україна та зарубіжний досвід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2018. 16 с.

53. Дракохруст Т. В. Права людини: зміна клімату та примусове переміщення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 1. С. 32-36.
54. Дубінко Д. О. Реалізація принципу прав людини як стрижнева основа судочинного процесу. Слово *Національної школи суддів України*. 2019. № 1. С. 84-97.
55. Дученко А. Ю. Свобода слова в Україні: стан, гарантії, перспективи. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 39. С. 54-58.
56. Дяченко С. В. Принцип права на справедливий суд: елементи розгляду та практика Європейського суду з прав людини щодо України. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. С. 90-96.
57. Жаровська І. М., Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 3-6.
58. Жерж Н. А. Міжнародні нормативно-правові засади боротьби з торгівлею людьми. *Ірпінський юридичний часопис. Серія: Право*. 2019. Вип. 1. С. 141-150.
59. Завгородній В. А. Роль Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правозастосовної діяльності в Україні. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2022. № 14. С. 82-89.
60. Заворотченко Т. М. Класифікація конституційних суб'єктивних політичних прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спеціальний випуск, ч. 1. С. 42-45.
61. Заросило В. Щодо формування сучасного сприйняття прав людини. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 20-23.
62. Зигрій О. В., Кійко К. В., Мацук С. М. Інтерпретації та захист екологічних прав людини: міжнародні стандарти та українські реалії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 1. С. 55-62.
63. Зубарева А. Є. Комітет ООН з прав людини: моногр. за наук. ред. В. М. Репецького. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2017. 275 с.
64. Карпа В. Корупція і права людини. *Юридична Україна*. 2018. № 9. С. 60-63.
65. Кириченко Ю. В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: моногр. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 538 с.
66. Козинець І. Г., Козинець О. Г. Права біженців в контексті прав людини в сучасному світі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 21-24.
67. Колодін Д. О., Веретільник А. І. Права людини в цифрову епоху: проблеми теорії і практики. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 2. С. 79-83.

68. Комзюк В. Т. Адміністративне видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства: правове регулювання та місце в системі заходів державного примусу. *Форум права*. 2017. № 4. С. 105-110.
69. Кондратенко В. М. Адміністративно-правові засоби забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю: шляхи перейняття зарубіжного досвіду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 28. С. 36-38.
70. Кондратенко В. М. Сучасні теоретико-правові підходи до реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина суб'єктами публічної адміністрації. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право*. 2020. Вип. 8. С. 51-54.
71. Конституційно-правовий статус адвокатури в механізмі реалізації права людини і громадянина на правову допомогу: моногр. Ужгород: Гельветика, 2018. 180 с.
72. Копиця Є. М., Гудзенко Ю. О. Права людини у контексті зміни клімату. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 5 (2). С. 27-32.
73. Корнієнко Г. П. Обґрунтування прав людини: від класичного до сучасного лібералізму. *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 295-304.
74. Корнієнко Г. П. Проблема прав людини в філософії права США. *Актуальні проблеми політики*. 2017. Вип. 60. С. 78-85.
75. Корнієнко П. С. Судовий захист у системі забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 80-85.
76. Кофман Б. Я. Правова соціалізація як основа реалізації правового статусу людини і громадянина в місцевому самоврядуванні. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 83. С. 118-136.
77. Кравченко Т. А. Права людини як основний критерій легітимності державної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 13-17.
78. Красовський К. Концепції природних прав людини у період Нового часу та їх відображення у перших юридичних документах. *Публічне право*. 2018. № 4. С. 206-213.
79. Красовський К. Ю. Новітні ідеї гарантування природних прав людини та удосконалення їх конституційних механізмів на тлі світового досвіду. *Публічне право*. 2019. № 4. С. 19-29.
80. Красовський К. Ю. Прийняття Конституції України як визначний крок в імплементації природних прав людини. *Публічне право*. 2019. № 1. С. 35-48.
81. Красовський К. Ю. Природні права людини в українському конституціоналізмі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 20 с.
82. Крусян А. Р. Конституційно-правовий статус та обмеження прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні.

- Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 93-97.
83. Курко М. Право громадян на проведення масових заходів в Україні та його застосування. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 16-19.
 84. Кучук А. М. Гендерна рівність і рівність чоловіка і жінки: правовий дискурс. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 24-26.
 85. Легка О. В. Правова регламентація реєстрації геномної інформації людини: міжнародний та вітчизняний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 72 (2). С. 71-76.
 86. Ліщина І. Ю. Скасування остаточних судових рішень як порушення права власності у практиці Європейського суду з прав людини та сучасний стан проблеми в українському судочинстві. *Право України*. 2019. № 11. С. 256-271.
 87. Любашенко В. І. Концепція «обов'язок захищати» як гарантія захисту основоположних прав людини в міжнародному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 22 с.
 88. Ляшенко Н. А. Застосування практики Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
 89. Маєтний М. І. Правові підстави для обмеження прав і основних свобод людини в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 2. С. 13-17.
 90. Макаренко Л. О. Права і безпека людини в умовах сучасних викликів та загроз. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 123-129.
 91. Макаренко О. Європейський суд з прав людини як механізм захисту прав платників податків у розрізі аналізу прийнятих ним рішень. *Юридична Україна*. 2019. № 4. С. 72-73.
 92. Макеєва О. М. Права людини в системі базових європейських цінностей. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2022. № 2. С. 48-55.
 93. Максимович Р. О. Конституційно-правовий механізм захисту соціальних та економічних прав і свобод людини і громадянина в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
 94. Марченко А. О. Релігійний фундаменталізм і права людини: ідея та сучасна практика. *Софія*. 2022. № 1. С. 27-32.
 95. Марченко О. О. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело адміністративного права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 181-184.
 96. Матат А. В. Громадянство як правовий статус фізичної особи – суб'єкта основних прав (німецька доктрина та український досвід). *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 64. С. 170-177.
 97. Матяшовська Р. Ю. Громадянство як визначальна гарантія забезпечення прав дітей дошкільного віку. *Вісник Львівського торгівельно-економічного університету. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 7. С. 61-68.

98. Михайлова І. О. Дискурсивна етика як проект реалізації універсальності прав людини в умовах глобалізації. *Гілея*. 2019. Вип. 147 (3). С. 63-66.
99. Мішина Н. В. Інкорпорація законодавства про права людини: європейський досвід. *Актуальні проблеми політики*. 2017. Вип. 60. С. 273-279.
100. Мішина Н. В. Конституційна скарга та індивідуальна заява до Європейського суду з прав людини як юридичні гарантії прав людини в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 178-196.
101. Мойсей Г. Г. Право на людську гідність: поняття та гарантії. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 59-61.
102. Москалюк Н. Б., Слома В. М. Міжнародно-правові стандарти в сфері захисту прав людини та їх вплив на законодавство України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 1. С. 37-42.
103. Москалюк Н. Б., Слома В. М. Роль юридичних клінік у механізмі захисту прав людини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 1. С. 50-53.
104. Музика В. В. Особливості атрибуції порушень прав людини, що пов'язані зі зміною клімату. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 63. С. 271-282.
105. Навроцький О. О. Набуття дитиною адміністративної дієздатності як самостійного елемента адміністративної правосуб'єктності дитини в аспекті реалізації її права на дошкільну та загальну середню освіту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 27. С. 41-44.
106. Назарчук О. М. Захист прав людини: сучасний стан та проблеми реалізації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 2. С. 19-23.
107. Наливайко І. О. Стандарти Ради Європи та правові позиції ЄСПЛ у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: теоретико-правова характеристика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7.
108. Наливайко І. О. Теоретико-правові проблеми імплементації в Україні ст. 37 Стамбульської конвенції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 25-29.
109. Наливайко Л. Р., Грицай І. О. Гендерна політика у системі детермінант демократизації суспільства: український вимір. *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку: монографія*. Харків: Право, 2021. С. 82-97.
110. Наливайко Л. Р., Лавренко Д. О. Протидія гендерно обумовленому насильству в умовах військового конфлікту: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4 (14). С. 64-62.
111. Наливайко Л. Р., Марценюк Л. В. Права жінок та гендерна рівність в Україні: проблеми теорії та практики. *Приватне та публічне право*. 2022. № 1. С. 61-66.

112. Наливайко Л. Р., Романов М. Ю. Політичні права внутрішньо переміщених осіб в Україні: реалії та проблемні аспекти. *National law journal: theory and practice*. 2018. № 5 (21). С. 15-18.
113. Наливайко Л., Грабовська І., Обушний М. Гендер в освітньому процесі українських вишів як філософсько-світоглядна складова конфліктувальної проблематики. *Українознавчий альманах*. 2020. Вип. 26. С. 57-65.
114. Наливайко Л.Р., Чепік-Трегубенко О.С. Інститут конституційної скарги: зарубіжна практика, вітчизняний досвід та перспективи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 7-15.
115. Нелін О. І. Ідеологія захисту прав людини в Україні в мирний час і під час збройних конфліктів (війни). *Юридична Україна*. 2019. № 5. С. 46-51.
116. Нелін О. І. Правові аспекти забезпечення прав людини в сучасному геополітичному просторі та в Україні. *Юридична Україна*. 2019. № 7. С. 48-53.
117. Новіцький В. В. Методологія аналізу прав людини та юридичних гарантій їх реалізації. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 80. С. 28-38.
118. Озель В. І. Основний закон – гарантія прав і свобод людини в умовах війни. *Dictum factum*. 2022. № 2. С. 164-168.
119. Олійник Л. А. Критерій справедливості у практиці Європейського Суду з прав людини щодо відшкодування моральної шкоди. *Економіка та право*. 2022. № 4. С. 20-30.
120. Омельчук В. А., Лісова Н. В. Містобудівний аспект права людини на безпеку. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Юридичні науки*. 2022. № 12. С. 48-52.
121. Отчак Н. Я. Очищення державної влади у контексті забезпечення конституційних прав і свобод. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 132-134.
122. Павлишин С. Я. Захист прав і свобод людини в умовах збройного конфлікту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2017. 15 с.
123. Павлович-Сенета Я. П. Публічна адміністрація – сфера реалізації та захисту прав та свобод людини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 195-197.
124. Пайда Ю. Ю. Зарубіжний досвід правового регулювання реалізації прав людини та релігійної свободи. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 2. С. 34-39.
125. Палій В. В. Проблемні аспекти у сфері гарантування дотримання прав і свобод людини у діяльності органів Національної поліції України при забезпеченні публічної безпеки. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 2. С. 62-69.
126. Переш І. Є., Барна О. Право на мир в системі прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 86-90.

127. Петришин О. О. Євроінтеграція України: аспекти прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 25-28.
128. Подорожна Т. С. Конституційна скарга як форма судового захисту прав людини в Україні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2019. № 1. С. 97-101.
129. Політанський В. С. Право на інформацію як фундаментальне право людини: моногр. Харків: Право, 2017. 206 с.
130. Протопопова Я. С. Компенсація моральної шкоди у разі порушення конституційного права та завдання шкоди репутації працівника. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 29-35.
131. Пряміцин В. Ю. Зміст права на вищу освіту. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спеціальний випуск, ч. 2. С. 27-30.
132. Пушкіна О. В., Чебикіна Т. С. Правовий аналіз статусу біженців та іноземних громадян в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 1. С. 35-38.
133. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 19-29.
134. Романяк М. М. До питання про вдосконалення правового регулювання процедури захисту прав громадян у позасудовому порядку. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, Т. 1. С. 98-101.
135. Рябченко О. П. Концепт дотримання прав людини в умовах підвищених ризиків. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 141-145.
136. Савчак А. В. Практичні аспекти застосування статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод під час проведення обшуків. *Слово Національної школи суддів України*. 2018. № 4. С. 64-75.
137. Савчин М. В. Систематика судового захисту у світлі зобов'язальної природи прав людини. *Слово Національної школи суддів України*. 2016. № 3. С. 6-18.
138. Сердюк Н. А. Питання дискримінації в реалізації прав і свобод людини і громадянина. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 60-64.
139. Сиза Н. П. Презумпція невинуватості як складова права на справедливий суд у практиці Європейського суду з прав людини. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 36-44.
140. Сироїд Т. Л., Фоміна Л. О. Освіта з прав людини для представників юридичних професій: міжнародно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. Вип. 74 (2). С. 172-176.
141. Скрипнюк О. В. Конституційно-правовий механізм реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах війни: світовий досвід та Україна. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 11-20.
142. Слабан М. М. Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо

- права на повагу до сімейного життя (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 18 с.
143. Слабко С. М. Правове забезпечення та особливості реалізації прав осіб з інвалідністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 44-46.
 144. Сливка С. С., Щербай І. Р. Людина: органічна гідність у правах і свободах: моногр. Львів: Растр-7, 2022. 123 с.
 145. Сопільник Р. Л. Судовий захист фундаментальних прав людини: євроінтеграційний вектор розвитку: моногр. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. 406 с.
 146. Сорока О. С. Конституційне право людини на вільний розвиток своєї особистості: проблеми забезпечення у контексті світового досвіду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 19 с.
 147. Софінська І. Д. Громадянство та міграція: цивілізаційні, конституційні та глобалізаційні виклики сьогодення. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 3. С. 40-46.
 148. Танько А. В. Становлення в Україні системи надання поліцейських послуг – основа забезпечення державою прав і свобод людини. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право*. 2020. Вип. 8 С. 78-84.
 149. Тарасевич Т. Ю. Принципи соматичних прав людини як підґрунтя їх реалізації в умовах розвитку сучасних біотехнологій. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 318-325.
 150. Тептюк Є. П. Конституційне закріплення юридичних гарантій права на доступ до публічної інформації в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 58-61.
 151. Тиліпська О. Ю. Поняття і зміст адміністративно-правового забезпечення права на мирні зібрання в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 124-128.
 152. Тимошенко В. І. Формування концепції свободи особистості в історії політико-правової думки. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 33-48.
 153. Тітко Е. В. Правомірне обмеження свободи вираження поглядів: досвід Європейського суду з прав людини: моногр. Вінниця: Нілан, 2016. 167 с.
 154. Ткачук Л. В. Роль Уповноваженого з прав людини в системі правозахисних гарантій прав людини в Україні: теоретико-правові аспекти. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 84. С. 36-48.
 155. Третьяков Д. Застосування практики Європейського суду з прав людини щодо розуміння гарантій статті 5 Європейської конвенції з прав людини. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2022. № 2. С. 211-221.
 156. Триньова Я. О. Дискусія щодо правового регулювання темпоральних муж життя людини. *Публічне право*. 2019. № 3. С. 176-183.
 157. Туряниця В. В. Методологія наукового пізнання процесів глобалізації та трансформацій як факторів розвитку та універсалізації прав людини

- нових поколінь. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 370-372.
158. Турянський Ю. І. Новий час як етап стрімкого розвитку прав людини. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 21. С. 7-12.
159. Турянський Ю. І. Права людини нового покоління: суспільна мораль vs людська гідність. *Публічне право*. 2019. № 3. С. 9-15.
160. Федоренко В. Економічні права та свободи людини в Україні: поняття, види, загальний огляд. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2. С. 49-53.
161. Федоренко В. Політичні права та свободи людини і громадянина в Україні: поняття, види, характеристика. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1. С. 80-87.
162. Фесенко О. А. Адміністративна відповідальність у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 100-104.
163. Фокіна М. О. Права і свободи людини як об'єкт конституційно-правового регулювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
164. Цветкова Ю. В. Свобода віросповідання: поняття та співвідношення з іншими правами людини у державах західної традиції права. *Публічне право*. 2019. № 3. С. 16-21.
165. Чернищук Н. В. Роль правознавства в житті людини. *Гілея*. 2019. Вип. 151 (2). С. 155-158.
166. Чехович Т. В. Правові та історичні передумови закріплення конституційного принципу рівності громадян перед законом у Конституції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 17-23.
167. Чехович Т. В. Принцип рівності громадян перед законом у сфері адміністративно-юрисдикційної діяльності. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 40. С. 21-28.
168. Чехович Т. В. Сутність та зміст конституційного принципу рівності громадян перед законом. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 42. С. 37-45.
169. Чистоколяний Я. В. Права і свободи людини в конституційному праві України та Європейського Союзу: порівняльний аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 43-46.
170. Чукаєва В. О., Діцман К. Д. Права на освіту в Україні: сучасні проблеми реформування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 15-18.
171. Шалабай А. В. Поняття конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами та визначення його складників. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 79-81.

172. Шандала О. О. Правове регулювання громадянства в період українського державотворення 1917-1920 рр.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 16 с.
173. Шаповалова І. С. Застосування практики Європейського суду з прав людини слідчим суддею при призначенні експертизи. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 2. С. 91-100.
174. Шаптала Н. Співвідношення конституційних прав і свобод людини і громадянина та забезпечення національної безпеки України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 181-186.
175. Швець Ю. Ю. Порядок та підстави обмеження конституційного права особи на охорону здоров'я в законодавстві України та зарубіжних країн. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 4. С. 9-14.
176. Швець Ю. Ю. Роль Конституційного суду в захисті права особи на охорону здоров'я. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 36-39.
177. Шевиріна Т. Д. Автономні концепції як інструмент тлумачення Конвенції Європейським судом з прав людини. *Слово Національної школи суддів України*. 2017. № 1. С. 49-59.
178. Шорський П. О. Вибірчі права громадян як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, Т. 2. С. 72-77.
179. Шорський П. О. Роль та місце адміністративних судів у механізмі забезпечення виборчих прав громадян в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 177-182.
180. Щебетун І. С., Михайліна Т. В. Конституційна скарга як засіб захисту прав людини: теоретико-прикладний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. Вип. 56. С. 41-44.
181. Щербина В. Свобода вираження у контексті нормативного забезпечення та прецедентної практики Європейського суду з прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 462-465.

ТЕМА 7. ОРГАНІЗАЦІЯ І ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

І. Тематика рефератів:

- «Особливості легітимації державної влади в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку».
- «Легітимації державної влади в Україні, Польщі та Італії: порівняльно-правовий аспект».
- «Уряд у механізмі поділу влади».
- «Реформування механізму держави в контексті євроінтеграційної орієнтованості зовнішньої політики України».
- «Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації».
- «Конституційно-правовий вимір реалізації принципу поділу державної влади».
- «Проблема забезпечення цілісності державної влади в контексті розвитку системи конституційно-правового регулювання в Україні».
- «Державний механізм держави як система органів державної влади та органів місцевого самоврядування та фактори його цілісності».
- «Правове обмеження державної влади – необхідна передумова стабільності конституційного ладу».

ІІ. Скласти схеми:

- Класифікація органів державної влади.
- Конституційне регулювання організації і функціонування державної влади в Україні.
- Функції Української держави.
- Принцип єдності та розподілу державної влади.
- Система і структура прокуратури.

ІІІ. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Легітимації державної влади в Україні та країнах англосаксонської правової системи: порівняльно-правовий аспект». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка

його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об’ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Принцип єдності та розподілу державної влади». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

На парламентських слуханнях, присвячених удосконаленню системи організації державної влади, народний депутат А. наголосив, що «оскільки у ст. 6 Конституції України закріплено, що державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову, то існування в Україні інших органів державної влади Основний Закон України не передбачає. Саме тому з метою забезпечення стабільності конституційного ладу України необхідно терміново ліквідувати всі державні органи, які не належать до жодної з гілок державної влади, передбачених ст. 6, передавши їх владні повноваження легітимним органам».

Проаналізуйте таку пропозицію народного депутата. Про які органи влади може йтися?

Практичне завдання № 2

Вкажіть органи державної влади України за нижче наведеними родовими найменуваннями, а також встановіть, за якими критеріями їх класифіковано:

- а) виборні та призначувані;
- б) колегіальні та одноособові;
- в) постійно функціонуючі та тимчасово функціонуючі;
- г) загальнодержавні, регіональні та місцеві;
- г) загальної компетенції та спеціальної компетенції;
- д) законодавчі, виконавчі та судові;
- е) правотворчі, правозастосовні, правоохоронні.

Практичне завдання № 3

Класифікуйте за відомими Вам гілками влади нижче наведені органи державної влади. Завдання виконується письмово у формі таблиці або схеми:

- а) Антимонопольний комітет України;
- б) Генеральна прокуратура України;
- в) Дніпропетровська обласна державна адміністрація;

- г) Конституційний Суд України;
- г) Верховна Рада України;
- д) Президент України;
- е) Міністерство юстиції України;
- є) Національний банк України;
- ж) Служба безпеки України;
- з) Центральна виборча комісія;
- и) Вища рада правосуддя;
- і) Рахункова палата;
- ї) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- й) Кабінет Міністрів України;
- к) Верховний Суд.

V. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- Поняття та особливості органів державної влади. Види органів державної влади: критерії класифікації та види.
- Державний контроль – особлива функція органів державної влади.
- Принцип єдності та розподілу державної влади та його реалізація.
- Соціальні проблеми державної влади в сучасній Україні.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. Згідно з юридичною позицією Конституційного Суду України зі змісту принципу верховенства права випливає:

- а) обов'язок держави не вдаватися до свавільних дій
- б) обов'язок держави забезпечувати установчу владу народу
- в) обов'язок держави забезпечувати розвиток представницької демократії
- г) обов'язок держави гарантувати суверенні права національних меншин
- д) здатність, право і можливість, вирішально впливати на діяльність і поведінку людей за допомогою волі, права та авторитету.

2. До Міністерства юстиції України звернулася із заявою про реєстрацію, створена на установчому з'їзді політична партія, на підтримку створення якої було зібрано 11 тис. підписів. З них у чотирьох областях України по дві тисячі (підписи були зібрані у кожній адміністративно-територіальній одиниці області), і у трьох та одній областях України по вісімсот і шістьсот підписів відповідно (підписи були зібрані тільки в обласних центрах). Міністерство юстиції України у реєстрації політичної партії відмовило. Чи правомірною є відмова?

- а) так, відмова є правомірною, адже рішення про створення політичної партії має бути підтримано підписами не менше 10 тисяч громадян України,

які мають право голосу на виборах, зібраними не менш як у двох третинах районів не менш як двох третин областей України;

б) так, відмова є правомірною, адже рішення про створення політичної партії має бути підтримано підписами не менше 12 тисяч громадян України, які мають право голосу на виборах, зібраними не менш як у двох третинах районів не менш як двох третин областей України;

в) ні, відмова є неправомірною, адже рішення про створення політичної партії має бути підтримано підписами не менше 10 тисяч громадян України, які мають право голосу на виборах, зібраними не менш як у двох третинах областей України;

г) ні, відмова є неправомірною, адже рішення про створення політичної партії має бути підтримано підписами не менше 8 тисяч громадян України, які мають право голосу на виборах, зібраними не менш як у двох третинах областей України;

д) ні, відмова є неправомірною, адже рішення про створення політичної партії має бути підтримано підписами не менше 15 тисяч громадян України, які мають право голосу на виборах, зібраними не менш як у двох третинах областей України.

3. Поняття «державна влада» та «соціальна влада» співвідносяться так:

а) соціальна влада є вужчим поняттям, ніж державна влада;

б) державна влада є видом соціальної влади;

в) державна влада охоплює поняття соціальної влади;

г) державна та соціальна влада є тотожними поняттями;

д) соціальна влада є видом державної влади.

4. Ознака, яка відрізняє державну владу від соціальної влади:

а) виробляє загальні інтереси та цілі для суспільства;

б) виявляється природно-історичним шляхом;

в) владний суб'єкт має монопольне право приймати рішення;

г) можливість застосування державного примусу;

д) здійснює керівництво за допомогою різних засобів та методів.

5. Поняття «державна влада» та «публічна влада» співвідносяться так:

а) поняття публічна влада є ширшим ніж державна влада;

б) у своїй побудові публічна влада спирається на своєрідну «державну» основу;

в) державна та публічна влада за суб'єктним складом є тотожними поняттями;

г) державна влада є видом публічної влади;

д) публічна влада є видом державної влади.

6. «Державна влада» та «політична влада» співвідносяться так:

- а) політична влада є засобом здійснення державної влади;
- б) політична влада вужча за змістом, ніж державна влада;
- в) політична діяльність вичерпується державною діяльністю;
- г) політична і державна влади мають однакові механізми здійснення;
- д) державна влада є засобом здійснення політичної влади.

7. Головна риса, що характеризує державну владу та відмежовує її від політичної, проявляється у:

- а) моноцентричності, тобто існуванні загальнодержавного центра прийняття рішень;
- б) домінуванні владної волі;
- в) виконанні функції розвитку держави;
- г) здійсненні влади уповноваженими суб'єктами – державними органами;
- д) можливості примусу щодо суспільства та особи.

8. Принцип державної влади, що означає верховенство і незалежність державної влади – це:

- а) принцип суверенітету;
- б) принцип законності;
- в) принцип рівності;
- г) принципи виборності та призначення;
- д) принцип професіоналізму.

9. Принцип державної влади, що має обов'язкове значення для всіх видів та рівнів влади, для всіх державних органів, посадових осіб і полягає у неухильному дотриманні ними норм Конституції, законів та інших нормативних правових актів, – це:

- а) принцип гласності судового процесу;
- б) принцип державної мови;
- в) принцип професіоналізму;
- г) принцип законності;
- д) принципи виборності.

10. Принципи державної влади, які визначають процес формування влади – це:

- а) принципи розділення і з'єднання влади;
- б) принципи єдиноначальності та колегіальності;
- в) принципи виборності та призначення;
- г) принцип ієрархічності та супідрядності;
- д) принцип професіоналізму та виборності.

11. *Принципи державної влади, що відображають специфіку тієї чи тієї гілки влади і допомагають оперативно та відповідально вирішувати питання, – це:*

- а) принципи розділення та колегіальності;
- б) принципи єдиноначальності та розділення;
- в) принципи професіоналізму та колегіальності;
- г) принципи єдиноначальності та колегіальності;
- д) принципи єдиноначальності та виборності.

12. *Принципи державної влади, що відображають специфіку державної влади як єдиної цілісної системи, здатної реалізовувати свої рішення у життя – це:*

- а) принцип ієрархічності та супідрядності;
- б) принцип професіоналізму та супідрядності;
- в) принцип ієрархічності та колегіальності;
- г) принцип ієрархічності та виборності;
- д) принцип ієрархічності та поєднання влади.

13. *Принцип державної влади, що означає наявність системи підготовки кадрів, їх стабільність і своєчасне просування по службі, контроль за відповідністю рівня професійних знань і навичок займаній посаді, – це:*

- а) принци гуманізму;
- б) принцип професіоналізму;
- в) принцип законності;
- г) принцип виборності;
- д) принцип призначення.

14. *Універсальна репрезентативність, яка властива державній владі, означає, що:*

- а) нормою для держави є одна державна влада;
- б) державна влада поширює свою дію на всю територію держави і всіх індивідів, які проживають та перебувають на ній;
- в) державна влада представляє все суспільство, виступає від його імені у внутрішніх і зовнішніх загальних справах;
- г) державна влада відокремлена від суспільства, стоїть над ним і матеріально втілена в державному апараті;
- д) державна влада є самостійною і незалежною від будь-якої іншої влади всередині країни і поза нею.

15. *Державна влада реалізується через:*

- а) повноваження органів місцевого самоврядування;
- б) функції держави;

- в) повноваження органів державної влади;
- г) державне управління;
- д) владу народу.

16. Певний вид діяльності органів держави, що має виконавчий і розпорядчий характер і полягає в організуючому впливі на суспільні відносини в політичній, соціально-економічній, духовно-культурній та інших сферах, шляхом застосування державно-владних повноважень – це:

- а) виконавча влада;
- б) державне управління;
- в) апарат держави;
- г) механізм держави;
- д) законодавча влада.

17. Вперше на законодавчому рівні теорію поділу влади закріплено в:

- а) Конституції Алжиру 1976 р.;
- б) Конституції США 1787 р.;
- в) Конституції України 1710 р.;
- г) Конституції Франції 1791 р.;
- д) Конституції Німецької імперії 1871 р.

18. Мета поділу державної влади полягає у тому, щоб:

- а) припустити зосередження влади в руках особи або невеликої групи осіб для змоги зловживати владою;
- б) не припустити зосередження влади в руках однієї особи або невеликої групи осіб і тим самим запобігти можливості зловживання владою;
- в) не зосереджувати владу в руках однієї особи і тим самим була можливість зловживати владою;
- г) припустити зосередження влади в руках невеликої групи осіб і тим самим була можливість зловживання владою;
- д) легше було керувати державою.

19. Система «стримувань і противаг» забезпечує:

- а) взаємну підконтрольність різних гілок і центрів державної влади та запобігає концентрації влади;
- б) взаємну незалежність різних гілок і центрів державної влади та запобігає концентрації влади;
- в) взаємну підконтрольність різних гілок і центрів державної влади та сприяє концентрації влади;
- г) створення протистояння всередині державного механізму;
- д) домінування однієї гілки влади над іншою та обмін повноваженнями між різними гілками влади.

20. Система «стримувань і противаг» застосовується лише в країнах, де:

- а) відсутня реалізація принципу розподілу влади;
- б) абсолютна монархічна форма державного правління;
- в) правлячою партією є комуністична;
- г) панує економічно панівний клас;
- д) реалізований принцип розподілу влади.

**VII. Надати визначення понять
(робота виконується письмово):**

влада, соціальна влада, публічна влада, державна влада, політична влада, державна влада як конституційно-правовий інститут, суверенітет держави, поділ влади, принципи організації і діяльності державної влади, принцип єдності державної влади, принцип розподілу державної влади, принцип верховенства права, принцип законності, принцип ієрархічності, форми здійснення державної влади, методи здійснення державної влади, державний апарат, елементи державної влади, моноцефальна система державних органів державної влади, централізовано-сегментна система органів державної влади, державний орган України, ознаки органу державної влади, центральні органи державної влади, компетенція державного органу, посадова особа, постійні державні органи, тимчасові державні органи, правотворчі державні органи, правоохоронні державні органи, контрольно-наглядові державні органи, установчі державні органи, державна програма, система стримувань і противаг, легалізація державної влади, легітимація державної влади, форми легітимації державної влади, раціональна легітимація державної влади, ідеологічна легітимація державної влади, державний суверенітет, конституційні засади організації і здійснення державної влади, конституційно-правовий статус органу державної влади, функції Української держави, функції державних органів, структура державної влади в Україні, прокуратура, неурядові організації, державне управління, механізм здійснення державної влади, верховенство державної влади, парламент, функції парламенту, парламентський контроль, глава держави, Президент України, уряд, функції уряду, виконавчо-розпорядча діяльність, Кабінет Міністрів України, державна служба, державні службовці, урядові органи державного управління, органи місцевого самоврядування, управлінські послуги, правосуддя, функції судової влади, прокуратура.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р.

Відомості Верховної Ради України. 2019. № 38. Ст. 160.).

- Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
- Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
- Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.
- Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
- Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
- Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
- Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
- Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
- Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
- Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
- Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17 березня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 11. Ст. 69.
- Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 29. Ст. 191.

- Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 4. Ст. 170.
- Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.

Спеціалізована література:

1. Arnaut V. Procesul legislativ și procedura legislativă. (Partea I). *Legea si Viata*. 2017. № 11, ч. 1. С. 24-28.
2. Cozna D. Unele reflecții asupra statutului de funcționar public al magistratului. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 41-45.
3. Nalyvaiko L. R., Oreshkova A. F. Mass Media as Actors of Public Control over the Activities of Judicial Authorities. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 47. С. 16-24.
4. Nalyvaiko L. R., Marhenko O., Ilkov V. The phenomenon of corruption conceptualization: international practices and Ukrainian experience. *Economic Annals-XXI*. 2018. № 127 (7-8). P. 32-37.
5. Railean P. Unele reflecții pe marginea autonomiei puterii judecătorești în cadrul unui stat de drept. *Верховенство Права*. 2017. № 2 (27). С. 104-108.
6. Sidorenko N. Conceptual foundations of modelling of the institution of public service. *Legea si Viata*. 2017. № 1, ч. 2. С. 162-165.
7. Tataru G. Demiterea – o măsură veritabilă de răspundere constituțională a șefului de stat. *Верховенство Права*. 2017. № 2 (27). С. 74-82.
8. Tataru G. Răspunderea șefului de stat în spațiul European. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 51-54
9. Turcan O. Puterea judecătorească în statul de drept: concept și valoare. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 55-58.
10. Андрійко О. Ф. Органи державної влади як суб'єкти державного управління. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 35-38.
11. Артеменко І. В. Взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства у формуванні й реалізації молодіжної політики: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2017. 20 с.
12. Афанасьєва М. В., Стоянов М. М. Зняття депутатського імунітету: правова природа, проблеми та перспективи визначення юрисдикції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 47-51.
13. Баштанник А. Г. Механізми регулювання діяльності органів державної влади в умовах децентралізації: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2017. 20 с.
14. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 2. С. 36-39.
15. Белей Є. Н. Публічне правонаступництво органів державної влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 65-67.

16. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 17-20.
17. Блінова Г. О. Органи публічної адміністрації як суб'єкти інформаційних відносин. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 82-85.
18. Богданова С. Д. Взаємодія Верховної Ради України та Конституційного Суду України. *Судова апеляція*. 2019. № 1. С. 32-43.
19. Бондар В. В. Щодо проблем адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 38. С. 12-17.
20. Бриль К. І. Адміністративно-правове забезпечення децентралізації державної влади в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 39 с.
21. Бурбика В. Процедури взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 70-75.
22. Вандін Є. В. Організаційно-правові засади діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
23. Веклич В. О. Взаємодія органів державної влади і громадянського суспільства при впровадженні концепції правової політики щодо подолання корупції в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 1. С. 47-52.
24. Веляник В. В., Толстанов О. К. Формування кадрового інтелектуального капіталу органів державної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 7. С. 84-90.
25. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
26. Гілін Є. О. Нормативно-правові засади впровадження інноваційних технологій управління в діяльність органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 12-16.
27. Глуховеря В. А. Адміністративно-правовий статус МВС України: шляхи удосконалення окремих структурних елементів. *Форум права*. 2017. № 2. С. 36-40.
28. Голобутовський Р. З. Судова влада в контексті розуміння феномену державної влади. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 64. С. 92-98.
29. Гордієнко І. Л. Вплив на державну владу громадянського суспільства та інститутів безпосередньої демократії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. Вип. 33. С. 33-36.

30. Даниленко Л. І. Забезпечення легітимності конституційних змін в Україні: історичний аспект. *Державно-управлінські студії*. 2017. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/deruprs_2017_2_4
31. Дацій О. І., Авербух Г. М. Етапи формування системи управління персоналом в органах державної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 71-76.
32. Джузь В. Доктрина установчої влади народу: історичний поступ. *Право України*. 2017. № 6. С. 133-144.
33. Дніпров О. С. Концептуальні основи дослідження виконавчої влади в системі державної влади України. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 4. С. 93-99.
34. Добровольський Д. М. Незалежність як засада організації та діяльності органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
35. Донченко С. П. Легітимація державної влади в контексті міжнародних відносин. *Грані*. 2019. Т. 22. № 7. С. 72-80.
36. Жувака С. О. Історико-теоретичний аналіз розвитку функцій прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 19 с.
37. Загорулько Є. О. Контроль та нагляд за застосуванням заходів адміністративного примусу органами державної виконавчої служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 77-80.
38. Зуй В. В. Правове регулювання адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 107-111.
39. Ізотова М. О. Правовий статус керівника місцевої прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.
40. Калюжний Р. А., Шапенко Л. О. Правове почуття як складова правозастосовної діяльності органів державної влади. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2022. № 2. С. 63-71.
41. Карашук М. Г. Легітимність політичної влади: специфіка сучасного осмислення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Політологія*. 2017. Вип. 2. С. 8-12.
42. Карпунець А. С. Механізм реформування державної служби України: соціокомунікативний аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Чернігів, 2018. 20 с.
43. Карпунцов В. В. Органи прокуратури в системі координат державної влади на сучасному етапі. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 14-17.
44. Карпунцов В. В. Процесуальна компетенція органів прокуратури України: адміністративно-правовий аспект. Київ: Логос, 2018. 376 с.
45. Карпунцов В. В. Функціонування спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 2. С. 74-78.
46. Качний О. С. Інноваційні механізми державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України: теорія, методологія, практика:

- моногр. Київ: [б. в.], 2018. 626 с.
47. Квітка С. А. Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень: моногр. Дніпро: Грані, 2017. 266 с.
 48. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.
 49. Кобрин В. С. Конституційно-правове регулювання статусу глав урядів держав Вишеградської групи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 61-64.
 50. Козак Ю. М. Р. Історія легітимації державної влади як явища державно-правової дійсності на історичних землях України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1-2. С. 126-145.
 51. Козак Ю. М. Р. Народ як системоутворюючий суб'єкт легітимаційних процесів державної влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 7-10.
 52. Козак Ю. М. Р. Правові засади легітимації державної влади в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 15-19.
 53. Козачук О. С. Військові прокуратури в Україні: організаційно-правові засади функціонування: моногр. Київ: [б. в.], 2018. 242 с.
 54. Корнієнко П. С. Місце і роль Верховної Ради України у формуванні правозахисного механізму держави. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 84. С. 49-60.
 55. Котюк І. Ідея «потрійного поділу державної влади» є хибною. *Юридичний вісник України*. 2018. № 10/11. С. 14-15.
 56. Кравцова З. С. Історичні витоки дослідження конституційних основ організації та здійснення державної влади. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 3. С. 319-329.
 57. Кравченко Т. А. Права людини як основний критерій легітимності державної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 13-17.
 58. Куриленко А. В. Значення символу для легітимації політичної влади в контексті діалогу влади та громадянського суспільства. *Politology bulletin*. 2021. Iss. 87. С. 194-205.
 59. Курусь Т. В. Теоретико-правові засади нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у їх взаємодії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 20 с.
 60. Летнянчин Л. І., Контарьова Т. І. Доктрина політичного питання у практиці Конституційного Суду України: доцільне «самообмеження» чи плацдарм для зловживань. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 12 (1). С. 32-37.

61. Мазурик С. В. Інформаційно-правове забезпечення діяльності органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2017. 20 с.
62. Мартинюк О. Г. Адміністративна діяльність органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2018. 20 с.
63. Марченко М. В. Конституційно-правова природа права вето глави держави. *Форум права*. 2017. № 4. С. 141-146.
64. Масько А. М. Сутність та місце інституту державної влади в економічній системі. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2018. № 3. С. 72-78.
65. Мельник О. Г. Фактичні склади як система юридичних фактів, що є підставою виникнення та зміни правових відносин у сфері реалізації судової влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 19-21.
66. Миколенко В. А. Правова модернізація органів прокуратури України в умовах європейської міждержавної інтеграції: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Івано-Франківськ, 2017. 36 с.
67. Москалюк Ю. Д. Прокуратура України як особливий державний інститут. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 1. С. 183-188.
68. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
69. Наливайко Л. Р., Чепік-Трегубенко О. С. Транспарентність публічної влади: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Право України*. 2015. № 6. С. 148-156.
70. Наливайко Л., Чепік-Трегубенко О. Децентралізація влади в Україні в умовах розбудови демократичного громадянського суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 10. С. 44-47.
71. Неврозов О. Б. Адміністративна компетенція прокуратури України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 149-153.
72. Носик О. А. Розвиток служби управління персоналом державного органу на засадах компетентнісного підходу: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
73. Олійник В. Принципи взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства в Україні: види та їх характеристика. *Верховенство Права*. 2017. № 3 (30). С. 20-26.
74. Отчак Н. Я. Очищення державної влади у контексті забезпечення конституційних прав і свобод. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 132-134.
75. Павлюх О. А. Роль Президента як глави держави в організації державної влади: Україна і світ. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3-4. С. 28-34.
76. Панова Г. В. Характеристика рішень, дій, бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації як підстав втручання адміністративного суду в

- адміністративний розсуд. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 97-101.
77. Панченко М. А. Особливості адміністративно-правової охорони встановленого порядку управління. *Форум права*. 2017. № 3. С. 152-159.
78. Пархоменко-Куцевіл О. І, Сімак С. В. Інституційна розбудова антикорупційних органів державної влади: національний та закордонний досвід: моногр. Кам'янець-Подільський: Рута, 2021. 200 с.
79. Пархоменко-Куцевіл О. І. Сучасні проблеми формування та розвитку системи антикорупційних органів державної влади. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2022. Вип. 2. С. 175-190.
80. Петришин О. Форма державного правління: до пошуку конституційної моделі в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 160-167.
81. Петровський П. М. Теоретико-методологічні основи забезпечення легітимності публічної влади в сучасних умовах України. *Ефективність державного управління*. 2019. Вип. 2. С. 29-40.
82. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.
83. Погорелова З. О. Принципи нормотворчої діяльності органів державної влади. *Наукові записки НАУКМА. Серія: Юридичні науки*. 2021. Т. 7. С. 52-60.
84. Предместніков О. Г. Особливості статусу та складу системи органів юстиції в зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, Т. 2. С. 119-123.
85. Пузирний В. Ф. Адміністративна діяльність Служби безпеки України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 121-123.
86. Радченко О. О. Генезис легітимації інститутів публічної влади в Україні: державно-управлінський аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
87. Репецька А. Співпраця законодавчої та виконавчої гілок державної влади в контексті сучасної політичної системи України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2019. Т. 39. С. 192-197.
88. Рибак М. С. Методологія аналізу сутності та змісту категорії «публічна адміністрація». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, Т. 2. С. 128-131.
89. Родченко І. Ю. Розвиток механізмів самовпорядкування в системі державного управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 21 с.
90. Роман В. Ф. Механізми державного управління процесами децентралізації влади: досвід країн ЄС для України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2017. 20 с.

91. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України: моногр. Київ: Парлам. вид-во, 2018. 184 с.
92. Сіренко Д. О. Становлення та розвиток інституту протидії адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, у національному законодавстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 91-95.
93. Скрипнюк О. В. Державна влада в Україні: питання вдосконалення її організації та розвитку на сучасному етапі. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 8-11.
94. Словська І. Є. Принцип обмеження державної влади в системі вітчизняного конституціоналізму. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 15. С. 33-39.
95. Степаненко С. В. Конституційно-правовий зміст інституту Президента України в системі державної влади. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 4. С. 28-34.
96. Степаненко С. В. Організація і здійснення влади в країні як об'єкт державної політики. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 3. С. 23-29.
97. Стефанчук М. М. Теоретико-методологічні та організаційно-правові засади реалізації прокуратурою України представницької функції: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 40 с.
98. Стефанчук М. Праксеологічні засади організації діяльності прокуратури щодо реалізації нею представницької функції. *Право України*. 2017. № 5. С. 148-160.
99. Сучасний унітаризм: доктрина і практика: моногр. / [Ю. С. Шемшученко та ін.; відп. ред. Ю. С. Шемшученко]. Київ: Юридична думка, 2021. 513 с.
100. Теремецький В. І. Проблеми взаємодії органів державної влади та суддівського врядування з іншими державними органами та установами системи правосуддя. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 3. С. 158-173.
101. Томкіна О. О. Принцип партнерства у відносинах між інститутами громадянського суспільства і держави: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 62-65.
102. Торяник О. Ю. Компетенція органів прокуратури України як основи її конституційно-правового статусу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 64-66.
103. Усаченко О. О. Розвиток системи базових механізмів державного управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
104. Фіалко Н. В. Мотивація як підґрунтя легітимації: антропологічний та психологічний, правовий та освітній підходи (філософська оцінка). *Філософія освіти*. 2021. № 27 (2). С. 160-174.

105. Цвіркун Ю. І. Значення адміністративних процедур при вирішенні публічно-правових спорів із колегіальними суб'єктами публічної адміністрації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 3. С. 101-105.
106. Циганок С. В. Адміністративно-правовий статус регіональної прокуратури в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
107. Цимбалістий Т. О. Інститут імпідменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.
108. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Філософсько-правовий вимір права як фактора легітимності влади. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 4. С. 25-42.
109. Чепкова К. Органи державної влади як суб'єкти правовідносин у сфері захисту дітей під час збройних конфліктів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2022. Вип. 3. С. 75-80.
110. Чернописький П. Б. Конституційні реформи в Литві і Грузії у сфері місцевого самоврядування та децентралізації влади як приклад для України. *Форум права*. 2017. № 4. С. 282-293.
111. Шалабай А. В. Поняття конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами та визначення його складників. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 79-81.
112. Шатіло В. А. Поняття та ознаки конституційного механізму державної влади. *Публічне право*. 2019. № 1. С. 9-17.
113. Шатіло В. А. Суб'єктивні фактори та їх вплив на розвиток конституційного механізму державної влади. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 81-84.
114. Шатіло В. А. Теоретичні проблеми конституційного механізму державної влади: співвідношення організаційних структур та функцій (вітчизняний і світовий досвід): моногр. Київ: Юридична думка, 2017. 363 с.
115. Яковлева Л. І. Процес легітимації публічної влади в умовах перехідного суспільства. *Гілея*. 2019. Вип. 149 (3). С. 76-80.
116. Ярош Я. Взаємодія молодіжних громадських організацій з політичними партіями в Україні. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. № 4, ч. 5. С. 89-93.

ТЕМА 8. ВИБОРЧЕ ПРАВО ТА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС

I. Тематика рефератів:

- «Інститут виборів в Україні: ретроспектива та шляхи вдосконалення».
- «Всеукраїнський референдум 16 квітня 2000 року: проблеми імплементації».
- «Запровадження пропорційної виборчої системи в практиці українського парламентаризму: позитивні та негативні аспекти».
- «Проблема недійсності парламентських виборів».
- «Реалізація захисту виборчих прав громадян в Україні».
- «Конституційно-правове регулювання і розвиток виборчого права України».
- «Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньої демократії».
- «Механізм забезпечення виборчих прав громадян України та його основні елементи».
- «Принцип рівного виборчого права громадян у рішеннях Конституційного Суду України».
- «Права громадян на народне волевиявлення: історичні та теоретико-правові аспекти виборів».
- «Перспектива розвитку громадянського контролю за виборами і референдумами в Україні».
- «Вибори народних депутатів України як ключовий процес державотворення і право творення».
- «Перспектива розвитку громадського контролю за виборами і референдумами в Україні».

II. Скласти схеми:

- Гарантії виборів в Україні.
- Види відповідальності за порушення виборчого законодавства України.
- Механізм забезпечення виборчих прав громадян України та його основні елементи.
- Відповідальність за порушення порядку проведення референдуму.
- Правові проблеми фінансування виборів.
- Місцеві референдуми в Україні: поняття, види.

III. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Перспектива розвитку громадського контролю за

виборами і референдумами в Україні». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Гарантії виборів в Україні». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Політична партія розпочала кампанію з проведення референдуму щодо змін до Конституції України. У 18 областях України було проведено збори ініціативних груп щодо проведення референдуму. Учасниками зборів схвалено пропозиції про проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою щодо змін до Конституції та затверджено формулювання тих питань, які запропоновано винести на всеукраїнський референдум: 1. Чи підтримуєте Ви президентську форму правління, за якої Президент України обирається всенародно, є главою держави і очолює уряд України? 2. Чи підтримуєте Ви парламентську форму правління, за якої посада Президента України скасовується, уряд України призначається і звільняється Верховною Радою України, а Прем'єр-міністр України є главою держави? 3. Чи підтримуєте Ви обрання та відкликання суддів народом? 4. Чи підтримуєте Ви розширення прав місцевого самоврядування з наданням усім органам місцевого самоврядування права формувати власні виконавчі органи? 5. Чи підтримуєте Ви встановлення дієвого контролю за владою через надання конституційного статусу парламентській опозиції? 6. Чи підтримуєте Ви скасування недоторканості вищих керівників держави, народних депутатів України та суддів? 7. Чи підтримуєте Ви позбавлення мандатів депутатів усіх рівнів, які порушили обіцянки перед народом? 8. Чи підтримуєте Ви спрощення процедур проведення всеукраїнських і місцевих референдумів для залучення народу до безпосереднього здійснення влади?

Чи всі з цих питань можуть бути предметом всеукраїнського референдуму? Чи може бути прийнята нова редакція або внесені зміни до Конституції України на всеукраїнському референдумі? Які мають бути дії Центральної виборчої комісії?

Практичне завдання № 3

Визначте за такими видами виборчих систем: 1) мажоритарна виборча система відносної більшості; 2) мажоритарна виборча система абсолютної більшості; 3) пропорційна виборча система жорстких списків нижче наведені вибори до органів влади в Україні. Встановіть також, які з них проводяться в одномандатних, а які в багатомандатних округах. Завдання виконується письмово у формі таблиці або схеми:

- а) вибори депутатів районних рад;
- б) вибори голів міських рад;
- в) вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- г) вибори депутатів міських рад;
- ґ) вибори Президента України;
- д) вибори депутатів сільських рад;
- е) вибори народних депутатів України;
- є) вибори депутатів районних рад у містах;
- ж) вибори депутатів селищних рад;
- з) вибори депутатів обласних рад;
- и) вибори голів селищних, сільських рад.

V. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- Поняття, ознаки та принципи виборів в Україні.
- Класифікація виборів в Україні. Виборча система в Україні.
- Референдний процес: предмет всеукраїнського референдуму, учасники та їх конституційно-правовий статус. Відповідальність за порушення порядку проведення референдуму.
- Місцеві референдуми в Україні: поняття, види, основні засади організації і проведення.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. *Кумулятивне голосування передбачає, що:*
 - а) виборці можуть обрати кількох кандидатів з одного бюлетеня, але їх має бути менше, ніж кількість місць для заповнення;
 - б) виборець має стільки голосів, скільки мандатів в окрузі і може їх розподілити між всіма кандидатами, а може віддати тільки за одного;
 - в) в одномандатному окрузі виборець голосує за одного кандидата;
 - г) виборець має стільки голосів, скільки мандатів в окрузі і розподіляє їх між декількома депутатами;
 - д) в багатомандатному виборчому окрузі виборець голосує лише за одного кандидата.
2. *Основною політичною гарантією актів прямого народовладдя є:*
 - а) існування розвинутої суспільної системи;

- б) стійкі історичні традиції;
- в) фінансово-матеріальне забезпечення їх реалізації;
- г) існування демократичного правового режиму в державі;
- д) існування високої правової культури суспільства.

3. Виходячи з поділу гарантій актів прямого народовладдя на загальні і спеціальні, основною загальною гарантією актів прямого народовладдя є:

- а) умови волевиявлення;
- б) засоби волевиявлення;
- в) усвідомлення особою свого волевиявлення;
- г) контроль за здійсненням волевиявлення;
- д) забезпечення реалізації рішення, прийнятого безпосередньо народом.

4. До допоміжних інститутів прямої демократії не належить:

- а) петиція;
- б) всенародне обговорення;
- в) опитування;
- г) відкликання;
- д) абдикація.

5. Мажоритарна виборча система абсолютної більшості передбачає, що:

- а) обраним вважається кандидат, який отримав найбільшу кількість голосів виборців, що взяли участь у голосуванні, а у випадку рівності голосів питання вирішується шляхом жеребкування або проведенням повторних виборів;
- б) обраним вважається кандидат, за якого проголосувало не менше 70 % виборців, що прийшли на вибори;
- в) обраним вважається кандидат, за якого проголосувало більше половини виборців, що прийшли на вибори, тобто 50 % + 1 голос, у разі, якщо жоден кандидат не набрав необхідної кількості голосів, організуються повторні вибори, в яких беруть участь два кандидати, що набрали найбільшу кількість голосів;
- г) обраним вважається кандидат або список, який отримав певну кваліфіковану більшість голосів виборців, яка є більшою за абсолютну;
- д) обраним вважається кандидат, який отримав найбільшу кількість голосів виборців.

б. Класифікація пропорційних виборчих систем за впливом виборців на розташування кандидатів у списку для голосування не передбачає існування:

- а) пропорційної виборчої системи з жорсткими списками;
- б) пропорційної виборчої системи з напівжорсткими списками;
- в) пропорційної виборчої системи з преференціями;

- г) пропорційної виборчої системи з системою панаширування;
- д) пропорційної виборчої системи з системою розшарування.

7. Різновид виборчої системи, за допомогою якої визначаються результати виборів Президента України:

- а) пропорційна виборча система;
- б) мажоритарна виборча система абсолютної більшості;
- в) мажоритарна виборча система відносної більшості;
- г) мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості;
- д) змішана виборча система.

8. Різновид виборчої системи, за допомогою якої відбуваються вибори народних депутатів України:

- а) пропорційна виборча система;
- б) мажоритарна виборча система абсолютної більшості;
- в) мажоритарна виборча система відносної більшості;
- г) мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості;
- д) змішана виборча система.

9. Виборча квота – це:

- а) кількість голосів, необхідних для вибору хоча б одного депутату з того чи іншого списку депутатів;
- б) кількість депутатів у виборчому бюлетені;
- в) кількість голосів, що може віддати виборець за одного депутата;
- г) кількість голосів, що має виборець;
- д) грошова застава, яку повинен внести кандидат, щоб зареєструватися.

10. Відсоток голосів, який необхідно набрати партійним спискам для участі у розподілі місць після голосування – це:

- а) виборча квота;
- б) виборчий метр;
- в) виборчий поріг;
- г) виборчий коефіцієнт;
- д) виборчий дільник.

11. Виборчий поріг в Україні складає:

- а) 1 % голосів;
- б) 2 % голосів;
- в) 3 % голосів;
- г) 4 % голосів;
- д) 5 % голосів.

12. Згідно зі ст. 71 Конституції України вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є:

- а) рівноправними;
- б) гуманними;
- в) відкритими;
- г) вільними;
- д) незалежними.

13. Зміст принципу прямих виборів полягає у тому, що:

- а) виборець має належати до певної територіальної громади;
- б) громадянам забезпечуються умови для вільного формування своєї волі;
- в) громадяни України обирають депутатів безпосередньо шляхом голосування за кандидатів у депутати;
- г) на день виборів виборець має бути громадянином України;
- д) кожен виборець бере участь у виборах на рівних засадах.

14. Принцип таємності голосування передбачає, що:

- а) розповсюдження інформації про вибори забороняється;
- б) на виборчому бюлетені зазначається лише дата народження та домашня адреса виборців;
- в) кожен виборець бере участь у виборах на засадах анонімності;
- г) громадянам забезпечуються умови для відкритого формування своєї волі;
- д) контроль за волевиявленням виборців забороняється.

15. «Ценз осілості» як вимога до кандидатів в народні депутати України

- а) протягом останніх трьох років;
- б) протягом останніх п'яти років;
- в) протягом останніх семи років;
- г) протягом п'яти років;
- д) протягом останніх десяти років.

16. Суб'єкт конституційно-правових відносин, що оприлюднює результати виборів народних депутатів:

- а) Верховна Рада України;
- б) Газета «Голос України»;
- в) Бюлетень Центральної виборчої комісії;
- г) Центральна виборча комісія;
- д) Верховний Суд.

17. Віковий ценз, що встановлюється до кандидата на виборну посаду міського голови:

- а) 18 років;

- б) 21 рік;
- в) 25 років;
- г) 30 років;
- д) 35 років.

18. Документом, який не може підтверджувати особу та громадянство України виборця на виборах є:

- а) службовий паспорт;
- б) паспорт громадянина для виїзду за кордон;
- в) дипломатичний паспорт;
- г) військовий квиток;
- д) службова перепустка.

19. Складовими виборчого бюлетеня є:

- а) текстова частина і протокол;
- б) контрольний талон і протокол;
- в) текстова частина і контрольний талон;
- г) текстова частина і реєстраційний лист;
- д) текстова частина і реєстраційний акт.

20. Під час голосування за пропорційною системою з преференціями виборець:

- а) голосує за списки партії, що обирає, робить помітку навпроти номеру того кандидата від партії, якому від віддає свій голос;
- б) голосує за партію, що обирає;
- в) голосує за список у цілому, позначає чи вписує прізвище 1-го або кількох кандидатів;
- г) голосує за певну кількість кандидатів у партійних списках;
- д) голосує за певного кандидата, незалежно від його належності до визначеної партії.

VII. Надати визначення понять (робота виконується письмово):

народовладдя, народне волевиявлення, демократія, безпосередня демократія, типові форми безпосередньої демократії, нетипові форми безпосередньої демократії, вибори, виборче право, об'єктивне виборче право, принципи виборів, ознаки виборів, функції виборів, виборчий корпус, суб'єктивне виборче право, загальне виборче право, активне виборче право, пасивне виборче право, рівне виборче право, пряме виборче право, вільне виборче право, принцип таємного голосування, принцип загального пасивного виборчого права, принцип свободи агітації та принцип рівності суб'єктів виборчого процесу, принцип гласних виборів, принцип законного фінансування, принцип незалежності виборчих комісій, виборче право як

конституційно-правовий інститут, виборчі цензи, необраність, несумісність, легітимні вибори, вільні вибори, загальні вибори, справедливі вибори, парламентські вибори, регіональні вибори, муніципальні вибори, прямі вибори, непрямі вибори, чергові вибори, позачергові вибори, повторні вибори, дійсні вибори, недійсні вибори, виборча система, мажоритарна виборча система, мажоритарна система відносної більшості, мажоритарна система абсолютної більшості, мажоритарна система кваліфікованої більшості, пропорційна виборча система, пропорційна виборча система із закритими списками, пропорційна виборча система із відкритими списками, виборча квота, змішана виборча система, виборчий процес, засади виборчого процесу, стадії виборчого процесу, суб'єкти виборчого процесу, списки виборців, територіальний виборний округ, виборчі округи, виборчі дільниці, виборчі органи, Центральна виборча комісія, грошова застава, передвиборна агітація, принципи передвиборної агітації, таємне голосування, інформаційне забезпечення, інформаційні відносини, фінансування виборів, відповідальність за порушення законодавства про вибори, референдум, плебісцит, предмет референдуму, формула референдуму, конституційний референдум, ратифікаційний референдум, законодавчий референдум, загальний референдум, дозаконодавчий референдум, післязаконодавчий референдум, звичайний референдум, новий референдум, вирішальний референдум, консультативний референдум, міжнародно-правовий референдум, адміністративний референдум, обов'язковий референдум, факультативний референдум, загальнодержавний референдум, регіональний референдум, місцевий референдум, передумови проведення референдуму (об'єктивні та суб'єктивні), політичні передумови, економічні передумови, соціальні передумови, духовні передумови, референдний процес (в об'єктивному та суб'єктивному значенні), стадії референдного процесу, суб'єкти ініціювання референдуму, суб'єкти призначення референдуму, обов'язковість рішень, відповідальність за порушення законодавства про референдум.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року. *Офіційний вісник України*. 2020. № 4. Т. 1. Стор. 9. Ст. 188.
- Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- Про всеукраїнський референдум: Закон України від 26 січня 2021 року. *Голос України*. 2021. № 67.

- Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.
- Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.
- Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22 лютого 2007 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 20. Ст. 282.
- Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.

Спеціалізована література:

1. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України: моногр. Суми: Університетська книга, 2012. 227 с.
2. Баймуратов М. Проблема становлення єдиної системи міжнародних виборчих стандартів. *Право України*. 2013. № 5. С. 63-76.
3. Бакумов О. Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньої демократії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 125-132.
4. Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: моногр. Харків: Право, 2015. 245 с.
5. Барабаш Ю. Окремі питання модернізації конституційних засад виборчого права України. *Право України*. 2013. 5. С. 46-53.
6. Бачеріков О. В. Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних із виборчим процесом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 21 с.
7. Білан С. В. Доктринальні підходи до поняття референдуму у науці конституційного права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 33-36.
8. Білан С. В. Конституційно-правові засади референдуму, як форми прямої демократії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
9. Божко В. М. Врегулювання відносин місцевого референдуму – передумова подальшої реалізації реформи децентралізації. *Правова держава*. 2021. № 44. С. 21-29.
10. Бондар М. Ю. Конституційний референдум: теорія та практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
11. Бурдяк В. І. Політичний процес у Болгарії: невдала коаліціада та треті впродовж року вибори до парламенту. *Медіафорум: аналітика*,

- прогнози, інформаційний менеджмент*. 2021. Т. 9. С. 28-49.
12. Бучин М. А. Демократичні вибори в Україні: принципи, механізми та технології реалізації: моногр. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. 448 с.
 13. Бучковський Є. Виборчий кодекс: вибрані зміни, впроваджені до польського виборчого права. *Право України*. 2013. № 5. С. 77-85.
 14. Ганжело В. О. Щодо проблеми місцевих референдумів в Україні та в зарубіжних країнах. Порівняльний аспект. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 64. С. 178-184.
 15. Гончаренко В. Виборчі права громадян за Конституцією УРСР 1937 р. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 93-101.
 16. Гринишин Є. С. Проблема відповідності проекту закону України «Про місцевий референдум» сучасним європейським стандартам. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2022. Т. 10. С. 233-245.
 17. Гудзь Л. Конституційно-правові принципи як елементи механізму забезпечення виборчих прав громадян. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 9. С. 3-5.
 18. Гуцало Л., Міщук Г. Каталонські референдуми 2014 р. та 2017 р.: позиції центральної та регіональної влади. *Емінак*. 2021. № 2. С. 256-265.
 19. Заворотченко Т. М. Виборче законодавство та право на референдум: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 69-78.
 20. Задорожня Г. В. Принцип рівного виборчого права громадян у рішеннях Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 42-49.
 21. Залізнюк В. В. Поняття конституційно-правового статусу політичної партії як суб'єкта виборчого процесу. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2 (2). С. 18-23.
 22. Захарчин Н. Г., Шептицька Л. Б. Виборче законодавство Другої Речі Посполитої та вибори 1934 р. до громадських рад Східної Галичини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 23-27.
 23. Кальник В. В. Окремі аспекти адміністративно-правового статусу суб'єктів виборчого процесу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 71. С. 32-37.
 24. Кіянка І. Б. Місцеві вибори 2020 в контексті сучасних викликів. *Демократичне врядування*. 2021. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2021_1_5/
 25. Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: моногр. Київ: Час Друку, 2011. 132 с.
 26. Ключковський Ю. Деякі проблеми конституційного регулювання виборів України. *Право України*. 2012. № 8. С. 86-92.
 27. Ключковський Ю. Виборчий процес: правова природа і суб'єктний аспект. *Право України*. 2014. № 7. С. 157-166.

28. Коваль О. Я. Підходи до розуміння легітимності влади в історії політичних і правових учень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 21-24.
29. Коваль О. Я. Проблеми легітимності влади в сучасному інформаційному суспільстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 11-15.
30. Коваль О. Я. Теоретико-правові засади легітимності державної влади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 23. С. 32-35.
31. Колісник В. Голосування та встановлення результатів виборів: проблеми правового регулювання. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 93-102.
32. Лізунова О. Д. Актуальні питання законодавчого регулювання інформаційного забезпечення виборів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 12. С. 31-37.
33. Логачова В. В. Конституційно-правові засади громадського контролю в проведенні виборів та референдумів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 19 с.
34. Логачова В. Перспектива розвитку громадянського контролю за виборами і референдумами в Україні. *Юридична Україна*. 2012. № 3 (111). С. 43-47.
35. Марцеляк О. В. Конституційні засади виборчого права України (загальнотеоретична характеристика). *Право України*. 2013. № 5. С. 38-45.
36. Марчук М. І., Гудзь Л. В. Місцеві вибори у країнах Європейського Союзу та Україні: порівняльна характеристика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 119-123.
37. Наливайко Л. Р., Пізнюр І. В. Процедура імпічменту: проблемні питання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 17-21.
38. Натуркач Р. П. Виборче право в системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2014. 16 с.
39. Наход М. А. Виборчі системи та їх вплив на управління виборчим процесом (історико-порівняльний аспект): дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2012. 237 с.
40. Неліна Н. Вибори як форма волевиявлення українського народу. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 7. С. 15-18.
41. Неліпа Н. Проблеми визначення конституційно-правового статусу українського народу. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 29-33.
42. Нестерович В. Ф. Виборче право як підгалузь конституційного права України. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 44-49.
43. Нестерович В. Ф. Поняття, сутнісні риси та види норм виборчого права України. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 3. С. 33-39.
44. Нестерович В. Ф. Проблеми та перспективи прийняття Виборчого кодексу України. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 24-29.

45. Нечаєва Г. М. Політико-правові аспекти законодавчого забезпечення виборчого процесу в сучасній Україні. *Сучасне суспільство*. 2019. № 1. С. 134-144.
46. Палеева Ю. С. Актуальні питання, пов'язані з проектом Закону України «Про народовладдя через всеукраїнський референдум». *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Право*. 2021. № 1. С. 72-77.
47. Панкевич І. М., Традиція виборності влади в Україні: моногр. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 488 с.
48. Плукар В. В. Адміністративне провадження у справах про оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій під час проведення виборів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2011. 18 с.
49. Погорілко В. Вибори народних депутатів України як ключовий процес державотворення і правотворення. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. № 1. С. 38-45.
50. Полозенко А. Громадський контроль в організації виборчого процесу в Україні: конституційно-правовий аналіз. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 7. С. 80-82.
51. Пономарьова Г. Змішана виборча система (досвід виборів народних депутатів України у 2002 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 48-58.
52. Процин В. С. Теоретико-правові засади управління виборчими процесами. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 24. С. 391-398.
53. Равлик І. О. Парламентські вибори як механізм мобільності політичної еліти України: дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2012. 245 с.
54. Рибак Н. Конституційно правові засади внутрішньої побудови виборчої системи в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 110-117.
55. Розум І. О. Теоретичні та практичні аспекти провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій та комісій з референдуму: моногр. Київ: Славутич-Дельфін, 2015. 198 с.
56. Рябченко Т. О. Референдум як форма безпосередньої правотворчості українського народу (теоретичні аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
57. Селіванов А. Судовий захист виборчого права громадян у сучасній конституційній державі. *Право України*. 2013. № 5. С. 54-62.
58. Сенніков В. Ю. Деякі питання вдосконалення законодавства у контексті конституційно-правового регулювання всеукраїнського референдуму. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2022. № 10. С. 31-35.
59. Сердюк Л. М. Інтерпретація понять «юридичні гарантії виборчих прав громадян України» та «юридичні гарантії права громадян України на участь у всеукраїнському та місцевому референдумі» у сучасній доктрині конституційного права. *Науковий вісник Дніпропетровського*

- державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 46-50.
60. Скрипнюк О. Категорії «народний університет», «народне волевиявлення», «безпосередня демократія», «форма безпосередньої демократії»: теоретико-методологічні аспекти. *Право України*. 2012. № 9. С. 281-290.
 61. Скрипнюк О. Політичні та організаційні фактори в системі гарантій принципу народного суверенітету в Україні. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 22-28.
 62. Смокович М. І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 575 с.
 63. Смокович М. Компетенція адміністративних судів що до розгляду виборчих спорів. *Юридична Україна*. 2012. № 4. С. 37-42.
 64. Смокович М. Конституційний контроль правового регулювання виборчих процесів. *Юридична Україна*. 2012. № 11. С. 36-45.
 65. Смокович М. Правовий статус виборця в Україні: окремі аспекти. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 28-39.
 66. Смокович М. Сторони виборчого спору щодо виборів народних депутатів: проблемі визначення. *Юридична Україна*. 2012. № 8. С. 43-50.
 67. Смокович М. Судовий контроль за виборами народних депутатів України. *Юридична Україна*. 2012. № 7. С. 29-33.
 68. Смокович М. Юрисдикція адміністративних судів: проблема визначення спорів щодо їх пов'язаності з виборчим процесом. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 27-34.
 69. Сопілко І. М. Особливості правосвідомості молоді як суб'єктів виборчого процесу на прикладі опитування студентів ЮФ НАУ. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 1. С. 54-60.
 70. Співаков І. Виборчі (електоральні) відносини як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 10. С. 20-23.
 71. Співаков І. Теоретичні аспекти адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчих відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 12. С. 32-35.
 72. Ставнійчук А. П. Місцевий референдум як форма безпосереднього здійснення муніципальної влади територіальною громадою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
 73. Ставнійчук М. Вибори як ключовий інститут демократичного конституційного ладу сучасної України. *Право України*. 2013. № 5. С. 18-29.
 74. Стаднік О. М. Виборче право як інститут конституційного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 19 с.
 75. Стецюк П. Вибори у механізмі функціонування конституційної держави. *Право України*. 2013. № 5. С. 30-37.
 76. Стешенко Т. В. Організаційно-правові аспекти виборчого процесу по

- виборах народних депутатів України. *Проблеми законності*. 2012. № 120. С. 27-33.
77. Стукаленко В. А. Адміністративна відповідальність посадових осіб за порушення виборчого законодавства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2011. 20 с.
78. Стукаленко В. А. Актуальні питання реформування інституту адміністративної відповідальності у сфері здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення. *Правова держава*. 2016. № 22. С. 39-43.
79. Тимошенко І. Навчання членів виборчих комісій: зарубіжний досвід та українська практика. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 8 (200). С. 149-151.
80. Толкачова І. А. Проблеми забезпечення участі громадян України у всеукраїнському та місцевих референдумах. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 3. С. 89-94.
81. Федик Л. Б. Правова культура учасників виборчого процесу у Східній Галичині кінця ХІХ – початку ХХ століття. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2018. № 5. С. 53-59.
82. Федоренко В. Л. Запровадження окремих міжнародних стандартів виборчого права в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 12. С. 12-19.
83. Фоміна С. В. Суб'єкти, що беруть участь у виборчому процесі на стадії голосування, та їхній правовий статус у зарубіжних країнах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 29 (1). С. 114-118.
84. Цимбалістий Т. О. Інститут імпічменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.
85. Шляхтун П. П., Войчук А. Ю. Референдум: інститут демократії чи засіб політичного маніпулювання? *Politology bulletin*. 2021. Iss. 87. С. 99-113.
86. Шляхтун П. П., Колюх В. В. Закони України про Всеукраїнський референдум: порівняльний політико-правовий аналіз. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2021. Вип. 90. С. 4-18.
87. Шорський П. О. Виборчі права громадян як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, Т. 2. С. 72-77.
88. Яковлєв А. Розвиток виборчої системи як складова сучасного конституційного процесу в Україні. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 24-31.
89. Янчук А. О., Мазур Т. В., Саєнко О. С. Напрямки удосконалення законодавства про місцеві референдуми в умовах глобалізації. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 85. С. 50-58.

ТЕМА 9. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇЇ РОБОТИ

I. Тематика рефератів:

- «Теоретичні засади розвитку українського парламентаризму».
- «Негативні та позитивні риси законодавчого процесу в Україні».
- «Теоретичні та практичні питання депутатської етики в Україні».
- «Дострокове припинення повноважень народного депутата України».
- «Конституційно-правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».
- «Конституційно-правовий статус Рахункової палати України».
- «Конституційне регулювання участі громадян у процесі реалізації парламентом контрольної функції: питання теорії і практики».
- «Двопалатний парламент в Україні: проблеми формування».
- «Правове регулювання статусу та діяльності комітетів та комісій парламенту».
- «Конституційно-правовий статус народних депутатів та їх парламентських об'єднань».
- «Поняття і сутність парламентського контролю».

II. Скласти схеми:

- Структура Верховної Ради України.
- Функції Верховної Ради України: поняття, зміст.
- Стадії законодавчого процесу.
- Рахункова палата: поняття, завдання, функції повноваження, структура.
- Ратифікація міжнародних договорів Україною.
- Проблеми вдосконалення діяльності парламенту України.

III. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Конституційно-правовий статус народних депутатів та їх парламентських об'єднань». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Перспективи розвитку парламентаризму в Україні». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

З метою врегулювання тривалої кризи Верховна Рада України за попереднім погодженням із Президентом України прийняла постанову про призначення позачергових виборів народних депутатів та Президента України. До Конституційного Суду України звернулися 50 народних депутатів із поданням про визнання цієї постанови неконституційною.

Проаналізуйте повноваження парламенту з питань виборчого процесу. Яке рішення має ухвалити суд?

Практичне завдання № 2

Верховна Рада України прийняла Закон України «Про систему виконавчої влади». Президент визнав цей акт таким, що не відповідає Конституції України, не підписав його і поставив питання про розпуск парламенту в тому випадку, якщо він самостійно не виправить ситуації та не скасує результатів попереднього голосування по Закону. Верховна Рада України погодилася з вимогами глави держави і прийняла постанову про скасування результатів голосування по схваленню цього Закону в цілому.

Яким чином Верховна Рада України може скасувати прийнятий Закон? Надайте правову оцінку діям парламенту щодо скасування результатів голосування.

Практичне завдання № 3

Заповніть нижче наведену таблицю щодо порівняння законодавчих органів України, США, Великобританії, Франції, Німеччини, Канади, Іспанії та Польщі.

№ з/п	Країна	Структура	За способом конституційного закріплення повноважень	Кількість парламентарів	Строк повноважень парламентарів
1.	Україна				
2.	США				
3.	Іспанія				
4.	Велика Британія				

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

5.	Франція				
6.	Німеччина				
7.	Канада				
8.	Польща				

Практичне завдання № 4

Розглянувши депутатський запит народного депутата С. з вимогою надати інформацію про стан злочинності й відповідні копії звітів, начальник Головного управління Національної поліції в м. Києві К. відмовився це зробити, обґрунтовуючи свої дії тим, що такі дані становлять інформацію про діяльність органів досудового слідства і не можуть бути надані громадянам на підставі їх запитів.

Чи обґрунтованою є відмова К. у наданні інформації за депутатським запитом народного депутата С?

V. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- Поняття та ознаки Верховної Ради України як органу законодавчої влади. Склад Верховної Ради України. Функції Верховної Ради України: поняття, зміст.
- Засідання Верховної Ради України. Ведення пленарних засідань: прийняття рішень; порядок надання слова; організація розгляду питань; протокол, стенографічний бюлетень, стенографічний звіт; розробка проєктів законів.
- Зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України і міжпарламентські зв'язки: засади зовнішньої політики України; законодавство з питань зовнішньої політики України; ратифікація міжнародних договорів; приєднання до міжнародних договорів; співробітництво України з Організацією Об'єднаних Націй; співробітництво Верховної Ради України з парламентами інших країн.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. Сутність принципу представницької демократії розкривається у такому:

а) створені державними органами та посадовими особами необхідні умови для виконання чи використання суб'єктами конституційно закріплених прав та обов'язків;

б) наявні визначені державою професійні права та обов'язки, що характеризують статус посадової особи та надають цим посадовим особам можливість найповніше реалізувати повноваження від імені держави;

в) правління у державі здійснюється через виборні державні органи, які, зі свого боку, можуть формувати інші державні органи;

г) державою установлені можливості існування лише тих органів держави, що передбачені конституцією, а також у необхідності прийняття цими органами рішень, що ґрунтуються на конституції;

д) реалізація системи стримувань і противаг.

2. Легіслатура парламенту – це:

а) період, в який повинні відбутися вибори;

б) період повноважень парламенту;

в) парламентський орган, що забезпечує організацію його роботи;

г) проміжок часу між сесіями Верховної Ради України;

д) проміжок часу, в який проводяться сесії Верховної Ради.

3. Маргінальний парламент – це:

а) парламент, який при взаємодії з виконавчою владою домінує;

б) парламент, при взаємодії якого з виконавчою владою домінує остання;

в) парламент, що відіграє вирішальну роль при прийнятті законів, у формуванні чи відставці уряду;

г) парламент, який існує лише для того, щоб забезпечити легальність режиму;

д) парламент, який контролюється виконавчою владою.

4. Бікамеральний парламент – це:

а) однопалатний парламент;

б) двопалатний парламент;

в) парламент, що представляє інтереси певної групи населення;

г) парламент, до складу якого входять дві домінуючі партії;

д) парламент, що містить дві депутатські фракції

5. Конституційно-правовий акт, що став основою для зміни природи, функцій і повноважень Верховної Ради УРСР:

а) Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.;

б) Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.;

в) Конституція України від 28 червня 1996 р.;

г) Закон України «Про вибори народних депутатів» від 18 жовтня 2001 р.;

д) Закон України «Про статус народного депутата України» від 25 вересня 1997 р.

6. Народним депутатом України може бути:

а) громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 10-ти років;

б) особа, яка на день виборів досягла 21 року, має право голосу і

проживає на території України протягом останніх 5-ти років;

в) громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 10-ти років;

г) громадянин України, який на день виборів досяг 30 років, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 10-ти років;

д) громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 5-ти років.

7. За Конституцією України чергові вибори до Верховної Ради України проводяться:

а) в останню неділю березня останнього року повноважень;

б) в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень;

в) в останню неділю жовтня останнього року повноважень;

г) в останню неділю квітня останнього року повноважень;

д) в останню неділю серпня останнього року повноважень.

8. Виборча система, за якою проводяться вибори народних депутатів Верховної Ради України:

а) мажоритарно-пропорційна;

б) преференційна;

в) пропорційна;

г) мажоритарна;

д) кваліфікована.

9. Позачергові вибори до Верховної Ради України може призначати:

а) Кабінет Міністрів України;

б) Верховний Суд України;

в) Конституційний Суд України;

г) Президент України;

д) Генеральний прокурор України.

10. Кількісний склад Верховної Ради України відповідно до Конституції України становить:

а) 250 народних депутатів;

б) 350 народних депутатів;

в) 400 народних депутатів;

г) 450 народних депутатів;

д) 500 народних депутатів

11. Вимагати скликання позачергової сесії Верховної Ради України має право:

а) Голова Верховної Ради України на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України або Президент України;

б) Прем'єр-Міністр України та Президент України;

- в) Голова Конституційного Суду України;
- г) Голова Верховної Ради України за власним, проте вмотивованим бажанням;
- д) Голова Верховної Ради України та Президент України.

12. Верховна Рада України збирається за два дні без скликання у випадку:

- а) приїзду іноземних делегацій з важливих для України питань оборони;
- б) смерті Президента;
- в) введення воєнного чи надзвичайного стану;
- г) смерті Голови Верховної Ради України;
- д) смерті Голови Конституційного Суду України.

13. Поняття «депутатський мандат» полягає в наступному:

- а) обрання особи на посаду народного депутата України чи депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради;
- б) надання депутату певних повноважень, у т. ч. виступати від імені виборців;
- в) визнання виборчою комісією певного кандидата обраним народним депутатом України;
- г) виражену і зафіксовану у встановленому законодавством порядку волю народу на представництво певною особою його інтересів у парламенті;
- д) депутатський імунітет.

14. Депутатська інвеститура – це:

- а) наділення депутата або групи депутатів владними повноваженнями;
- б) відповідальність депутата за здійснення своїх повноважень;
- в) відмова депутата від посади;
- г) відкликання депутата;
- д) недоторканність депутата.

15. Виходячи із змісту Конституції України до розкриття змісту постійно діючого характеру українського парламенту не належить:

- а) строк повноважень Верховної Ради України становить п'ять років;
- б) народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі;
- в) Верховна Рада України працює сесійно;
- г) чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року;
- д) Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на п'ятий день після офіційного оголошення результатів виборів.

16. Функція Верховної Ради України, здійснення якої належить до її виключної компетенції:

- а) зовнішньополітична функція;
- б) державотворча функція;
- в) законодавча функція;
- г) фінансово-бюджетна функція;
- д) політична функція.

17. Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, яким адресовано депутатське звернення, зобов'язані протягом:

- а) 5 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь;
- б) 10 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь;
- в) 14 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь;
- г) 30 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь;
- д) 45 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь.

18. Строк розгляду звернення народного депутата Верховної Ради України, з урахуванням продовження, не може перевищувати:

- а) 15 днів з моменту його одержання;
- б) 30 днів з моменту його одержання;
- в) 45 днів з моменту його одержання;
- г) 60 днів з моменту його одержання;
- д) 10 днів з моменту його одержання.

19. Виходячи зі змісту Конституції України, поняття «депутатський індемнітет» передбачає:

- а) звільнення депутатів від відповідальності за висловлювання в парламенті, відвідування пленарних засідань, результати голосування;
- б) неможливість притягнення депутатів до кримінальної відповідальності, затримання чи арешту без згоди Верховної Ради України;
- в) неможливість притягнення депутатів до відповідальності за висловлювання в парламенті, результати голосування та будь-які інші дії;
- г) звільнення депутатів від відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп;
- д) неможливість депутатів мати інший представницький мандат чи бути на державній службі.

20. Один із аспектів депутатського індемнітету в Україні полягає у наступному:

а) народні депутати не несуть відповідальності за висловлювання у Верховній Раді України, навіть у випадку образи чи наклепу;

б) народні депутати не несуть відповідальності за результати голосування;

в) народні депутати України не підлягають адміністративній відповідальності;

г) народні депутати України не підлягають кримінальній відповідальності;

д) народні депутати не можуть бути затримані чи заарештовані без згоди Верховної Ради України.

VII. Надати визначення понять

(робота виконується письмово):

парламентаризм, система парламентаризму, ознаки парламентаризму, парламент, народне представництво, орган законодавчої влади, колегіальний характер парламенту, виборний характер парламенту, постійний характер парламенту, легальність парламенту, легітимність парламенту, кількісний склад парламенту, якісний склад парламенту, принципи діяльності Верховної Ради України, функції парламенту України, представницька функція парламенту, установча функція парламенту, законодавча функція парламенту, програмна функція парламенту, охоронна функція парламенту, зовнішньополітична функція парламенту, бюджетно-фінансова функція парламенту, контрольна функція парламенту, антикорупційна функція парламенту, зовнішньополітична функція парламенту, повноваження Верховної Ради України, ознаки повноважень Верховної Ради України, депутатський корпус, народний депутат України, конституційний статус народного депутата, правосуб'єктність народного депутата, принципи діяльності народного депутата, депутатський мандат, імперативний мандат, вільний мандат, повноваження народного депутата, депутатське звернення, депутатський запит, обов'язки народного депутата, депутатська недоторканність, депутатський індемнітет, депутатський імунітет, відповідальність народного депутата, система гарантій діяльності народного депутата, структура Верховної Ради України, політична структура парламенту, організаційно-функціональна структура парламенту, керуючі органи парламенту, спікер, парламентські комітети, тимчасові комісії, тимчасові спеціальні комісії, депутатські групи, парламентські фракції, парламентська більшість, парламентська опозиція, лобіювання, лобістське бюро, парламентський контроль, апарат Верховної Ради України, омбудсмен (уповноважений Верховної Ради України з прав людини), акти реагування уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, конституційне подання уповноваженого Верховної Ради з прав

людини, подання омбудсмена, Рахункова палата, організаційно-правові форми роботи парламенту України, парламентські сесії, чергові сесії, позачергові сесії, пленарні засідання, урочисті засідання, парламентські слухання, протокол пленарного засідання, стенограма пленарного засідання, стенографічний бюлетень пленарного засідання, голосування, рішення Верховної Ради України, акти Верховної Ради України, закони, постанови, резолюції, декларації, звернення, заяви, законотворча діяльність, законодавчий процес, стадії законодавчого процесу, законодавча ініціатива, невідкладні законопроекти, читання законопроекту, установча процедура, прийняття закону, оприлюднення закону, зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України, повноваження загального характеру, спеціальні зовнішньополітичні повноваження, установчі повноваження, ратифікація міжнародних договорів, денонсація міжнародних договорів.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.
- Про визначення порядку обчислення скликань Верховної Ради України: Закон України від 1 лютого 2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 8. Ст. 52.
- Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.
- Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.
- Про джерела фінансування органів державної влади: Закон України від 30 червня 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 34. Ст. 274.
- Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
- Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.

- Про Рахункову палату: Закон України від 02 липня 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 36. Ст. 360.
- Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: Закон України від 19 грудня 2019 року. *Голос України*. 2020. № 7.
- Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.
- Про структуру апарату Верховної Ради України: Постанова Верховної Ради України від 20 квітня 2000 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 31. Ст. 253.
- Про Положення про Представника Президента України у Верховній Раді України: Указ Президента України від 15 лютого 2008 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 13. Ст. 323.
- Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента від 10 червня 1997 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 1997. № 107-108.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. В. Верховна Рада України як носій установчої влади і провідний суб'єкт конституційної реформи. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 31. С. 347-364.
2. Ал-Зухайрі А. І. Сучасний парламентаризм як фактор становлення демократичної політичної системи: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2017. 20 с.
3. Аліксійчук О. В. Механізм функціонування та сучасні тенденції розвитку європейського парламентаризму. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2021. Т. 13, № 1. С. 73-78.
4. Баргілевич М. І. Шляхи вдосконалення процедури імпічменту Президента в Україні крізь призму досвіду зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 36 (1). С. 37-41.
5. Баскакова Ю. В. Організаційні засади діяльності комітетів Верховної Ради України: теоретичні та практичні аспекти. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2018. Вип. 81. С. 76-88.
6. Батанов О. В. Парламентаризм як феномен та категорія сучасного конституційного права. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 278-289.
7. Берназюк І. М. Реалізація актів стратегічної (програмної) правотворчості парламенту, глави держави та уряду як гарантія прямої демократії: моногр. Ужгород: Гельветика, 2017. 483 с.
8. Берченко Г. В., Нікіта Д. Р. Принципи діяльності українського парламенту. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: *Юридичні науки*. 2021. № 5 (1). С. 55-62.

9. Бочарова Н. В., Палєєва Ю. С., Тодорошко Т. А. Інформаційно-аналітичні ресурси щодо розвитку сучасного парламентаризму. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 40-43.
10. Бруслик О. Ю. Конституційно-правовий статус Парламенту Великобританії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
11. Верцімага І. В. Механізми здійснення парламентського контролю за реалізацією державної екологічної політики в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
12. Гончар В. В. Проблеми становлення сучасного українського парламентаризму. *Теорія та практика державного управління*. 2017. Вип. 3. С. 34-39.
13. Гончаренко І. Б. Проблемні питання законодавчих пропозицій щодо легалізації приватної детективної діяльності в Україні. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 196-203.
14. Гребенюк Д. О. Генезис Європейського Парламенту та його трансформація до наддержавності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 72 (1). С. 31-35.
15. Гребенюк Д. О. Місце міжнародного парламентського союзу в процесі еволюціонування парламентаризму. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 292-295.
16. Грицай І. О. Загальнотеоретичний аналіз гендерного збалансування в національних парламентах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6. С. 3-7.
17. Даниляк О. О. Політико-правові аспекти неособистого голосування у Верховній Раді України. *Стратегічна панорама*. 2018. № 2. С. 53-63.
18. Дем'янчук В. А. Верховна Рада України як суб'єкт формування та реалізації державної антикорупційної політики. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 14. С. 76-83.
19. Древаль В. Ю. Парламентські слухання як важливий ресурс забезпечення взаємозв'язків органів публічної влади та громадськості у складних умовах сьогодення. *Ефективність державного управління*. 2022. Вип. 3. С. 19-22.
20. Дурдинець М. Ю. Бікамералізм в українському парламентаризмі: філософсько-правове осмислення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 20 с.
21. Євдокимов В. В. Вплив системи австрійського парламентаризму на правосвідомість населення Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2019. № 7. С. 33-39.
22. Звоздецька І. В. Правові ознаки парламентських процедур. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 35-38.
23. Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус парламентських комітетів в Україні: моногр. Харків: Майдан, 2019. 620 с.

24. Зозуля О. І. Критерії та принципи формування персонального складу комітетів Верховної Ради України. *Форум права*. 2019. № 2. С. 36-44.
25. Зозуля О. І. Особливості конституційно-правової відповідальності комітетів Верховної Ради України, їх керівництва та членів. *Форум права*. 2019. № 3. С. 39-47.
26. Зозуля О. І. Особливості контролю комітетів Верховної Ради України за додержанням і виконанням. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69), № 1. С. 26-31.
27. Зозуля О. І. Поняття та ознаки принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38 (1). С. 46-50.
28. Зозуля О. І. Сутність організаційної функції парламентських комітетів та її роль у реалізації номінаційної функції Верховної Ради України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2018. Т. 29 (68), № 4. С. 13-18.
29. Іванов С. Б. Аксіологічно-антропологічні засади парламентаризму в Конституції Пилипа Орлика як втілення ідеї народовладдя. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 1. С. 40-49.
30. Камінська Н. В. Парламентська дипломатія та її значення в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 68-72.
31. Камінська Н. В. Парламентська дипломатія як феномен сучасної політико-правової дійсності: проблеми концептуалізації та розвитку. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 3. С. 40-51.
32. Кіндюк Б. В. Оцінка ефективності діяльності комітетів Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2019. № 11. С. 20-29.
33. Ковальчук В. Роль опозиції в демократичному парламенті: пошук балансу між легітимною владою та тиранією більшості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2022. Т. 9, № 2. С. 179-190.
34. Ковтун Н., Рафальський І., Заглада В. Політичний активізм у парламентських демократіях в інтерпретації Моріса Дюверже. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2021. Вип. 38. С. 169-176.
35. Козар Ю. Ю., Гаріфуллін М. В. Парламентський контроль у системі державного управління в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 51-57.
36. Козюбра М. І. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії.

- Право України*. 2019. № 11. С. 83-97.
37. Койчева О. С. Рахункова палата як суб'єкт фінансового контролю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 24 с.
 38. Колюх В. В. Інституалізація парламентської коаліції у Верховній Раді України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Політологія*. 2017. Вип. 2. С. 12-14.
 39. Кондратюк С. В. Традиція парламентаризму на західноукраїнських землях: історико-правове дослідження: моногр. Львів: Євросоціум, 2016. 623 с.
 40. Корж І. Ф. Парламентський контроль у сферах духовності і культури: безпековий аспект. *Інформація і право*. 2021. № 3. С. 9-20.
 41. Корж І. Ф. Розвиток електронного парламентаризму як ознака подальшої демократизації держави. *Інформація і право*. 2018. № 3. С. 56-67.
 42. Корнієнко П. С. Місце і роль Верховної Ради України у формуванні правозахисного механізму держави. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 84. С. 49-60.
 43. Косова Е. В. Рахункова палата України: еволюція правового статусу. *Молодий вчений*. 2016. № 6. С. 243-246.
 44. Костецька Т. А. Про електронний парламентаризм в Україні: стратегія впровадження та чинники розвитку. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 314-324.
 45. Кресіна І. О. Участь політичних партій у парламентських коаліціях в Україні. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2016. Вип. 73. С. 81-92.
 46. Криховецький І. З. Теоретичні підходи до вивчення історії українського парламентаризму. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2022. № 13. С. 69-75.
 47. Кройтор А. В. Конституційні засади становлення парламентаризму в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2017. Вип. 59. С. 223-238.
 48. Крусян А. Р. Парламент у системі сучасного українського конституціоналізму: питання теорії та практики. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 290-300.
 49. Кукуруз О. В. Наукове консультування парламенту: теорія та українська практика. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 560-567.
 50. Кунець І. Ю. Конституційне регулювання правового статусу парламентських комітетів та/або комісій на прикладі України та зарубіжних країн. *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 71-76.
 51. Кушнір І. В. Захист Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини конституційного права особи на доступ до публічної інформації. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 297-309.
 52. Левенець Є. Ю. Особливості інституціоналізації парламентських коаліцій в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2017. Вип. 19. С. 178-185.

53. Лихач Ю. Ю. Напрями удосконалення інституційно-правового забезпечення діяльності Апарату Верховної Ради України. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1. С. 268-273.
54. Лікарчук Д. С. Особливості парламентських конфліктів у сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 18 с.
55. Любченко А. В. Шляхи формування парламентської культури в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2016. № 4. С. 31-35.
56. Матейчук Р. І. Поняття й характерні ознаки методів організаційно-правових форм діяльності народних депутатів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 14-17.
57. Матрос О. О. Основні аспекти та напрями роботи уповноваженого Верховної Ради України з захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (1). С. 98-102.
58. Мироненко В. П. Політико-правові засади формування і діяльності парламентської коаліції: зарубіжний досвід і Україна: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 22 с.
59. Мігальчан І. О. Державотворча діяльність Верховної Ради України четвертого скликання як етап становлення українського парламентаризму (2002-2006 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Переяслав-Хмельницький, 2017. 23 с.
60. Нижник А. І. Недоторканність народного депутата України – конституційно-правова гарантія незалежного парламентського контролю: інформаційно-правовий аспект. *Інформація і право*. 2019. № 2. С. 141-155.
61. Нижник А. І. Сучасні тенденції надання комітетам Верховної Ради України спеціальних повноважень для здійснення парламентського контролю: організаційно-правовий аспект. *Інформація і право*. 2018. № 4. С. 134-142.
62. Нікогосян О. О. Парламентська коаліція як критерій демократії і права в Україні. *Політикус*. 2017. Вип. 5. С. 73-75.
63. Панасюк В. Роль Верховної Ради України в реалізації напрямів державної політики в Україні. *Юридичний вісник*. 2018. № 1. С. 23-27.
64. Панчак-Бялоблоцка Н. В. Порівняльний аналіз урядів меншості у європейських парламентських демократіях: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Львів, 2017. 38 с.
65. Пенська А. О. Проблеми скасування депутатської недоторканності: Україна та зарубіжний досвід. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 68. С. 225-234.
66. Погорелова А. І. Актуальні проблеми парламентської діяльності в контексті культури парламентаризму в Україні. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2019. Вип. 83. С. 52-61.
67. Погорелова А. І. Розвиток культури парламентаризму в Україні в контексті законотворчої діяльності парламенту: автореф. дис. ... д-ра

- політ. наук. Київ, 2015. 32 с.
68. Погорєлова З. О. Парламентаризм, народний суверенітет і законодавча влада: проблеми взаємозв'язків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 65. С. 31-37.
 69. Погребняк Н. С. Методи діяльності Апарату Верховної Ради України (класифікація за призначенням). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 14-27.
 70. Погребняк Н. С. Структура і порядок формування Апарату Верховної Ради України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 33. С. 49-59.
 71. Погребняк Н. С. Форми діяльності апарату Верховної Ради України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 29. С. 43-53.
 72. Приполова Л. І. Зміст депутатської недоторканності: порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 32-37.
 73. Пухтинський М. О. Організаційно-правові форми парламентського забезпечення розвитку територіального врядування. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 286-290.
 74. Рижук І. В. Конституційно-правова модель відповідальності парламентаріїв: порівняльно-аналітичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 17 с.
 75. Різник С. Про нез'ясоване питання конституційності актів парламенту, прийнятих в умовах Революції Гідності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 58-66.
 76. Саламаха Т. В. Оцінка ефективності здійснення парламентського контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2022_10_11.
 77. Семенко В. Особливості позачергових парламентських виборів у Австрії 2019 р. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2022. Т. 46. С. 151-158.
 78. Сенченко М. Суть парламентаризму. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 3. С. 3-9.
 79. Смирнова К. В. Європейський парламентаризм як феномен представництва в міждержавних інтеграційних об'єднаннях: еволюція становлення та сучасні тенденції. *Право України*. 2019. № 11. С. 153-164.
 80. Становлення електронного парламенту в контексті євроінтеграції України: моногр. / І. Ф. Корж [та ін.]. Київ: ПанТот, 2015. 171 с.
 81. Стопченко М. І. Конституційно-правовий статус голови парламенту в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
 82. Толкованов В. В. Упровадження системи управління талантами в Апараті Верховної Ради України в контексті реалізації парламентської

- реформи. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 4. С. 140-149.
83. Федосюк А. В. Методологічні основи дослідження українського парламентаризму в умовах глобалізації. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 147-159.
84. Француз-Яковець Т. А. Окремі аспекти історико-правового осмислення традиції парламентаризму, його бікамеральних інститутів на етапі Середньовіччя. Еволюція власного і запозиченого досвіду у сфері державотворення і правотворення України. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. Вип. 29. С. 43-52.
85. Чалих С. Г. Вектори діяльності апарату Верховної Ради України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 2. С. 129-135.
86. Черпак Т. В. Законодавча функція Верховної Ради України: практика реалізації в умовах президентсько-парламентської та парламентсько-президентської республіки: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2017. 18 с.
87. Шаповал В. М. Основи теорії парламентаризму: моногр. Київ: Парламент. вид-во, 2015. 134 с.
88. Шварцева М. І. Парламентська (Консультативна) Асамблея Ради Європи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
89. Шевченко А. Є., Француз-Яковець Т. А. Проблема абсентеїзму в контексті кризи сучасного парламентаризму. *Ірпінський юридичний часопис*. 2021. Вип. 1. С. 23-31.
90. Шестакова Ю. В., Григорович Л. С. Удосконалення парламентської етики в Україні. *Політикус*. 2022. Вип. 2. С. 70-74.
91. Шипіка А. В. Організаційно-правові аспекти діяльності комітетів Верховної Ради України. *Європейські перспективи*. 2016. Вип. 2. С. 21-28.
92. Ющенко О. О. Конституційно-правові засади участі громадян у законодавчому процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 22 с.

ТЕМА 10. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

I. Тематика рефератів:

- «Еволюція розвитку інституту президентства в Україні та перспективи».
- «Верховенство права в діяльності Президента України».
- «Процедура імпичменту Президента України: теорія та практика».
- «Конституційно-правовий статус Президента України».
- «Особливості дії указів Президента України в часі, просторі та за колом осіб».
- «Президент у змішаних республіках: деякі питання конституційно-правової теорії та практики».
- «Роль глави держави в механізмі здійснення державної влади».
- «Поняття та ознаки стадій нормотворчого процесу підготовки проєктів актів Президента України».
- «Теоретико-правові проблеми інституту президентства в механізмі реалізації державної влади в Україні».
- «Конституційна та політична відповідальність глави держави».
- «Рада національної безпеки і оборони України: конституційно-правовий статус».

II. Скласти схеми:

- Структура Офісу Президента України.
- Конституційно-правова регламентація статусу Президента України.
- Функції та повноваження Президента України.
- Організація взаємодії Президента України з судовою владою.
- Особливості урядового контролю за нормотворчою діяльністю Президента України.
- Співвідношення нормативно-правових указів Президента України та Законів України.

III. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Роль глави держави в механізмі здійснення державної влади». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали

бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Взаємодія Президента України з іншими органами публічної влади». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Двісті тридцятьма народними депутатами України було ініційовано у Верховній Раді України питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. Підставою для цього стала відмова Глави держави виконувати низку судових рішень, що набрали законної сили. Гарант Конституції України, коментуючи дане рішення парламенту у засобах масової інформації, наголосив, що судові рішення він не виконував свідомо, оскільки з точки зору закону вони є сумнівними. А сам факт ініціювання усунення його з поста у порядку імпічменту є не більше чим політичним шантажем опозиційної парламентської більшості. Президент України також спрогнозував, що у Висновку Конституційного Суду України рішення Верховної Ради України про ініціювання його відставки буде визнане безпідставним.

Скажіть, будь ласка, наскільки обґрунтованими є підстави для ініціювання усунення Президента України з поста в порядку імпічменту у даному випадку?

Практичне завдання № 2

Народний депутат України Коденко на сесії Верховної Ради України звернувся із депутатським запитом до Президента України, попередньо підтриманий у формі підписів під ним 1/3 від конституційного складу парламенту. Після того як зміст цього запиту було заявлено на сесії Верховної Ради України, його невідкладно направили Главі держави. Депутатський запит був заявлений щодо негайного вжиття заходів щодо стабілізації роботи паливно-енергетичного комплексу України, недопущення знищення підприємств галузі та поглиблення енергетичної кризи. Президент України отримавши запит, відмовився його розглядати на підставі порушення процедури направлення депутатського запиту, яка встановлена чинним конституційним законодавством України.

Чи вірною є позиція Глави держави щодо відмови розглядати депутатський запит, направлений у вище вказаний спосіб?

Практичне завдання № 3

На прес-конференції Президента України журналіст оприлюднив інформацію, відповідно до якої Голова апеляційного суду однієї з областей М. продовжує обіймати свою посаду незаконно, оскільки вже півроку як досяг пенсійного віку. Глава держави доручив відповідальним працівникам Офісу терміново підготувати проєкт указу про звільнення М. з посади Голови апеляційного суду та з посади судді. Того ж вечора цей указ з'явився на офіційному сайті Президента України.

Які повноваження має Президент України у сфері функціонування судової гілки влади? Який порядок їх реалізації? Наскільки конституційним є вказаний указ Президента України?

Практичне завдання № 4

Перед поїздкою на багатосторонню міжнародну зустріч міністрів у сфері енергетики та вугільної промисловості країн – членів світової організації торгівлі від Президента України на ім'я Міністра енергетики та вугільної промисловості України були направлені Директиви з приводу ведення переговорів та підписання багатосторонньої угоди з питань співробітництва у галузі енергетики та вугільної промисловості. Однак Міністр відмовився діяти відповідно до Директив, посилаючись на те, що згідно з Конституцією України він як член Кабінету Міністрів виконуватиме лише акти Президента України, якими відповідно до Основного Закону визнаються укази і розпорядження.

Проаналізуйте повноваження Президента України в зовнішньополітичній сфері.

Наскільки обґрунтованою з конституційно-правової точки зору є відмова Міністра виконувати Директиви?

V. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- Становлення інституту президентства в Україні. Проблеми президентської влади на сучасному етапі розвитку.
- Офіс Президента України. Представники Президента України у Верховній Раді України, в Конституційному Суді України, в Кабінеті Міністрів України, в Автономній Республіці Крим.
- Організація взаємодії Президента України з Кабінетом Міністрів України, з законодавчою владою, судовою владою, органами місцевого самоврядування.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. Президент України, виходячи зі своїх повноважень, не здійснює:

- а) установчу функцію;
- б) нормотворчу функцію;

- в) правозастосовну функцію;
- г) контрольну функцію;
- д) законодавчу функцію.

2. Повноваження Президента України не припиняються достроково у разі:

- а) відставки;
- б) неможливості виконання повноважень за станом здоров'я;
- в) усунення з поста в порядку імпічменту;
- г) смерті;
- д) виїзду за кордон.

3. Нормативні акти, що видає Президент України:

- а) укази та розпорядження;
- б) рішення та постанови;
- в) звернення та скарги;
- г) звернення та укази;
- д) укази та постанови.

4. Розпорядженнями Президента України оформляються прийняті ним на основі та на виконання Конституції і законів України рішення про:

- а) призначення та звільнення глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях;
- б) припинення повноважень Верховної Ради України;
- в) використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- г) прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, надання притулку в Україні;
- д) призначення на посади та звільнення з посад помічників, референтів Президента України.

5. Указами Президента України оформляються прийняті ним на основі та на виконання Конституції і законів України рішення про:

- а) проведення переговорів, підписання міжнародних договорів України;
- б) оперативні, організаційні і кадрові питання;
- в) призначення на посади та звільнення з посад помічників, референтів Президента України;
- г) внесення змін до розпоряджень Президента України, визнання такими, що втратили чинність, розпоряджень Президента України;
- д) надання доручень Кабінету Міністрів України.

6. Термін, протягом якого за особою зберігається звання Президента України, крім випадку усунення особи в порядку імпічменту:

- а) з моменту обрання та досягнення 65-річного віку;
- б) на час виконання повноважень та 10 років після закінчення повноважень;
- в) довічно;
- г) до моменту обрання нового Президента України;
- д) на час виконання повноважень.

7. Строк, на який обирається Президент України:

- а) 4 роки;
- б) 5 років;
- в) 7 років;
- г) 9 років;
- д) 3 роки.

8. Віковий ценз для обрання на посаду Президента України становить:

- а) 21 рік;
- б) 35 років;
- в) 45 років;
- г) 27 років;
- д) 18 років.

9. Вибори Президента України можуть бути:

- а) чергові, позачергові, повторні;
- б) строкові, дострокові, повторні;
- в) чергові, дострокові, повторні;
- г) чергові, позачергові, дострокові;
- д) строкові, позачергові, повторні.

10. Призначення виборів Президента України здійснюється:

- а) Рішенням Центральної виборчої комісії;
- б) Рішенням Конституційного Суду України;
- в) Постановою Верховної Ради України;
- г) Указом Президента України;
- д) Наказом Кабінету Міністрів України.

11. Кількість членів дільничної виборчої комісії на виборах Президента України має бути не менше:

- а) 9 осіб;
- б) 10 осіб;
- в) 12 осіб;
- г) 14 осіб;
- д) 15 осіб.

12. Обраним на пост Президента України вважається той кандидат, який одержав на виборах:

- а) більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні;
- б) не менше 45 % голосів виборців, що брали участь у голосуванні;
- в) 51 % голосів виборців;
- г) 2/3 голосів виборців, що брали участь у голосуванні;
- д) максимальну кількість голосів виборців, що брали участь у голосуванні.

13. Після офіційного оголошення результатів виборів, з моменту складення присяги народові на урочистому засіданні новообраний Президент України вступає на пост не пізніше ніж через:

- а) 15 днів;
- б) 30 днів;
- в) 45 днів;
- г) 60 днів;
- д) 90 днів.

14. Новообраний Президент України вступає на пост:

- а) з моменту оголошення результатів виборів Центральної виборчої комісії;
- б) з моменту офіційного оприлюднення результатів виборів Центральної виборчої комісії;
- в) з моменту складання присяги народові на урочистому засіданні Верховної Ради України;
- г) з моменту закінчення процедури підрахунку голосів;
- д) з моменту передачі трудової книжки в Адміністрацію Президента.

15. Згідно чинної Конституції Президент України складає присягу:

- а) народу України;
- б) Верховній Раді України;
- в) Голові Конституційного Суду України;
- г) населенню України;
- д) органам публічної влади.

16. Складання присяги Президента України відбувається на:

- а) урочистому засіданні Верховної Ради України;
- б) урочистому засіданні Конституційного Суду України;
- в) черговій сесії Верховної Ради України;
- г) Майдані Незалежності;
- д) спільному засіданні парламенту та уряду України.

17. Приведення до присяги Президента України здійснює:

- а) Голова Верховної Ради України;
- б) Голова Конституційного Суду України;
- в) Голова Центральної виборчої комісії України;
- г) попередній Президент;
- д) Прем'єр-Міністр України.

18. Після офіційного оголошення результатів виборів Президент України, обраний на позачергових виборах складає присягу у:

- а) триденний строк;
- б) п'ятиденний строк;
- в) десятиденний строк;
- г) двадцятиденний строк;
- д) тридцятиденний строк.

19. До повноважень Президента України не належить:

- а) забезпечення державної незалежності;
- б) прийняття рішень про визнання іноземних держав;
- в) призначення і звільнення дипломатичних представників України в інших державах;
- г) затвердження Державного бюджету України;
- д) видання указів.

20. До загальних суб'єктів, які вносять проекти актів Президента України, не належать:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Рада Міністрів Автономної Республіки Крим;
- в) Секретар Ради національної безпеки і оборони України;
- г) Конституційний Суд України;
- д) радники Президента України.

VII. Надати визначення понять (робота виконується письмово):

інститут президентства, інститут Президента, президент, глава держави, «колегіальний президент», одноособовий президент, ціннісно-функціональне призначення Президента України, правовий статус президента, президент-арбітр, інституалізація президентства, легітимація президентства, вибори Президента України, чергові вибори Президента, позачергові вибори Президента України, повторні вибори Президента України, компетенція Президента України, контрасигнування, повноваження Президента України, установчі повноваження Президента, номінаційні повноваження Президента, процедурні повноваження Президента, функції Президента України, представницька функція Президента, установча функція

Президента, оборонна функція Президента, зовнішньополітична функція Президента, правозахисна функція Президента, антикорупційна функція Президента, кадрова функція Президента, право вето, абсолютне вето, відкладальне вето, промульгація, правотворче контрольне провадження, виконавче контрольне провадження, акти глави держави, укази, розпорядження, гарантії діяльності Президента України, юридичні гарантії, організаційні гарантії, матеріально-технічні гарантії, припинення повноважень Президента України, відставка, неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я, імпічмент, стадії імпічменту, апарат Президента України, Офіс Президента України, завдання Офісу Президента України, глава Офісу Президента України, радники Президента України, пресекретар Президента України, уповноважені Президента України, приймальня Президента України, національна безпека, Рада національної безпеки та оборони України, функції Ради національної безпеки та оборони, консультативні, дорадчі, допоміжні органи і служби, створені Президентом України.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року. *Офіційний вісник України*. 2020. № 4. Том 1. Стор. 9. Ст. 188.
- Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.
- Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.
- Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108.
- Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
- Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. № 122.
- Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.
- Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.

- Про Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню України: Указ Президента України від 24 червня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 49.
- Про забезпечення, обслуговування та охорону Президента України: Постанова Верховної Ради України від 4 січня 1992 року. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 1999. № 8. С. 86.
- Питання Адміністрації Президента України: Указ Президента України від 14 липня 2014 року. *Офіційний вісник України*. 2014. № 57. Стор. 10. Ст. 1546.
- Про Положення про Адміністрацію Президента України: Указ Президента України від 2 квітня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 25 Ст. 978.
- Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України: Указ Президента України від 15 листопада 2006 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 2006. № 47.
- Про Положення про Представника Президента України у Верховній Раді України: Указ Президента України від 15 лютого 2008 року. *Офіційний вісник України*. 2008 № 13. Ст. 323.
- Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим: Закон України від 2 березня 2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 21. Ст. 158.
- Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України: Указ Президента України від 9 квітня 1997 року. *Урядовий кур'єр*. 1997. № 69.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. В. Президент України як суб'єкт конституційної реформи і гарант додержання Конституції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 4. С. 12-17.
2. Ахмедова Е. Р. Розширення повноважень президента Туреччини: новий правовий порядок та його наслідки. *Правова держава*. 2021. № 42. С. 11-21.
3. Багряк А. С. Конституційні засади права вето Президента України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 21 с.
4. Байрачна Т. О. Особливості президентського контролю за діяльністю національної гвардії України. *Право і Безпека*. 2016. № 4. С. 29-34.
5. Бак В. І. Взаємовідносини Президента України та Верховної Ради України у сфері формування органів публічної влади. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 114-118.
6. Бак В. І. Конституційно-правові основи взаємовідносин Президента України та Верховної Ради України: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.

7. Балюнов О. О. Статистичні оцінки результатів першого туру виборів президента України 2019 року. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 25 (1). С. 13-19.
8. Батанов О. В., Стойко О. М., Ходаківський М. Д. Інавгурація. Історія та сучасність; за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2013. 112 с.
9. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність Президента України: проблеми концептуалізації та інституціоналізації. *Правова держава*. 2021. Вип. 32. С. 236-244.
10. Берназюк І. М. Реалізація актів стратегічної (програмної) правотворчості парламенту, глави держави та уряду як гарантія прямої демократії: моногр. Ужгород: Гельветика, 2017. 483 с.
11. Берназюк І. М. Реалізація стратегічних актів Президента України: питання теорії та практики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2016. № 12. С. 20-25.
12. Берназюк О. О. Правовий статус і законодавчі гарантії діяльності Адміністрації Президента України, Апарату Верховної Ради України та Секретаріату Кабінету Міністрів України: моногр. Ужгород: Гельветика, 2016. 215 с.
13. Берназюк Я. Деякі питання запровадження додаткових законодавчих та організаційних гарантій виконання рішень Президента України. *Право України*. 2013. № 10. С. 203-209.
14. Берназюк Я. Контрольна нормотворчість Президента України як важливий механізм захисту і охорони Конституції України. *Історико-правовий часопис*. 2014. № 1. С. 35-39.
15. Берназюк Я. О. Конституційні основи правотворчості Президента України: теорія і практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 40 с.
16. Берназюк Я. О. Конституційні основи правотворчості президента України: моногр. Херсон: Гельветика, 2013. 511 с.
17. Берназюк Я. О. Повноваження Президента України в бюджетному процесі. *Публічне право*. 2014. № 1. С. 19-27.
18. Берназюк Я. О. Поняття та ознаки рішення Президента України в формі доручення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 1. С. 16-22.
19. Берназюк Я. О. Правотворча діяльність Президента України в аспекті дотримання принципів нормотворчості та забезпечення їх виконання іншими суб'єктами владних повноважень. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 4. С. 27-32.
20. Берназюк Я. О. Сучасні підходи до класифікації актів глави держави: конституційно-правовий аспект. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 1. С. 5-15.

21. Берназюк Я. Особливості контрольних нормотворчих повноважень Президента України стосовно актів Верховної Ради України та актів органів виконавчої влади. *Віче*. 2013. № 9. С. 10-11.
22. Берназюк Я. Особливості урядового контролю за нормотворчою діяльністю Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 41-48.
23. Головка О. С. Місце та функції інституту президента в політичній системі демократичних суспільств. *Аспекти публічного управління*. 2018. № 5. С. 41-51.
24. Горашенков О. М. Глава держави та місцеве самоврядування в Україні: конституційно-правові засади взаємодії: моногр. / за ред. М. О. Баймуратова. Одеса: Фенікс, 2017. 180 с.
25. Горашенков О. М. Місце глави держави в системі гарантів місцевого самоврядування в Україні: теоретико-правові аспекти. *Конституційно-правові академічні студії*. 2015. Вип. 1. С. 71-77.
26. Греченко В. А., Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: моногр. Харків: Харків юридичний, 2014. 299 с.
27. Гриневич В. В. Інститут президентства та органи місцевого самоврядування в Україні: досвід і перспективи взаємодії. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 1. С. 178-186.
28. Даниляк О. О. Конституційно-правові аспекти набуття чинності актів глави держави, що потребують контрасигнації членами уряду: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 5. С. 20-26.
29. Даниляк О. О. Шляхи вдосконалення механізму контрасигнації в межах конституційної модернізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 4. С. 51-54.
30. Дейнека Я. Генезис інституту президентства в Республіці Чад і його особливості. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 63. С. 149-158.
31. Дем'яненко Л. Роль інституту президентства у кризові часи: український та зарубіжний досвід. *Бібліотечний вісник*. 2022. № 4. С. 92-94.
32. Доскоч О. Л. Президент України як гарант державної цілісності України. *Право і суспільство*. 2014. № 6.2 (3). С. 12-16.
33. Жукорська Я., Тарасюк Р. Конституційно-правовий статус Президента України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 4 (16). С. 163-167.
34. Задорожня Г. В. Джерела нормативної регламентації правового статусу глави держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 65-73.
35. Задорожня Г. В. Конституційно-правовий статус глави держави в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: моногр. Київ:

- Правова єдність; Алерта, 2016. 551 с.
36. Задорожня Г. В. Конституційно-правовий статус глави держави. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2015. № 1. С. 8-11.
 37. Задорожня Г. В. Правосуб'єктність глави держави: конституційно-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7 С. 49-57.
 38. Задорожня Г. Нормативна регламентація правового статусу глави держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 31-37.
 39. Звоздецька І. В. Президент як суб'єкт парламентських процедур. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. Вип. 2. С. 74-80.
 40. Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: моногр. Харків: Харків юридичний, 2014. 300 с.
 41. Іванець О. О. Порівняльний аналіз правового статусу президента у французькій республіці та Україні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 355-359.
 42. Кармазіна М. Методологічні проблеми дослідження інституту президентства: досвід західних науковців зламу століть. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2022. Вип. 1. С. 24-40.
 43. Клим М. В. Сучасні тенденції розвитку інституту президентства в Україні. *Політологічні записки*. 2013. № 2. С. 179-189.
 44. Кобрин В. С. Проблеми практичного функціонування інституту контрастигування актів глави держави в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 200-205.
 45. Коваленко Р. О. Передвиборна агітація на виборах президентів України та США: конституційно-порівняльне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 21 с.
 46. Коваленко Р. О. Передвиборна агітація на телебаченні на виборах Президента України. *Молодий вчений*. 2016. № 7. С. 241-244.
 47. Коваль Н. В. Координаційні, консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби при Президентові України: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
 48. Колисенко А. І. Інститут контрастигування за сучасних умов конституційного реформування. *Право і суспільство*. 2016. № 4 (2). С. 33-40.
 49. Колюх В. Звуження через розширення: правовий статус Президента України в контексті конституційних змін. *Віче*. 2014. № 23. С. 9-12.
 50. Котляренко О. П. Характеристика змісту та обсягу повноважень Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 52-58.
 51. Кохановський В. В. Строк повноважень глави держави в Україні та зарубіжних країнах: конституційно-порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук Київ, 2013. 20 с.

52. Красногор О. В. Інститут глави держави в Україні: ретроспекція становлення та загальна характеристика. *Наукові праці МАУП. Політичні науки*. 2015. Вип. 45. С. 55-59.
53. Красногор О. В. Функції та повноваження Президента України. *Наукові праці МАУП. Політичні науки*. 2015. Вип. 45. С. 64-69.
54. Крейденко В. В. Модернізація механізмів інституційної взаємодії між Президентом України і Кабінетом Міністрів України: автореф. дис. ... канд. наук. Київ, 2014. 20 с.
55. Крижановська А. С. Організаційно-правові питання реалізації принципу гласності в діяльності Президента України. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1. С. 232-140.
56. Лепех Ю. С. Президент України як суб'єкт правотворчості: адміністративно-правовий аналіз. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 4. С. 89-95.
57. Лесько Н. В. Загальна характеристика правового статусу уповноваженого Президента України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 827. С. 74-78.
58. Максакова Р. М. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України та його вплив на процеси конституювання влади в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. № 3. С. 34-38.
59. Маляренко Н. Ю. Аналіз ролі президента України в сучасній системі державного управління. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Серія: Державне управління. 2017. Т. 305, Вип. 293. С. 17-23.
60. Мартинюк Р. «Суперпрезидентська республіка»: конституційно-правова оцінка феномену та досвід пострадянських країн. *Право України*. 2013. № 7. С. 252-262.
61. Мартинюк Р. Президент і виконавча влада: співвідношення інститутів у практиці сучасних республік. *Право України*. 2020. №3. С. 256-269.
62. Мартинюк Р. С. Конституційно-правовий статус Президента України та Кабінету Міністрів України: пошук оптимальної моделі компетенційних взаємозв'язків. *Публічне право*. 2016. № 4. С. 66-75.
63. Марченко М. В. Конституційно-правова природа права вето глави держави. *Форум права*. 2017. № 4. С. 141-146.
64. Матвєєва Л. О. Виконання контрольної функції в умовах президентсько-парламентської республіки: тенденції та ризики для української держави. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2013. № 1. С. 29-36.
65. Москалюк М. Ф. Інститут президентства в сучасних політичних системах: конституційно-правові, статусно-рольові та владно-функціональні характеристики. *Прикарпатський вісник НТШ. Думка*. 2018. № 5. С. 72-84.

66. Музиченко Г. В. Ефективність політичної реклами в електоральному процесі: досвід позачергових виборів президента України – 2014. *Грані*. 2014. № 9. С. 76-82.
67. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів: зарубіжний та український досвід: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 40 с.
68. Паска О. В. Інститут президентства як чинник державного управління суспільними змінами (досвід посткомуністичних країн): автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2017. 20 с.
69. Пащенко Ю. А. Технології формування іміджу політичного лідера в Україні (на прикладі президентських кампаній 2004 та 2010 рр.): автореф. дис. ... канд. політ. наук. Харків, 2016. 19 с.
70. Пластун М. С. Глава держави і антикорупційна політика: проблеми формування та реалізації: моногр. Одеса: Фенікс, 2018. 222 с.
71. Погорелова З. О. Нормотворча діяльність Президента України як правова форма реалізації нормотворчих повноважень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 73 (1). С. 24-30.
72. Погорелова З. О. Нормотворчі повноваження Президента України: поняття і правова природа. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 72 (1). С. 67-72.
73. Полякова Л. І. Особливості взаємодії Президента України, законодавчої влади з судовою владою. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. Вип. 35. С. 220-224.
74. Полякова Ю. О. Громадські ради як консультативно-дорадчі органи при Президенті України. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 136-144.
75. Рудик П. Конституційно-правовий статус Президента України в умовах парламентсько-президентської республіки. *Віче*. 2014. № 20. С. 7-15.
76. Сазонов В. Повноваження Президента України у сфері забезпечення державної безпеки. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 272-278.
77. Сердюк Л. М. Конституційне регулювання імпічменту глави держави в Україні й окремих пострадянських країнах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 52-65.
78. Степаненко С. В. Конституційно-правовий зміст інституту Президента України в системі державної влади. *Теорія та практика державного управління*. 2018. № 4 (63). С. 1-7
79. Сухонос В. В. Глава держави як адміністративно-правовий інститут. *Правові горизонти*. 2017. Вип. 4. С. 7-14.
80. Сухонос В. В. Імпічмент як спосіб припинення повноважень глави держави: конституційний та політико-правовий аспекти. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1. С. 3-6.

81. Сухонос В. Взаємовплив громадянського суспільства та інституту глави держави: досвід СРСР і України. *Право України*. 2014. № 4. С. 99-106.
82. Тимофеева Л. Р. Участь глави держави у законодавчій діяльності. *Правове регулювання економіки*. 2014. № 14. С. 182-191.
83. Ткаченко О. Засади державної політики безпеки Президента України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 2. С. 140-142.
84. Турчинов К. О. Окремі питання законодавчого забезпечення виборів Президента України. *Університетські наукові записки*. 2016. № 4. С. 25-30.
85. Чорна О. О. Комунікативний імідж Президента: моногр. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2017. 296 с.
86. Чернолуцький Р. Особливості нормопроектної діяльності Президента України: питання теорії і практики. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2016. С. 48-56.
87. Шатіло В. А. Президент у механізмі державної влади: деякі питання вітчизняної та зарубіжної теорії і практики. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. № 2. С. 12-18.
88. Шелевер Н. В. Поняття та види імунітету в конституційному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.
89. Яковлев А. А. Розвиток інституту глави держави: досвід і сучасність України. *Право та інновації*. 2016. № 3. С. 34-40.

ТЕМА 11. ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС

І. Тематика рефератів:

- «Співвідношення та взаємозв'язок виконавчої влади і державного управління».
- «Конституційно-правовий статус міністерств України: основні теоретичні питання».
- «Парламентський контроль за функціонуванням виконавчої влади в Україні: питання теорії».
- «Види та правова природа актів Кабінету Міністрів України».
- «Конституційно-правові засади державного управління в контексті європейського законодавства».
- «Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації».
- «Конституційно-правові засади становлення та розвитку державної служби в Україні».
- «Розмежування сфери компетенції між Президентом і Прем'єр-міністром в Україні».
- «Проблеми реформування виконавчої влади в Україні».
- «Органи виконавчої влади АРК: конституційно-правовий статус».
- «Організація державного контролю і нагляду за виконанням завдань і захисту суспільної моралі органами виконавчої влади в Україні».

ІІ. Скласти схеми:

- Система органів виконавчої влади в Україні.
- Акти органів виконавчої влади в Україні.
- Центральні органи виконавчої влади.
- Місцеві державні адміністрації: завдання, функції та повноваження.

ІІІ. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Роль правоохоронних органів України у забезпеченні права особи на безпеку». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік

іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Механізм підвищення ефективності системи державної служби в нових умовах розвитку держави». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Міністр культури звернувся до Прем'єр-міністра України з проханням надати йому щорічну оплачувану відпустку. Останній відмовив йому, посилаючись на те, що напередодні ним як Прем'єр-міністром видано розпорядження, відповідно до якого у зв'язку з проведенням через три місяці важливого міжнародного саміту в місті Київ уряд переходить на посилений режим роботи, який передбачає відсутність вихідних днів. Крім того, Прем'єр-міністр зазначив, що згідно із чинним законодавством Міністр як член уряду є політичною особою, тобто на нього не поширюється трудове законодавство. А отже, він не має права на щорічну оплачувану відпустку.

Розкрийте правовий зміст поняття «політична особа».

Дайте правовий аналіз цій ситуації.

Практичне завдання № 2

Міністром закордонних справ України від імені України був укладений міжнародний договір з однією із арабських країн про спільні зусилля в боротьбі з тероризмом. Під впливом міжнародної дипломатії Президент України, посилаючись на свої конституційні повноваження з визначення основних напрямів зовнішньої політики України, визнав неправомірним підписання договору і оголосив про його розірвання. У свою чергу влада цієї арабської країни почала вимагати пояснень, оскільки жодних підстав вважати Міністра закордонних справ на момент укладання договору неуповноваженою особою не було.

1. Чи має Міністр закордонних справ повноваження укладати міжнародні договори від імені України?

2. Чи вправі Президент визнавати неправомірними дії Міністра закордонних справ?

3. Чи має значення для вирішення даної справи норма Конституції, яка встановлює, що Президент представляє Україну всередині держави та за кордоном?

V. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- Виконавча влада як відносно самостійна форма єдиної державної влади. Особливості організації виконавчої влади в Україні. Система органів виконавчої влади.
- Кабінет Міністрів України – вищий орган в системі органів виконавчої влади: склад; основні функції; повноваження.
- Місцеві державні адміністрації: завдання, функції та повноваження. Дострокове припинення повноважень.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. Згідно з Концепцією адміністративної реформи в Україні за допомогою поняття «політичний діяч» визначається:

- а) правовий статус окремих керівних посад у сфері виконавчої влади, який відмежовується від статусу державного службовця, встановленого Законом України «Про державну службу»;
- б) правовий статус народних депутатів України;
- в) правовий статус депутатів місцевих рад;
- г) правовий статус членів політичних партій, рухів, блоків тощо;
- д) голови державних комітетів.

2. Систему центральних органів виконавчої влади складають:

- а) міністерства України;
- б) міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Кабінет Міністрів України та міністерства України;
- д) міністерства України та місцеві державні адміністрації.

3. Членами Кабінету Міністрів України можуть бути громадяни України, які:

- а) мають право голосу, вищу освіту;
- б) мають право голосу, вищу освіту та володіють державною мовою;
- в) мають право голосу, вищу освіту та стаж роботи у галузі права не менше п'яти років;
- г) мають право голосу, вищу освіту, стаж роботи у галузі права не менше п'яти років та володіють державною мовою;
- д) мають право голосу, вищу освіту, досягли 25 років та володіють державною мовою.

4. Прем'єр-міністр України призначається на посаду:

- а) Президентом України;
- б) Президентом України за поданням Верховної Ради України;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) Головою Верховної Ради України за поданням Президента України;

д) Верховною Радою України за поданням Президента України.

5. Провідною функцією Кабінету Міністрів України є:

- а) представницька функція;
- б) економічна функція;
- в) контрольно-наглядова функція;
- г) виконавча функція;
- д) управлінська функція.

6. До принципів діяльності Кабінету Міністрів України не належить:

- а) принцип рівності;
- б) принцип законності;
- в) принцип солідарної відповідальності;
- г) принцип відкритості та прозорості;
- д) принцип безперервності.

7. Кабінет Міністрів України, який склав повноваження перед новообраною Верховною Радою України або перебуває у відставці продовжує виконувати свої повноваження:

- а) протягом наступних 20 днів;
- б) не довше 30 днів;
- в) до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України;
- г) до призначення Президентом України нового складу Кабінету Міністрів України;
- д) протягом наступних 60 днів.

8. Кабінет Міністрів України підконтрольний і підзвітний:

- а) народу України;
- б) Конституційному Суду України;
- в) Президенту України;
- г) Верховній Раді України;
- д) Прем'єр-міністру України.

9. До основних завдань Кабінету Міністрів України не належить:

а) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості;

б) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм;

в) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із

злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

г) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади;

д) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішень щодо звіту про його виконання.

10. До основних повноважень Кабінету Міністрів України у сфері зовнішньої політики належить:

а) здійснення заходів щодо охорони та захисту державного кордону України і території України;

б) забезпечення соціальних і правових гарантій військовослужбовцям, особам, звільненим з військової служби, та членам їхніх сімей;

в) визначення пріоритетних напрямів розвитку оборонно-промислового комплексу;

г) забезпечення відповідно до закону про міжнародні договори вирішення питань щодо укладення та виконання міжнародних договорів України;

д) здійснення керівництва єдиною системою цивільного захисту України, мобілізаційною підготовкою національної економіки.

11. Засідання Кабінету Міністрів України вважається повноважним, якщо на ньому присутні:

а) більше ніж половина посадового складу Кабінету Міністрів України;

б) половина посадового складу Кабінету Міністрів України;

в) весь склад Кабінету Міністрів України;

г) 200 членів посадового складу Кабінету Міністрів України;

д) 150 членів посадового складу Кабінету Міністрів України.

12. Кабінет Міністрів України у межах своєї компетенції видає:

а) постанови та розпорядження;

б) укази та розпорядження;

в) постанови та рішення;

г) укази та постанови;

д) рішення та розпорядження.

13. У разі необхідності затвердження положення, статуту, порядку, регламенту, правил, методики, в інших випадках, коли суспільні відносини потребують нормативно-правового врегулювання Кабінетом Міністрів України приймається:

а) указ;

б) постанова;

в) розпорядження;

г) наказ;

д) рекомендація.

14. Розпорядження Кабінету Міністрів України набирають чинності:

- а) з моменту їх прийняття, якщо цими розпорядженнями не встановлено пізніший термін набрання ними чинності;
- б) з моменту їх офіційного оприлюднення;
- в) з моменту їх реєстрації;
- г) через п'ятнадцять днів після їх офіційного оприлюднення;
- д) через десять днів після їх офіційного оприлюднення.

15. Для розслідування причин аварії, вжиття заходів подолання наслідків стихійного лиха, надання допомоги потерпілим громадянам та їх сім'ям Кабінет Міністрів України має право утворювати такий допоміжний орган, як:

- а) департамент;
- б) агентство;
- в) комітет;
- г) урядова комісія;
- д) рада.

16. Відповідно до Указу Президента України «Про склад Кабінету Міністрів України» від 15 грудня 1999 року діяльність Кабінету Міністрів України забезпечується:

- а) урядовими органами державного управління;
- б) Адміністрацією Президента України;
- в) Службою Прем'єр-міністра України;
- г) Секретаріатом Кабінету Міністрів України;
- д) Головним управлінням державної служби при Кабінеті Міністрів України.

17. Фінансове, матеріально-технічне та господарсько-побутове забезпечення діяльності Кабінету Міністрів України та Секретаріату здійснює:

- а) Департамент фахової експертизи;
- б) Департамент кадрового забезпечення;
- в) Департамент забезпечення взаємодії з Верховною Радою України;
- г) Управління бухгалтерського обліку, фінансів та звітності;
- д) Господарсько-фінансовий департамент.

18. Міністр закордонних справ України та Міністр оборони України можуть бути звільнені з посади Верховною Радою України за поданням:

- а) Президента України;
- б) Голови Верховної Ради України;
- в) Першого віце-прем'єр-міністра України;
- г) прем'єр-міністра без попередньої згоди з Президентом України;

д) однієї третини від посадового складу Кабінету Міністрів України.

19. Верховна Рада України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України за пропозицією:

а) не менш як однієї третини народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;

б) не менш як двох третин народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;

в) не менш як трьох четвертих народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;

г) не менш як половини народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;

д) не менш як однієї четвертої народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України.

20. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади є:

а) юридичними особами приватного права;

б) юридичними особами публічного права;

в) політичними організаціями;

г) громадськими організаціями;

д) громадськими спілками.

VII. Надати визначення понять (робота виконується письмово):

виконавча влада, зміст виконавчої влади, сутність виконавчої влади, державне управління, конституційні основи організації та діяльності виконавчої влади, виконавчо-розпорядча діяльність, правозастосовна влада, органи виконавчої влади в Україні, система органів, система виконавчої влади в Україні, принципи виконавчої влади, верховенства права, законності, поділу державної влади, безперервності, колегіальності, солідарної відповідальності, відкритості та прозорості, класифікація органів виконавчої влади, функції виконавчої влади, суб'єкти виконавчої влади, виконавчі органи загальної компетенції, виконавчі органи спеціальної компетенції, місцеві органи державної виконавчої влади, уряд, функції уряду, Кабінет Міністрів України, конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України, завдання Кабінету Міністрів України, принципи Кабінету Міністрів України, функції Кабінету Міністрів України, програмна функція, антикорупційна функція, повноваження Кабінету Міністрів України, конституційний склад та порядок формування Кабінету Міністрів України, Програма діяльності Кабінету Міністрів, постійні органи Кабінету Міністрів, консультативні органи Кабінету Міністрів, Прем'єр-міністр України, перший віцепрем'єр-міністр України, віцепрем'єр-міністри України, міністри України, члени Кабінету Міністрів України, резолюція

недовіри Кабінету Міністрів України, відставка Уряду, міністерство, міністр, державні комітети, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, державна служба, державні службовці, урядові органи державного управління, завдання міністерства, територіальні органи міністерств, центральні органи виконавчої влади, апарат центрального органу виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, місцеве управління, принцип поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, завдання місцевих державних адміністрацій, об'єкт діяльності місцевих державних адміністрацій, функціональні повноваження місцевих державних адміністрацій, галузеві повноваження місцевих державних адміністрацій, акти органів виконавчої влади, накази, розпорядження.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
- Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.
- Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
- Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
- Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87.
- Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
- Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 2010. № 94.
- Про систему центральних органів виконавчої влади: Указ Президента

України від 15 грудня 1999 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 1999. № 50.

- Про визначення питань, що належать до компетенції Першого віце-прем'єр-міністра України та віце-прем'єр-міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2020 року. № 274. *Офіційний вісник України*. 2020. № 33. Ст. 1110.

Спеціалізована література:

1. Glukhov A. The legal nature of relations in the civil service. *Sciences of Europe*. 2017. № 14, ч. 3. С. 55-64.
2. Алексеев О. Г. Кабінет Міністрів України як суб'єкт правовідносин юридичної відповідальності у фармацевтичній сфері. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. 2019. Т. 12, № 1. С. 74-77.
3. Андрійко О. Ф., Завальна Ж. В. Повноваження військових адміністрацій та органів виконавчої влади щодо договірного регулювання відносин під час воєнного стану. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 83-90.
4. Антонюк О. М. Взаємодія органів виконавчої влади на базовому рівні у процесі оптимізації повноважень органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 71. С. 210-215.
5. Бабай Д. О. Кабінет Міністрів України як суб'єкт організаційно-господарських повноважень в інноваційній сфері. *Економічна теорія та право*. 2017. № 2. С. 122-133.
6. Баламуш М. А., Миколенко О. М. Політична служба в органах виконавчої влади (адміністративно-правовий аналіз). *Правова держава*. 2022. № 46. С. 43-50.
7. Барабаш Б. А. Актуальні тенденції розвитку виконавчої гілки державної влади. *Стратегія розвитку України*. 2017. № 1. С. 79-83.
8. Барбул П. О. Правові засади реформування організаційної структури Міністерства оборони України. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 128-131.
9. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, Т. 2. С. 36-39.
10. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 2. С. 17-20.
11. Берназюк І. М. Реалізація актів стратегічної (програмної) правотворчості парламенту, глави держави та уряду як гарантія прямої демократії: моногр. Ужгород: Гельветика, 2017. 483 с.
12. Бондаренко Л. І. Трансформаційні процеси в організації діяльності органів виконавчої влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 11-12. С. 127-134.

13. Буглак Ю. О. Адміністративно-правове регулювання розмежування повноважень між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування України: моногр. Харків: Панов, 2019. 354 с.
14. Була С., Шваничик С. Інформативно-комунікативний складник у стратегічному управлінні центральних органів виконавчої влади: світові та українські практики. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2021. Вип. 39. С. 78-86.
15. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
16. Гасимов Р. А. огли Електронне урядування як механізм публічного управління та адміністрування: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
17. Гетьман Є. А. Кабінет міністрів України як суб'єкт законодавчої ініціативи. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1. С. 90-96.
18. Гудзь І. Г., Шамрук М. Ю. Особливості адміністративного правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. №5. С. 198-200.
19. Денисова А. В. Адміністративний нагляд органів виконавчої влади України: генезис, процедури, шляхи новелізації: моногр. Одеса: ОДУВС, 2018. 344 с.
20. Денисова А. В. Синергетика як сучасний методологічний підхід до дослідження адміністративного нагляду органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 62-66.
21. Деревинський І. Г., Завада О. Г., Крилова І. І. Органи виконавчої влади: правовий статус посадових осіб у воєнний період. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2022_9_11.
22. Деречь В. А. Оптимізація як одна з форм змін у системі центральних органів виконавчої влади. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 373-384.
23. Деречь В. А. Правове закріплення координаційних відносин між місцевими державними адміністраціями та територіальними органами центральних органів виконавчої влади (за законопроектом про місцеві державні адміністрації). *Правова держава*. 2021. Вип. 32. С. 377-385.
24. Дніпров О. Компетенція як елемент правового статусу органів виконавчої влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2017. № 861. С. 257-262.
25. Дніпров О. С. Виконавча влада в Україні: теоретико-концептуальні підходи до розуміння сутності в сучасних умовах трансформації суспільства: моногр. Київ: Людмила, 2018. 539 с.
26. Донченко О. Принципи законності в діяльності місцевого самоврядування. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 2, ч. 2. С. 72-75.

27. Дутчак Г. Український національний комітет в Парижі: обманливі можливості й перспективи. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. Вип. 1. С. 28-32.
28. Забожчук О. В. Зміст форм взаємодії Національної поліції України з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 167-172.
29. Завадяк О. П. Структура механізму адміністративно-правового забезпечення законності та дисципліни в органах виконавчої влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1, Т. 1. С. 275-279.
30. Загорулько Є. О. Контроль та нагляд за застосуванням заходів адміністративного примусу органами державної виконавчої служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 77-80.
31. Золотоноша О. В. Форми взаємодії місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо соціально-економічного розвитку регіону. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 169-175.
32. Іванцов В. О. Національна поліція як центральний орган виконавчої влади: межа між управлінням і незалежністю в служінні суспільству. *Право і суспільство*. 2016. № 4 (2). С. 137-144.
33. Карабін Т. О. Оптимізація розподілу повноважень місцевих органів публічної адміністрації в контексті здійснення адміністративної реформи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 73-76.
34. Кізілов Ю. Ю. Зарубіжний досвід проходження державної служби та можливості його використання в Україні в умовах адміністративної реформи. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 6-7. С. 57-65.
35. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.
36. Кобан О. Г. Діяльність виконавчої гілки влади як об'єкт соціалізації. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 163-166.
37. Кобрин В. С. Поняття та зміст конституційно-правового статусу Прем'єр-міністра України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 837. С. 131-136.
38. Ковальчук А. Ю. Місце і роль органів виконавчої влади у сфері забезпечення безпеки України. *Право.иа*. 2017. № 3. С. 47-52.
39. Козуліна С. Напрями вдосконалення правового забезпечення державної реєстрації нормативно-правових актів органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. Вип. 2. С. 75-80.
40. Корнієнко П. С. Кабінет Міністрів України і Міністерство юстиції України як суб'єкти конституційної правозахисної діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 2. С. 192-201.

41. Костюк Н. П. Правове регулювання діяльності органів виконавчої влади в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 1. С. 58-68.
42. Коцюба К. М. Нормативно-правове регулювання системи надання адміністративних послуг в Україні у контексті становлення та розвитку електронної взаємодії органів виконавчої влади. *Науковий вісник: державне управління*. 2022. № 2. С. 127-142.
43. Кувітанова Ю. І. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України: загальнотеоретична характеристика: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2018. 285 с.
44. Кудрявцев О. Ю. Електронне урядування у сучасному політико-адміністративному просторі: моногр. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 184 с.
45. Кузьменко С. Л. Порядок перевірки актів органів місцевого самоврядування з питань здійснення делегованих повноважень органів виконавчої влади. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 1. С. 141-147.
46. Куліш А. М. Кабінет Міністрів України у системі державного управління фінансовою системою України: становлення та майбутні перспективи. *Правові горизонти*. 2016. № 1. С. 98-105.
47. Курілов Ю. Ю. Адміністративна реформа в Україні: від витоків до майбутнього. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7, № 9-10. С. 62-78.
48. Курусь Т. В. Стан дослідження проблеми нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 21-24.
49. Лавренова О. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 115-119.
50. Ладиченко В. В., Ємельяненко К. О. Особливості правового регулювання місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 1. С. 32-34.
51. Лук'янова Г. Ю., Венглінська А. С. Особливості впровадження електронного урядування в органах виконавчої влади України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 175-179.
52. Мартинюк Р. С. Конституційно-правовий статус Президента України та Кабінету Міністрів України: пошук оптимальної моделі компетенційних взаємозв'язків. *Публічне право*. 2016. № 4. С. 66-75.
53. Марченко В. В. Електронне урядування в органах виконавчої влади: адміністративно-правові засади: моногр. Харків: Панов, 2016. 443 с.
54. Марченко В. В. Модернізація механізму електронного урядування в органах виконавчої влади України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 1. С. 39-47.
55. Мушенко В. В. Акти кабінету міністрів України у системі фінансового регулювання заходів у сільському господарстві. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 4. С. 36-39.

56. Нагорний П. О. Щодо змісту та значення нормативно-правових актів органів виконавчої влади в контексті оптимізації адміністративного законодавства України. *Європейські перспективи*. 2017. Вип. 3. С. 88-92.
57. Новак А. О. Конституційно-правове регулювання здійснення органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
58. Оргієць О. М. Стажування в органах виконавчої влади як інструмент накопичення передового досвіду управлінської діяльності. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1. С. 127-135.
59. Остропілець В. Р. Форми взаємодії органів досудового розслідування міністерства внутрішніх справ України з іншими правоохоронними органами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 110-114.
60. Панчак-Бялоблоцка Н. В. Порівняльний аналіз урядів меншості у європейських парламентських демократіях: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Львів, 2017. 38 с.
61. Пекарчук В. М. Законодавчі і виконавчі органи державної влади в Україні: становлення та розвиток (90-ті роки ХХ – початок ХХІ століття): моногр. Чернігів: Академія ДПтС, 2018. 205 с.
62. Петренко І. Є. Політико-дипломатична діяльність українських національних урядів у Чорноморському регіоні (1917-1920 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2016. 17 с.
63. Петренко П. Д. Деякі особливості організації діяльності органів виконавчої влади вищого рівня у країнах – членах Європейського Союзу. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2016. № 6. С. 34-38.
64. Петренко П. Д. Організація діяльності органів виконавчої влади в умовах євроінтеграції: теоретико-правовий аспект: моногр. Харків: ПромАрт, 2018. 502 с.
65. Пилипенко Г. М. Сила держави як показник оцінювання ефективності виконання урядом своїх економічних функцій. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2016. № 4. С. 25-39.
66. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.
67. Польський О. Ю. Організаційна структура державних органів виконавчої влади (на прикладі Національної поліції України). *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 257-266.
68. Предместніков О. Міністр юстиції України як державний політичний діяч: статус, порядок призначення на посаду та припинення повноважень. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 89-94.
69. Прищепя О. І. Стадії провадження з прийняття правових актів органами виконавчої влади. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 111. С. 221-229.
70. Решота В. В. Акти центральних органів виконавчої влади в системі джерел адміністративного права. *Науковий вісник Міжнародного*

- гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2018. Вип. 32. С. 35-38.
71. Самородов А. С. Місцеві державні адміністрації як суб'єкти земельних відносин. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 126-132.
 72. Серняк О. І. Інституційний аудит як інструмент підвищення інституційної спроможності органів виконавчої влади. *Ефективність державного управління*. 2021. Вип. 1. С. 217-227.
 73. Совгіря О. В. Припинення повноважень уряду в Україні: теоретичні та практичні аспекти. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. Вип. 1. С. 131-140.
 74. Соколовська Н. І. Удосконалення механізмів взаємодії центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в забезпеченні енергетичної безпеки регіонів. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. Серія: Державне управління*. 2017. № 4. С. 68-76.
 75. Стогова О. В. Адміністративно-територіальна реформа в Україні як складова процесу децентралізації влади. *Сучасне суспільство*. 2017. Вип. 2. С. 207-217.
 76. Троценко М. М. Нормативно-правове забезпечення взаємодії центральних органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування щодо забезпечення якості освіти. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1. С. 1-8.
 77. Француз-Яковець Т. А. Окремі аспекти взаємодії законодавчої і виконавчої гілок влади: досвід Французької Республіки. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. Вип. 27. С. 52-58.
 78. Халішхов В. М. Державна виконавча служба: генезис організації та методики функціонування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 33-35.
 79. Харчук Р. С. Окремі проблеми правотворчої діяльності органів виконавчої влади як складової механізму забезпечення прав людини в Україні. *Право та інновації*. 2016. № 3. С. 41-45.
 80. Чорнолуцький Р. В. Принципи нормопроектної діяльності органів виконавчої влади України. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 173-190.
 81. Шаповал В. Виконавча влада в Україні в контексті форми державного правління (досвід до прийняття Конституції України 1996 р.). *Право України*. 2016. № 3. С. 200-212.
 82. Шило Є. П. Організаційно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України як центрального органу виконавчої влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 22 с.
 83. Шинкарук Т. А., Нестерець О. Л. Повноваження центральних органів виконавчої влади та їх відповідальність. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 19. С. 130-136.

84. Шклярук О. В., Шевкунов С. В. Особливості відповідальності державних службовців за вчинення адміністративних корупційних правопорушень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 286-288.
85. Щербань В. Д. Адміністративно-правові засади публічно-сервісної діяльності органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
86. Яценко Т. Взаємовідносини органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій з питань реалізації делегованих повноважень. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 2. С. 183-189.

ТЕМА 12. ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇХ РОБОТИ

I. Тематика рефератів:

- «Суддівська влада: порівняльний аналіз та шляхи вирішення якісного добору кадрів».
- «Доброчесність як принцип правосуддя: постановка проблеми та перспективи».
- «Виконавча та судова влада: співвідношення та взаємодія».
- «Судові органи в системі реалізації конституційного права людини та громадянина на соціальний захист в Україні».
- «Захист прав людини на національному та наднаціональному рівнях».
- «Порівняльно-правовий аналіз окремих елементів конституційно-правового статусу судді».
- «Місце та повноваження Верховного Суду як найвищого судового органу в системі судів судоустрою».

II. Скласти схеми:

- Система органів судової влади в Україні.
- Правові засади діяльності органів суддівського самоврядування в Україні.
- Підстави припинення повноваження суддів.
- Вища рада правосуддя: склад, основні функції.

III. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Подвійні стандарти застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини судами України». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Доброчесність як принцип правосуддя: постановка проблеми та сучасний дискурс». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Конституційна реформа 2016 р. в Україні та подальші законодавчі зміни сприяли появі нових інституцій у системі судустрою – *Вищий антикорупційний суд України та Вищий суд з питань інтелектуальної власності, або IP-суд* (ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

У формі есе (максимум до 1 сторінки) стисло та конструктивно висловіть свою позицію щодо ефективності діяльності Суду в Україні (характеризуємо будь-який із судів – на власний вибір здобувача вищої освіти) (розкрити переваги та недоліки існування такої інституції, сучасну практику у цій сфері, зарубіжний досвід).

Практичне завдання № 2

Громадянин Ковальчук отримав рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду, яким відмовлено громадянину Ковальчуку у задоволенні його адміністративного позову. В мотивувальній частині рішення, окрім посилання на Конституцію України, чинного національного законодавства містяться посилання на конкретні рішення Європейського суду з прав людини. Тобто рішення мотивоване не тільки витягами з норм чинного національного законодавства, а й практикою Європейського суду з прав людини. У зв'язку з чим, позивач не погоджується з цим рішенням, та на підставі зазначеного буде оскаржувати рішення Суду.

Чи є законним використання практики Європейського суду з прав людини національними судами? Як Ви вважаєте, чи є підстави для скасування такого рішення? Чи обґрунтована буде апеляційна скарга громадянина Ковальчука? Спрогнозуйте рішення суду, виходячи з вище наведених фактів та обставин.

Практичне завдання № 3

Суддя загального апеляційного суду області внаслідок автомобільної аварії втратив 90 відсотків зору, однак незважаючи на наявність необхідного стажу, заяву про вихід у відставку не подавав, аргументуючи свою позицію тим, що справи у апеляційному суді завжди розглядаються колегіально, і він у ході судового розгляду може звернутися при необхідності за допомогою до інших суддів, що будуть спільно з ним в однієї колегії слухати справу.

Надайте правовий аналіз ситуації. Чи відповідають дії судді законодавству України? Який порядок передбачений для вирішення ситуації?

**V. Підготувати мультимедійні презентації
на запропоновані теми:**

- Поняття, соціальна функція та значення судової влади. Конституційні принципи правосуддя.
- Система судової влади в Україні. Конституційно-правовий статус суддів в Україні.
- Гарантії незалежності суддів. Порядок призначення та обрання суддів. Підстави, за яких припиняються повноваження суддів.
- Вища рада правосуддя: правовий статус і повноважень.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. Громадянин А. отримав рішення Київського апеляційного суду, в якому йому відмовлено у задоволенні позову. Окрім посилання на чинне національне законодавство, у мотивувальній частині рішення містяться посилання на конкретні рішення Європейського суду з прав людини. У зв'язку з чим, позивач не погоджується з цим рішенням, та на підставі зазначеного буде його оскаржувати. Чи є законним використання практики Європейського суду з прав людини національними судами? Яке буде рішення по справі?

а) так, використання практики Європейського суду з прав людини національними судами є законним; в оскарженні позову буде відмовлено;

б) так, використання практики Європейського суду з прав людини національними судами є законним, але лише у взаємозв'язку з Конституцією України; позов буде задоволено;

в) рішення Європейського суду з прав людини мають індивідуальний характер, але можуть використовуватися у виключних випадках лише Верховним Судом при розгляді справ як зразкових; позов буде задоволено;

г) ні, національні суди можуть застосовувати лише Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод; позов буде задоволено.

2. Судова влада – це:

а) незалежна влада, яка охороняє право, виступає арбітром у спорах про право та здійснює правосуддя;

б) публічно-політичні відносини панування і підкорення між суб'єктами, що спираються на державний примус;

в) влада делегована народом своїм представникам у парламенті, яка має виключне право приймати закони;

г) вироблення і запровадження у життя політичних програм усіма суб'єктами політичної системи, а також різними неформальними угрупованнями за допомогою правових і політичних норм;

д) влада, яка володіє правом безпосереднього управління в державі.

3. Уперше принцип розподілу влади в Україні і виокремлення саме судової влади із числа інших її різновидів отримав унормування в:

- а) Конституції України від 28 червня 1996 р.;
- б) Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.;
- в) Акті проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.;
- г) Конституції УРСР від 20 квітня 1978 р.;

д) Конституційному договорі між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 8 червня 1995 р.

4. Судово-правова реформа в Україні розпочалася у:

- а) 1991 році;
- б) 1992 році;
- в) 1996 році;
- г) 1998 році;
- д) 2000 році.

5. Чинний Закон України «Про судоустрій і статус суддів» було прийнято:

- а) 2 червня 2016 р.;
- б) 2 травня 2016 р.;
- в) 2 липня 2016 р.;
- г) 27 липня 2016 р.;
- д) 27 серпня 2016 р.

6. Згідно Закону України «Про судоустрій і статус суддів» мовою здійснення судочинства в Україні є:

- а) державна мова, але в місцях проживання національних меншин можливе застосування їх мови;
- б) державна мова;
- в) вибір мови судочинства здійснюється судом на підставі мотивованого клопотання обвинуваченого;
- г) державна та/або регіональна мова;
- д) державна та/або одна з офіційних мов Європейського Союзу.

7. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судові рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється:

- а) іменем України;
- б) іменем народу України;
- в) іменем суду;
- г) іменем Президента України;
- д) іменем судді, який проголошує рішення по справі.

8. Право на справедливий суд передбачає, що:

- а) кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом;
- б) ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом;
- в) на розподіл судових справ між суддями не може впливати бажання судді чи будь-яких інших осіб;
- г) суддя розглядає справи, одержані згідно з порядком розподілу судових справ, установленим відповідно до закону;
- д) суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом.

9. Судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом є:

- а) відкритими, крім випадків, установлених законом;
- б) закритими, крім випадків, установлених законом;
- в) відкритими, але тільки за рішенням самого суду у разі необхідності;
- г) завжди закритими;
- д) відкритими/закритими за рішенням осіб, щодо яких розглядалася справа.

10. Суди спеціалізуються на розгляді:

- а) сімейних, господарських, кримінальних, інтелектуальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення;
- б) конституційних, сімейних, адміністративних та цивільних справ;
- в) цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення;
- г) цивільне, корпоративне та кримінальне судочинство, а також справ про адміністративні правопорушення;
- д) адміністративних, інтелектуальних, антикорупційних, цивільних та господарських справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

11. Кандидат на посаду судді Верховного Суду повинен мати досвід роботи суддею:

- а) не менше п'ятнадцяти років;
- б) не менше десяти років;
- в) не менше сімнадцяти років;
- г) не менше двадцяти років;
- д) не менше п'яти років.

12. Кандидат на посаду судді Верховного Суду повинен мати:

- а) стаж наукової роботи у сфері права щонайменше п'ять років;

- б) науковий ступінь у сфері права;
- в) науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років;
- г) науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше п'ять років;
- д) науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше п'ятнадцять років.

13. До повноважень Верховного Суду належить:

- а) здійснення аналізу судової статистики, узагальнення судової практики;
- б) організація ведення та аналізу судової статистики, організація вивчення та узагальнення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;
- в) здійснення правосуддя як суд першої інстанції у справах, визначених процесуальним законом;
- г) сприяння виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів апеляційного суду та підвищення їхнього професійного рівня;
- д) надання місцевим судам методичної допомоги в застосуванні законодавства.

14. До повноважень Верховного Суду не належить:

- а) забезпечення однакового застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;
- б) здійснення правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суд першої або апеляційної інстанції, в порядку, встановленому процесуальним законом;
- в) надання висновку про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; внесення за зверненням Верховної Ради України письмового подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;
- г) здійснення офіційного тлумачення Конституції та законів України;
- д) звернення до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України.

15. До повноважень судді Верховного Суду не належить:

- а) прийняття участі у розгляді питань, котрі виносяться на збори суддів відповідного касаційного суду;
- б) інформування Пленуму Верховного Суду про діяльність Верховного Суду;
- в) здійснення правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом;
- г) прийняття участі у розгляді питань, що виносяться на засідання

Пленуму Верховного Суду;

д) аналіз судової практики та прийняття участі в її узагальненні.

16. Голова Верховного Суду обирається на посаду строком на:

- а) два роки;
- б) три роки;
- в) чотири роки;
- г) п'ять років;
- д) безстроково.

17. Колегіальним органом, до складу якого входять усі судді Верховного Суду:

- а) Палата Верховного Суду;
- б) Пленум Верховного Суду;
- в) Судова палата касаційного суду України;
- г) Велика Палата Верховного Суду;
- д) Науково-консультативна рада України.

18. Голову Верховного Суду звільняє з посади:

- а) Велика Палата Верховного Суду;
- б) Вища рада правосуддя України;
- в) Пленум Верховного Суду;
- г) Вища кваліфікаційна комісія суддів України;
- д) Президент України.

19. Термін, у який організаційний комітет забезпечує підготовку і проведення Пленуму Верховного Суду з питання висловлення недовіри до Голови Верховного Суду:

- а) п'ятиденний;
- б) десятиденний;
- в) дванадцятиденний;
- г) двадцятиденний;
- д) п'ятнадцятиденний.

20. У складі Верховного Суду не діє:

- а) Велика Палата Верховного Суду;
- б) Касаційний адміністративний суд;
- в) Касаційний господарський суд;
- г) Касаційний кримінальний суд;
- д) Касаційний військовий суд.

VII. Надати визначення понять (робота виконується письмово):

судова влада, судова система, судова система з внутрішньою спеціалізацією, судова система з зовнішньою спеціалізацією, правосуддя, Верховний суд, Вищі спеціалізовані суди України, апеляційні суди, місцеві

суди, обласні суди, районні суди, міські суди, районні суди у містах, судова влада, функції судової влади, конституційні принципи правосуддя, принцип спеціалізації, принцип територіальності, суд, суддя, посада судді, суддівські збори, голова суду, секретар судової палати, пленум, конституційно-правовий статус суддів, професійні судді, присяжні, народні засідателі, гарантії діяльності суддів, недоторканність суддів, система судової влади, суди загальної юрисдикції, суддівське самоврядування, завдання суддівського самоврядування, акти органів судової влади, право на судовий захист, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Вища рада правосуддя, Національна школа суддів України.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.)
- Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
- Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.
- Про Конституційний Суд України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017 р. № 35. Ст. 376.
- Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
- Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. Ст. 107.
- Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
- Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542
- Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
- Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.
- Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.

- Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

Спеціалізована література:

1. Бігун В. С. Вищий антикорупційний суд: філософсько-правовий аналіз формування незалежного суду і добросовісність конкурсу. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 26-32.
2. Бігун В. С. Добросовісність як принцип правосуддя: постановка проблеми та сучасний дискурс. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 29-33.
3. Білак М. Подвійні стандарти застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини судами України. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 170-184.
4. Білостоцький С. М. Континуїтет судової влади в контексті сучасного українського державотворення. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 3. С. 121-132.
5. Білоус О. В. Правоохоронна і правозахисна діяльність органів судової влади і прокуратури в Україні: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 23 с.
6. Бліхар М. М., Крикавська І. В. Правова характеристика взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. Вип. 70. С. 283-287.
7. Бобошко О. М. Механізм діяльності правоохоронних, судових органів у досудовому розслідуванні кримінальних корупційних правопорушень. *Lex portus*. 2018. № 1. С. 153-164.
8. Бондаренко В. А. Теоретико-правові питання електронного правосуддя в інформаційному суспільстві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія: Юридична. 2017. Вип. 2. С. 154-162.
9. Бондюк А. Ф. Генеза наукової думки щодо процесуального статусу слідчого судді в кримінальному процесі України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 205-214.
10. Булкат М. С. Теоретико-правові засади розвитку та функціонування судової влади: моногр. Київ: Юрид. думка, 2018. 502 с
11. Бучик А. Впровадження принципу процесуальної регламентації в адміністративному судочинстві. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 39-53.
12. Гакуша В. В. Принцип незалежності судової гілки влади як основа демократичного суспільства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 72-76.
13. Гацелюк В. О. Перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України: аналіз дотримання принципів криміналізації. *Наше право*. 2017. № 3. С. 57-66.

14. Гданський Н. М. Теоретичні засади зміцнення авторитету судової влади в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 12 (3). С. 21-25.
15. Гетманцев Д., Блажівська Н. Судові доктрини, що потребують перегляду з адміністративно-процесуального погляду. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 84-101.
16. Голобутовський Р. З. До визначення поняття «публічна служба в органах судової влади України». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 138-142.
17. Городовенко В. В. Інституційна незалежність судової гілки влади в Україні: конституційно-правовий аспект. *Вісник Конституційного Суду України*. 2021. № 1. С. 81-92.
18. Гузела М. До питання про суд присяжних за кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 861. С. 427-431.
19. Гулак О. В., Ладиченко В. В., Головій Л. В. Публічне адміністрування судової влади як одна із форм забезпечення рівного доступу до правосуддя. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Юридичні науки. 2021. № 5 (1). С. 11-17.
20. Данелія О. С. Юридичні особи як суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 104-109.
21. Декаленко В. С. Атестація та її значення при перевірці відповідності професійного рівня судді займаній посаді. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 1. С. 15-18.
22. Дерев'янко Б. В. Щодо дії норм про розміри посадових окладів викладачів, науковців та посадових осіб виконавчої і судової гілок влади (у контексті рівності людей за статтею 21 Конституції України). *Економіка та право*. 2022. № 2. С. 92-101.
23. Дригваль Н. П. Верховний Суд у кримінальному процесі: системна реформа чи проста зміна назви. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 25-33.
24. Дяченко С. В. Принцип права на справедливий суд: елементи розгляду та практика Європейського суду з прав людини щодо України. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. С. 90-96.
25. Єрмолаєва Т. В. Проблеми доступу до правосуддя при захисті екологічних прав. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 137. С. 92-100.
26. Іванів І. Теоретико-прикладне осмислення ролі судової влади на сучасному етапі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 306-311.
27. Іванов А. Б. Вища рада правосуддя як орган посилення незалежності судової гілки влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. Вип. 73 (1). С. 48-52.

28. Іванов А. Б. Вища рада правосуддя як орган посилення незалежності судової гілки влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 74 (1). С. 78-81.
29. Іванов С. М. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів влади щодо надання публічних послуг у сфері міграції та громадянства в судовому порядку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2021. Вип. 64. С. 224-228.
30. Іванченко О. Ю. Адміністративно-правовий аспект надання судових послуг в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2018. 15 с.
31. Каблак П. І. Методологічні основи наукового дослідження взаємовідносин судової влади та громадськості: моногр. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2019. 227 с.
32. Кельман М., Кельман Р. Принцип верховенства права в діяльності органів судової влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2021. Т. 8, № 3. С. 61-69.
33. Коломоєць Т., Лютіков П. Оціночні поняття адміністративного судочинства України: наукові підходи до їх тлумачення у правовій доктрині. *Право України.* 2018. Вип. 2. С. 54-70.
34. Колпаков В. Адміністративне судочинство: співвідношення з адміністративним процесом і предметом адміністративного права. *Право України.* 2018. Вип. 2. С. 26-38.
35. Комарова Т. Феномен судового активізму у практиці Суду Справедливості Європейського Союзу. *Право України.* 2018. № 2. С. 217-232.
36. Коршун А. О. Принцип гласності і відкритості діяльності органів судової влади: моногр. Київ: Хай-Тек-Прес, 2022. 191 с.
37. Кравчук В. Вимога щодо несумісності як складовий елемент конституційно-правового статусу суддів. *Історико-правовий часопис.* 2019. № 1. С. 34-39.
38. Кравчук В. Історико-правові аспекти конституційних основ правового статусу суддів у міжвоєнний період (1921-1939 рр.) на теренах радянської України. *Історико-правовий часопис.* 2017. № 1. С. 31-36.
39. Кравчук В. Конституційні основи правового статусу суддів у радянській Україні за Конституцією 1978 року: історико-правові аспекти. *Історико-правовий часопис.* 2017. № 2. С. 25-28.
40. Крикун В. Б. Органи судової влади в системі адміністративно-правового регулювання економіки України в кризових умовах. *Правові новели.* 2018. № 6. С. 101-108.
41. Крючко Н. І. Ознаки судової влади як соціальної системи. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2017. Вип. 3. С. 31-37.

42. Кубишкіна А. О. Особливості побудови апеляційних судів в Україні як важливий аспект сфери адміністративно-правового регулювання судової системи України. *Правові горизонти*. 2017. Вип. 4. С. 109-115.
43. Кулик С. В. Конституційна реформа в сфері судової влади в Україні: проблеми теорії та практики: моногр. Одеса: Фенікс, 2018. 184 с.
44. Лісна І. С. Історія становлення судової влади та суб'єктний склад судового процесу в Київській Русі. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2022. № 2. С. 56-62.
45. Логвиненко А. О. Суд присяжних в Україні: проблеми теорії та практики. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 1. С. 177-181.
46. Лук'янець Д. Сміслові колізії у новій редакції Кодексу адміністративного судочинства України. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 71-83.
47. Лукаш Є. Ю. Особливості функціонування інституту присяжних в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (2). С. 881-884.
48. Малишкіна Н. О. Судова влада в системі стримувань та противаг: гарантії функціонування і взаємодія з іншими гілками влади. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. С. 39-50.
49. Мандичев Д. В. Місце Вищої Кваліфікаційної Комісії суддів та Вищої Ради Правосуддя в організації роботи господарських судів. *Право і Безпека*. 2017. № 2. С. 43-47.
50. Нестор Я. В. Конституційні принципи здійснення судочинства у практиці судів загальної юрисдикції. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 4. С. 38-43.
51. Новиков О. В. Англо-американська модель суду присяжних для України. Досвід США для України. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (2). С. 726-729.
52. Оксюта Т. Г. Методологія дослідження статусу запасного судді в кримінальному провадженні України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 2. С. 117-129.
53. Олійник В. С. Реформування судової влади в Україні: проблеми та перспективи. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2022. № 1. С. 112-119.
54. Оніщук М. В. Проблемні питання здійснення судового контролю за дискрецією суб'єкта владних повноважень. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 2. С. 6-15.
55. Опанасюк А. С., Редзюк В. В., Алексеєнко І. В. Органи судової влади: функції, повноваження та відповідальність. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duug_2022_9_10.
56. Осадчий В. І. Злочини проти правосуддя: моногр. Київ: Маслаков Р. О., 2018. 200 с.
57. Печевиста Л. П. Ефективна судова влада як основа формування судового конституціоналізму в Україні. *Конституційно-правові академічні*

- студії*. 2017. Вип. 2. С. 67-72.
58. Пігарева Г. Загальновизнані принципи здійснення правосуддя: міжнародний та національний досвід. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 91-94.
 59. Полюк Ю. І. Деякі зміни цивільного процесуального законодавства щодо реалізації права на звернення до суду за захистом: порівняльно-правовий аспект. *Форум права*. 2018. № 2. С. 98-108
 60. Полюк Ю. І. Правова природа права на звернення до суду в цивільному судочинстві України. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 99-103.
 61. Поляков І. Проблемні питання вдосконалення адміністративно-процесуального статусу судді апеляційного адміністративного суду. *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 248-253.
 62. Прилуцький С. В. Вища рада правосуддя – самостійний орган судової влади України!? (актуальні питання новітнього конституційного формату). *Публічне право*. 2017. № 4. С. 9-18.
 63. Прилуцький С. В. Судова влада в Україні: сучасні проблеми легальності. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 56-77.
 64. Равлен М. Ухилення від виконання закону в теорії і практиці права Німеччини. *Право України*. 2018. № 2. С. 199-216.
 65. Рибалкін А. О., Сєдих Ю. О. Система судової влади в Україні та її роль у розбудові правової держави. *Молодий вчений*. 2021. № 5 (2). С. 334-337.
 66. Рощина І. О. Судова влада і права людини в Україні. *Юридична наука*. 2017. № 10. С. 4-11.
 67. Самсін І. Л. Організаційно-правове співробітництво органів судової влади України з інституціями Ради Європи: моногр. Херсон: Гельветика, 2019. 231 с.
 68. Саханенко С. Є. Проблеми організаційного забезпечення суду присяжних як елемент судового управління. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 2. С. 178-186.
 69. Сивак В. М. Гарантії забезпечення реалізації правового статусу голови суду. *Європейські перспективи*. 2017. Вип. 3. С. 71-76.
 70. Сивак В. М. Щодо притягнення голови суду до адміністративної та кримінальної відповідальності. *Форум права*. 2017. № 5. С. 362-367.
 71. Синьобок М. С. Функції народовладдя у організації судової влади та здійснення правосуддя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 63. С. 93-95.
 72. Славко А. С. Доступність правосуддя як складова права на справедливий суд. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 69. С. 206-212.
 73. Смокович М. Обмеження права суддів на судовий захист. *Право України*. 2018. № 2. С. 118-135.
 74. Строга Є. О., Довгалюк Ю. М. Судовий контроль за дискреційними повноваженнями органів публічної влади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 188-192.

75. Фальковський А. О. Запровадження суду інституту присяжних в цивільному судочинстві як складова судової реформи в Україні. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 113-119.
76. Федіна А. В. Окремі положення реалізації принципу публічного здійснення правосуддя крізь призму ефективної комунікації. *Право.иа*. 2017. № 3. С. 138-144.
77. Федоров І. В. Щодо подальшого удосконалення суду присяжних в Україні з урахуванням світового досвіду. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2019. Вип. 25. С. 250-251.
78. Хлібороб Н. Запровадження електронного адміністративного судочинства в Україні: інновації та перспективи. *Право України*. 2018. Вип. 2. с. 102-117.
79. Хмиз М. В. Принцип справедливості судової влади: загальнотеоретичні аспекти. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2021. № 10. С. 36-39.
80. Хмиз М. В. Суспільна довіра до суду як показник ефективності судової влади. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2021. № 14. С. 65-68.
81. Ціран П. Конституція республіки Польща 1997 року та судова влада. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 3. С. 182-184.
82. Чабан Н. А. Неупередженість судової влади як гарантія забезпечення прав людини: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 20 с.
83. Черповицька І. Ю. Напрями й форми комунікації громадянського суспільства і судової влади в Україні: загальнотеоретична характеристика. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 25-32.
84. Черповицька І. Ю. Сучасний зарубіжний досвід упровадження інформаційно-комунікативних технологій як засіб оптимізації комунікації громадянського суспільства і судової влади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. Вип. 56. С. 20-26.
85. Шевченко А. Є. Судова влада: засадничі завдання правничої науки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2019. № 1. С. 53-54.
86. Шевчук А. В. Судова влада в житті суспільства Правобережної України (кінець XVIII – перша третина XIX ст.): моногр. Житомир: Євенок О. О. [вид.], 2022. 578 с.
87. Шемшученко Ю. С. Судова влада в Україні: сучасна доктрина, механізми та перспективи реалізації (стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 21 грудня 2016 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2017. № 2. С. 37-47.
88. Шепітько М. В. Вплив міжнародно-правових актів на зміст злочинів проти правосуддя. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4. С. 30-41.

89. Шепітько М. В. Юридико-психологічні передумови побудови системи протидії злочинам проти правосуддя, що вчиняються суддями. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 141. С. 166-174.
90. Шувальська Л. Р. Принципи залучення представників народу до відправлення правосуддя в Україні. *Європейські перспективи*. 2018. № 2. С. 177-185.
91. Юхно І. В. Інституціональні засади публічно-управлінських змін у системі судової влади в умовах конституційного реформування. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. Вип. 4. С. 50-54.

ТЕМА 13. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

I. Тематика рефератів:

- «Конституційне правосуддя в країнах романо-германської та англосаксонської правових систем».
- «Суд як орган конституційного контролю».
- «Правова природа актів Конституційного Суду України».
- «Теорія та практика реалізації рішень Конституційного Суду України».
- «Конституційний Суд України у системі органів контрольної влади».
- «Вплив Конституційного Суду України на процес законотворчості в Україні».
- «Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави».
- «Правові акти Конституційного Суду України як джерела сучасного конституційного права».
- «Конституційна скарга в Україні: сучасний стан та перспективи».
- «Порівняльно-правовий аналіз конституційної скарги в Україні та Німеччині».

II. Скласти схеми:

- Місце Конституційного Суду України в системі вищих органів державної влади.
- Структура Конституційного Суду України.
- Статус суддів Конституційного Суду України.
- Форми звернення до Конституційного Суду України.

III. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Правові позиції Конституційного Суду України». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Конституційна скарга як гарантія прав і свобод людини в Україні». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Сто шістдесят чотири народних депутатів України подали до Верховної Ради України проєкт закону України про внесення змін до Конституції України. Проєктом насамперед передбачалося розширення прав і свобод людини та громадянина, що підлягають обмеженню, закріплених у ст. 64 Конституції України. Після реєстрації законопроєкту в Апараті Верховної Ради України його було направлено до Конституційного Суду України для отримання висновку щодо відповідності даного законопроєкту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Що таке висновок Конституційного Суду України? Який висновок повинен ухвалили орган конституційної юрисдикції, виходячи з вище викладених фактів та обставин?

Практичне завдання № 2

Визначте із наведених нижче органів влади, які не є суб'єктами права на конституційне подання щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим: а) Генеральна прокуратура України; б) Уповноважений ВРУ з прав людини; в) не менш як 45 депутатів обласної ради; г) Кабінет Міністрів України; ґ) Верховна Рада Автономної Республіки Крим; д) Служба безпеки України; е) Президент України; є) Вища рада правосуддя; ж) Верховна Рада України; з) Національний банк України; и) Верховний Суд; і) Центральна виборча комісія.

Практичне завдання № 3

Здійсніть порівняльний аналіз конституційного судочинства *в Україні та Польщі*. У таблиці подано приклади можливих критеріїв для порівняння, які можна корегувати, змінювати, розширювати тощо.

№ з/п	Критерій	Конституційний Суд України	Конституційний Трибунал Польщі
1.	Ретроспектива (дата утворення, особливості функціонування, приналежність до певної моделі (європейської, англо-американської, змішаної) тощо)		

2.	Структура суду		
3.	Повноваження		
4.	Суб'єкти призначення суддів		
5.	Суб'єкти звільнення суддів		
6.	Вимоги до судді (віковий ценз, стаж роботи у галузі права, ценз осілості, повна чи часткова зайнятість тощо)		
7.	Форми звернення до Суду		
8.	Можливість звернутися з конституційною скаргою (також вказати повна чи нормативна модель), особливості		
9.	Інші критерії ...		

Практичне завдання № 4

Заповніть нижче наведену таблицю щодо вимог, які встановлені для різних категорій суддів:

№ з/п	Вимоги	Суддя місцевого суду	Суддя апеляційного суду	Суддя Верховного Суду	Суддя Конституційного Суду України
1.	Віковий ценз				
2.	Стаж роботи у галузі права				
3.	Ценз осілості				
4.	Строк здійснення повноважень				
5.	Суб'єкт призначення чи обрання на посаду				
6.	Суб'єкт здійснення дисциплінарного провадження				
7.	Суб'єкт звільнення з посади				

8.	Обмеження (відсутність обмежень) щодо зайняття посади Голови суду				
----	---	--	--	--	--

Практичне завдання № 5

Президент України подав до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до статей 86 та 87 Конституції України. Через 30 днів з моменту його реєстрації в Апараті Верховної Ради України, Конституційним Судом України було підготовлено висновок, що даний законопроект відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Згодом під час обговорення його положень на пленарному засіданні Верховної Ради України, народні депутати України внесли до цього законопроекту низку змін.

Як Ви вважаєте, чи потрібний новий висновок Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України статтям 157 і 158 Конституції України? Чи все ж таки варто продовжувати його обговорення з наступним попереднім схваленням?

V. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- Законодавчі засади організації і діяльності Конституційного Суду України: функції та повноваження. Регламент Конституційного Суду України – нормативно-процесуальний акт.
- Порядок формування Конституційного Суду України, його чисельний склад, структура, вимоги до суддів.
- Статус суддів Конституційного Суду України та гарантії їх діяльності.
- Форми звернення до Конституційного Суду України.
- Правова природа, повноваження, рішення та висновки Конституційного Суду України.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. Аргументуючи свою позицію при ухваленні рішення Конституційний Суд України посилався на рішення Європейського суду з прав людини. При цьому виникло питання різного розуміння презумпції невинуватості, як то визначає Конституція України й Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Як має діяти Конституційний Суд України у такому випадку?

а) згідно із принципом дружнього ставлення до міжнародного права застосувати положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод;

б) застосувати положення Конституції України, оскільки положення

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод мають бути застосовувані у світлі положень Конституції України;

в) Конституційний Суд України зобов'язаний додержуватися у своїй практиці рішень Європейського суду з прав людини попри їхню суперечність Конституції;

г) Конституційний Суд України зобов'язаний звернутися в такому разі до Європейського суду з прав людини з преюдиціальним запитом.

2. Органом конституційної юрисдикції в Україні є:

- а) Верховна Рада України;
- б) Президент України;
- в) Конституційний Суд України;
- г) Кабінет Міністрів України;
- д) Верховний Суд України.

3. Ідея створення Конституційного Суду в Україні вперше була реалізована:

- а) ще у 1990 році, після ідеї розпаду Радянського Союзу;
- б) відразу ж після здобуття незалежності Україною;
- в) у Концепції судово-правової реформи в Україні, схваленої Верховною Радою України у 1992 році;
- г) у Законі України «Про Конституційний Суд України» 1993 року;
- д) у Законі України «Про Конституційний Суд України» 1996 року.

4. Чинний Закон України «Про Конституційний Суд України» був прийнятий:

- а) 27 липня 2015 р.;
- б) 19 грудня 2014 р.;
- в) 13 липня 2017 р.;
- г) 15 вересня 2016 р.;
- д) 27 лютого 2017 р.

5. До складу Конституційного Суду України входять:

- а) 12 суддів;
- б) 16 суддів;
- в) 18 суддів;
- г) 21 суддя;
- д) 25 суддів.

6. Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають:

- а) по шість суддів Конституційного Суду України;
- б) по три, шість та дев'ять суддів Конституційного Суду України відповідно;

- в) по чотири судді Конституційного Суду України відповідно;
- г) по дев'ять, три та шість суддів Конституційного Суду України відповідно;
- д) по п'ять суддів Конституційного Суду України.

7. Після припинення повноважень судді Президент України повинен призначити нового суддю Конституційного Суду України протягом:

- а) 1 місяця;
- б) 2 місяців;
- в) 3 місяців;
- г) 10 днів;
- д) 1 року.

8. Суддею Конституційного Суду України може бути:

- а) громадянин України, який володіє державною та англійською мовами;
- б) громадянин України, який володіє державною мовою та однією із офіційних мов Європейського Союзу;
- в) громадянин України, який володіє державною мовою;
- г) будь-яка особа, яка володіє державною мовою України;
- д) громадянин України, який володіє державною мовою та однією із офіційних мов Ради Європи.

9. Однією з вимог до кандидата на посаду судді Конституційного Суду України є:

- а) досягти на день призначення на посаду 25-ти років;
- б) мати представницький мандат;
- в) мати стаж роботи в галузі юриспруденції три роки;
- г) стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років;
- д) попередньо займатися адвокатською діяльністю не менш трьох років.

10. Окрім своєї основної діяльності, Суддя Конституційного Суду України також може:

- а) бути представником політичної партії;
- б) бути представником профспілки;
- в) мати представницький мандат;
- г) займатися науковою діяльністю;
- д) обіймати будь-які оплачувані посади.

11. Конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга подаються до Конституційного Суду України:

- а) державною мовою;
- б) державною або регіональною мовою;

- в) регіональною мовою суб'єкта конституційного подання;
- г) українською та російською мовою;
- д) державною та англійською мовою.

12. Загальний строк конституційного провадження не повинен перевищувати:

- а) один місяць;
- б) два місяці;
- в) шість місяців;
- г) чотири місяці;
- д) п'ять місяців.

13. Не може бути підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі:

- а) неприйнятність конституційної скарги;
- б) відповідність конституційного подання чи конституційного звернення вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України»;
- в) звернення до суду неналежним суб'єктом;
- г) неналежність до повноважень суду питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні, конституційній скарзі;
- д) втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України.

14. Учасник конституційного провадження зобов'язаний у разі запрошення:

- а) з'являтися на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати, давати правдиві пояснення, надавати документи, матеріали та іншу інформацію, необхідні для повного та всебічного розгляду справи;
- б) знайомитися із матеріалами справи;
- в) ставити з дозволу головуючого запитання іншим учасникам конституційного провадження;
- г) подавати заяви про відвід судді;
- д) давати усні та письмові пояснення.

15. До прав, котрі належать учасникам конституційного провадження не відноситься:

- а) викладення своєї думки з питань, що розглядаються;
- б) надання усних та письмових пояснень;
- в) ознайомлення із матеріалами справи;
- г) надання документів, матеріалів та іншої інформації, необхідної для повного та всебічного розгляду справи;
- д) подання заяви про відвід судді.

16. До актів Конституційного Суду України належать:

- а) рішення та ухвали;
- б) ухвали, забезпечувальні накази, постанови;
- в) ухвали і постанови;
- г) рішення, висновки, ухвали, забезпечувальні накази, постанови;
- д) рішення, накази та постанови.

17. Забезпечувальний наказ Конституційного Суду України видається:

- а) для вирішення питань, пов'язаних із відкриттям та відмовою у відкритті провадження у справі
- б) при вжитті заходів щодо забезпечення конституційного звернення;
- в) при вжитті заходів щодо забезпечення конституційної скарги;
- г) для вирішення питань, пов'язаних із закриттям провадження у справі
- д) при вжитті заходів щодо забезпечення конституційної подання.

18. Суддя Конституційного Суду України має:

- а) двох наукових консультантів і помічника, посади яких належать до посад патронатної служби;
- б) одного наукового консультанта;
- в) помічника, посада якого належить до посади патронатної служби;
- г) трьох наукових консультантів і двох помічників, посади яких належать до посад патронатної служби;
- д) двох наукових консультантів і двох помічників, посади яких належать до посад патронатної служби.

19. Призначення особи на посаду наукового консультанта, помічника судді здійснює:

- а) Голова Конституційного Суду;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) керівник Секретаріату Суду за поданням судді;
- г) Президент України;
- д) Суддя Конституційного Суду.

20. Секретаріат Конституційного Суду забезпечує:

- а) офіційне тлумачення Конституції України;
- б) здійснення офіційне спілкування із суб'єктами звернень до суду, учасниками конституційного провадження та особами, залученими до участі у конституційному провадженні;
- в) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.
- г) скликає засідання, спеціальні пленарні засідання суду, засідання, пленарні засідання Великої палати;

д) вирішує питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням, конституційною скаргою.

VII. Надати визначення понять (робота виконується письмово):

конституційне правосуддя, конституційна юстиція, конституційна юрисдикція, Конституційний Суд України, принципи функціонування Конституційного Суду України, суддя Конституційного Суду України, гарантії діяльності Конституційного Суду України, функції Конституційного Суду України, склад Конституційного Суду України, офіційне тлумачення конституційно-правових норм, Велика палата, Сенат, Колегія, акти Конституційного Суду України, збори суддів Конституційного Суду, Секретаріат Конституційного Суду України, конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга, конституційне провадження, предмет конституційного провадження, доктрина політичного питання, межі діяльності Конституційного Суду України, конституційний контроль.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.
- Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.
- Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. С. 376.
- Регламент Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. *Вісник Конституційного суду України*. 2018. № 2. Ст. 14.
- Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
- Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.
- Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

- Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
- Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
- Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
- Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
- Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
- Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування: Указ Президента України від 07 лютого 2008 року. *Офіційний вісник Президента України*. 2008. № 5. Стор. 31. Ст. 207.
- Положення про Секретаріат Конституційного Суду України: затверджено Постановою Конституційного Суду України від 11 квітня 2019 року № 13- п/2019. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/179>.
- Про затвердження Регламенту призначення та звільнення суддів Конституційного Суду України з посад за квотою з'їзду суддів України: затверджено Рішенням XII позачергового з'їзду суддів України 25 вересня 2014 року (в редакції, затвердженій рішенням XIV позачергового з'їзду суддів України 13 листопада 2017 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0005415-14>.

Додатки:

- Пам'ятка для громадян та юридичних осіб про порядок внесення конституційних скарг до Конституційного Суду України. URL: <http://ccu.gov.ua/publikaciya/poryadok-ta-umovy-zvernennya-gromadyan-ta-yurydychnyh-osib-do-konstytucijnogo-sudu>.
- Порядок допуску до залів засідань сенатів, великої палати Конституційного Суду України осіб, які бажають бути присутніми на відкритій частині пленарного засідання сенатів, Великої палати Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/publikaciya/poryadok-dopusku-do-zalu-zasidan-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny>.
- Рекомендації для громадян та юридичних осіб про порядок звернення до Конституційного Суду України з конституційними скаргами. URL: <http://ccu.gov.ua/publikaciya/rekomendaciyi-dlya-fizychnyh-ta-yurydychnyh-osib-shchodo-vnesennya-do-konstytucijnogo>.

Спеціалізована література:

1. Railean P. Aportul curții constituționale la asigurarea constituționalității în statul de drept. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 10-15.
2. Railean P. Rolul și valoarea justiției constituționale în statul de drept. *Верховенство Права*. 2016. № 1 (33). С. 5-12.
3. Spanu I., Lupu C. Esența și menirea justiției constituționale într-un stat de drept. *Legea si Viata*. 2017. № 3, ч. 1. С. 18-23.
4. Айріян К. Б. Конституційна скарга як форма звернення до органу конституційної юрисдикції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
5. Айріян К. Б. Конституційно-правова сутність інституту «конституційна скарга». *Правничий вісник Університету «Крок»*. 2014. № 18. С. 22-25.
6. Айріян К. Б. Проблеми впровадження інституту конституційної скарги в Україні: підвідомчість судових справ адміністративної та конституційної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 5. С. 61-71.
7. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18-21.
8. Багрій О. І. Авторитетність Конституційного Суду України як індикатор рівня конституційної правосвідомості та правової культури й засіб їх підвищення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 52-55.
9. Багрій О. І. Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 16 с.
10. Баулін Ю. Принцип верховенства права у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 1. С. 18-27.
11. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 9. С. 154-159.
12. Бірмонтієне Т. «Невидимі» поправки до Конституції: роль Конституційного суду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 223-238.
13. Бірюк Л. Науково-експертний висновок як засіб застосування доктринального тлумачення у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 33-39.
14. Богатюк О. В. Становлення принципу правової визначеності в юридичних позиціях Конституційного Суду України (на прикладі рішень Конституційного Суду України за період з 1996 по 2005 рік). *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 2. С. 38-44.
15. Богданевич Т. С. Тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини та рішень Європейського суду з прав людини в діяльності Конституційного Суду України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 52-54.

16. Боняк В. О., Єрмоленко Я. В. Конституційна скарга як юридична гарантія прав і свобод людини в Україні: моногр. Дніпро: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 191 с.
17. Бринзанська О. Право особи на подання конституційної скарги та процесуальні проблеми його реалізації в контексті змін до Конституції України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 2. С. 35-40.
18. Валькова А. І. Правова природа конституційного контролю та його місце в державно-правовому механізмі. *Право і суспільство*. 2015. № 3, ч. 2. С. 9-12.
19. Владикін О. Н., Друзь В. Д. Інститут конституційної скарги як гарантія прав і свобод людини і громадянина. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 30-34.
20. Водянінов О. Ю. Прогалина в праві як предмет конституційної скарги *Право України*. 2018. № 12. С. 128-147.
21. Водянніков О. Ю. Роль окремої думки судді в розвитку конституційної юриспруденції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3. С. 15-22.
22. Воронов Д. О. Аналіз судової практики у контексті притягнення до відповідальності за невиконання рішень Конституційного суду України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 1. С. 51-61.
23. Гецько М. М. Інститут конституційної скарги як засіб захисту прав і свобод: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2014. 15 с.
24. Гецько М. М. Інститут конституційної скарги як засіб захисту основних прав і свобод: порівняльно-правовий аналіз: моногр. Ужгород: Гельветика, 2015. 227 с.
25. Гордєєв В. В. Діалог прецедентного права між Конституційним Судом України та Європейським судом з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 73 (2). С. 224-227.
26. Грабильніков А. В. Конституційна юстиція в Україні: до визначення поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 3-7.
27. Гультай М. М. Інститут конституційної скарги: світовий досвід та перспективи впровадження в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2014. 41 с.
28. Гультай М. М. Конституційна скарга та конституційне звернення: порівняльне дослідження. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 1. С. 68-75.
29. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: моногр. Харків: Право, 2013. 424 с.
30. Данко В. Й. Застосування правових позицій Конституційного Суду України судами загальної юрисдикції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 22 с.

31. Данко В. Й. Про дослідження природи та місця Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 60-64.
32. Данко В. Й., Белов Д. М. Правові позиції Конституційного Суду України: аналіз правової доктрини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 73 (2). С. 174-181.
33. Дубас В. В. Європейські стандарти конституційної скарги (за позиціями Венеціанської комісії). *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 67-71.
34. Єгорова В. С. Конституційна скарга в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. № 31. С. 44-46.
35. Єрмоленко Я. В. Зміст поняття конституційної скарги в сучасній правовій доктрині та конституційному законодавстві України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 95-103.
36. Зубенко Г. В. Інститут конституційної скарги в Україні: питання запровадження. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2017. № 23. С. 58-61.
37. Коваленко В. Конституційний Суд України як ключова інституція в механізмі гарантій прав і свобод людини в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 66-73.
38. Козюбра М. Теорія юридичної аргументації та її особливості в конституційному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 167-180.
39. Колюх В. В. Інститут конституційної скарги: європейський досвід і Україна. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 6. С. 32-37.
40. Колюх В. В. Окрема думка судді Конституційного Суду України як засіб уникнення політичної відповідальності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 2. С. 62-68.
41. Кравець О. О. Конституційна скарга в Україні: теоретичні та практичні питання визначення і застосування. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 94-113.
42. Кравчук В. М. Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 109-112.
43. Кравчук К. Г. Акти Конституційного Суду України та їх правотворчий характер. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 51-54.
44. Легких К. В. Взаємозв'язок ідеї справедливості із принципами здійснення правосуддя як базової умови функціонування Конституційного Суду України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 68. С. 236-240.

45. Лемак В. В. Конституційна скарга: досвід держав Центральної Європи і можливі уроки для України. *Публічне право*. 2016. № 4. С. 49-56.
46. Лемак В. В. Принцип юридичної визначеності в практиці Конституційного Суду України. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 5. С. 54-65.
47. Лемак В. В. Проблеми інституційної незалежності Конституційного Суду України: уроки європейського досвіду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 113-117.
48. Летнянчин Л. І. Проблеми конституціоналізації індивідуальної конституційної скарги в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 55-76.
49. Луцков В. Індивідуальна конституційна скарга як засіб захисту прав людини та громадянина: аналіз чинного законодавства. *Юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 103-108.
50. Марцеляк О. В. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 118-121.
51. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
52. Махніцький О. І. Конституційний принцип верховенства права та його реалізація судовою владою в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 22 с.
53. Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 149-159.
54. Михеєнко Ю. М. Участь Конституційного Суду України в новелізації Конституції (спроба філософського підходу). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2. С. 27-37.
55. Мішина Н. В. Конституційна скарга та індивідуальна заява до Європейського суду з прав людини як юридичні гарантії прав людини в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 178-196.
56. Мішина Н. В. Проблеми доктринального супроводження розвитку конституційної юстиції в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 122-126.
57. Моніч Б. С. Роль і значення правових позицій Конституційного Суду України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 47-58.
58. Нелін О. І. Національна конституційна юстиція: тенденції та закономірності розвитку. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 11-16.
59. Овчаренко В. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку в аспекті практики Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 74-93.
60. Омелян С. Гарантії реалізації принципу незалежності конституційного правосуддя у демократичних державах. *Visegrad Journal on Human*

Rights. 2016. № 1, ч. 2. С. 155-160.

61. Остапенко В. В. Конституційна скарга в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Форум права*. 2016. № 4. С. 240-251.
62. Остапенко В. В. Право власності у рішеннях Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 186-193.
63. Полховська І. К., Пахомова В. А. Проблемні аспекти виконання рішень Конституційного суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 213-218.
64. Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 43-54.
65. Рабінович С., Панкевич О. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 97-111.
66. Різник С. В. Значення інституту окремої думки судді Конституційного Суду України для утвердження справедливого конституційного правосуддя. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 59-67.
67. Різник С. Реформа конституційного правосуддя в Україні: сучасний етап. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 1. С. 159-164.
68. Ромців О. І. Проблеми реалізації рішень Конституційного Суду України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 97-102.
69. Рябченко О. П. Доктринальна основа запровадження судового конституційного процесу: питання формування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 94-100.
70. Савчин М. В. Доктринальні проблеми запровадження конституційної скарги в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 39-54.
71. Савчин М. В. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 136-141.
72. Савчин М. В., Завидняк А., Олашин В. В. Пряма дія Конституції України у фокусі: доступ до правосуддя та судовий контроль за виконанням рішень судів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 146-155.
73. Селіванов А. О. Ухвали Конституційного Суду України та їх юрисдикційне призначення. *Право України*. 2015. № 4. С. 157-163.
74. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України: моногр. Київ: Парламентське вид-во, 2018. 182 с.
75. Синицин П. Практика Європейського Суду з прав людини як нормативно-ціннісний орієнтир у діяльності Конституційних Судів. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. № 4, ч. 1. С. 54-59.
76. Синицин П. Практика конституційних судів щодо застосування рішень Європейського суду з прав людини: конкуренція правових позицій. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 3. С. 157-162.

77. Слінько Т. М. Компетенція Федерального конституційного суду Німеччини та Конституційного Суду України: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 73 (2). С. 215-218.
78. Совгиря О. В. Конституційна скарга як спосіб захисту конституційних прав і свобод у податкових правовідносинах. *Право України.* 2018. № 12. С. 148-162.
79. Топчій В. В. Офіційне тлумачення конституційних норм щодо прав людини у парадигмі юридичної герменевтики. *Публічне право.* 2016. № 1. С. 276-283.
80. Чистоколяний Я. В. Європейські стандарти й критерії інституціональної незалежності конституційної юстиції та Конституційний суд України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2017. С. 44-47.
81. Чистоколяний Я. В. Основні проблеми правозахисної діяльності Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2018. № 4. С. 33-36.
82. Шаповалова К. Г. Конституційна скарга у механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина: порівняльне дослідження та перспективи запровадження в Україні. *Наше право.* 2014. № 4. С. 32-38.
83. Швець Ю. Ю. Роль Конституційного суду в захисті права особи на охорону здоров'я. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2017. № 5. С. 36-39.
84. Щербанюк О. В. Індивідуальна конституційна скарга як засіб забезпечення конституційної демократії. *Право України.* 2018. № 12. С. 77-91.
85. Щербанюк О. Удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності Конституційного Суду України як шлях до формування європейської моделі конституційного судочинства. *Вісник Конституційного Суду України.* 2016. № 6. С. 187-197.
86. Яковлев А. А. Конституційний Суд України і його роль у конституційному процесі: досвід доби незалежності. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2016. № 2 (85). С. 47-58.

ТЕМА 14. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

I. Тематика рефератів:

- «Процес формування місцевого самоврядування як сучасного конституційно-правового явища».
- «Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні».
- «Питання кодифікації законодавства про місцеве самоврядування».
- «Пріоритетні напрями розвитку місцевого самоврядування в Україні».
- «Сучасний конституційно-правовий статус місцевого самоврядування в зарубіжних країнах».
- «Статут територіальної громади як засіб реалізації конституційного права громадян на участь у місцевому самоврядуванні».
- «Місцевий уповноважений з прав територіальної громади в механізмі захисту прав людини».
- «Організаційно-господарські повноваження органів місцевого самоврядування: проблеми теорії та практики».
- «Служба в органах місцевого самоврядування в Україні: концептуальні проблеми теорії та практики».
- «Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування».

II. Скласти схеми:

- Моделі місцевого самоврядування та їх характеристика.
- Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні.
- Гарантії місцевого самоврядування.
- Рішення органів місцевого самоврядування: порядок прийняття та юридична сила.
- Функції територіальних громад.

III. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Органи самоорганізації населення як форма впровадження місцевої демократії в Україні». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала

кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Участь населення у вирішенні питань місцевого значення». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Комітетом Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування було ініційовано розробку низки проєктів Законів України, котрі б деталізували ст. 69 Конституції України. Зокрема, згідно даної норми народне волевиявлення в Україні здійснюється окрім проведення виборів та референдумів також через інші форми безпосередньої демократії.

Які Ви можете назвати інші форми безпосередньої демократії, зокрема, які можна реалізувати в межах місцевого самоврядування? Наскільки широко вони практикуються в Україні? Чи дійсно є потреба у їх нормативній деталізації у національному законодавстві? (Відповідь може бути у формі короткої доповіді – 3, 4 абзаци).

Практичне завдання № 2

На сесії міської ради прийнято рішення «Про дострокове припинення повноважень міського голови». «За» проголосувало 74 із 100 депутатів міської ради. Своє рішення рада мотивувала тим, що міський голова порушує Конституцію України та закони України, права і свободи громадян, а також не забезпечує здійснення наданих йому законом повноважень. Зважаючи на те, що у рішенні не було чіткого посилання на конкретні факти порушення законів України, норм Конституції України та не вказано конкретних фактів незабезпечення здійснення міським головою наданих йому повноважень, міський голова прийняв розпорядження про зупинення дії вказаного рішення міськради.

Дайте правову оцінку рішенню міськради та розпорядженню міського голови. Якими мають бути подальші дії міськради (інших компетентних органів публічної влади)?

Практичне завдання № 3

Депутат міської ради Р. звернувся до місцевого суду з адміністративним позовом проти міської ради. У позові депутат обґрунтовує і доводить незаконність деяких рішень міської ради і просить визнати їх незаконними.

Суд, вирішуючи питання про прийняття позову до розгляду, дійшов висновку, що депутат міської ради є неналежним суб'єктом звернення до

суду і не має таких повноважень, як звернення до суду для визнання рішення органу місцевого самоврядування незаконним.

Суд відмовив депутату Р. у порушенні провадження у справі за його позовом і зазначив, що тільки за умови отримання депутатом Р. довіреностей від всіх виборців, що голосували за список партії, за яким його було обрано депутатом, і подання їх до суду можливо порушити провадження за його позовом.

Проаналізуйте повноваження депутатів місцевих рад у сфері захисту прав і законних інтересів виборців. Чи вірно вчинив суд в цьому випадку?

Практичне завдання № 4

Селищна рада більшістю голосів прийняла рішення про проведення місцевого референдуму з питання отримання селищем статусу міста районного значення. Цей референдум відбувся, і жителями селища ради було схвалене.

На підставі рішення селищної комісії по проведенню референдуму за розпорядженням Голови Верховної Ради України внесено зміни до Реєстру населених пунктів України.

Прокоментуйте ці рішення. Дайте правову оцінку таким діям.

V. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- Сучасні моделі місцевого самоврядування. Конституційне закріплення моделі місцевого самоврядування в Україні.
- Поняття місцевого самоврядування. Правові основи і система місцевого самоврядування: повноваження місцевого самоврядування; система місцевого самоврядування; матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування; гарантії місцевого самоврядування.
- Рішення органів місцевого самоврядування: порядок прийняття та юридична сила. Припинення дії та відміна актів органів місцевого самоврядування.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. Форма вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення – це:

- а) місцевий референдум;
- б) місцеві вибори;
- в) місцеві ініціативи;
- г) громадські слухання;
- д) місцеве рішення питань

2. Твердження, що не належить до розкриття змісту місцевого самоврядування як категорії сучасного конституціоналізму:

- а) місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно

вирішувати питання місцевого значення;

б) місцеве самоврядування як один з пріоритетних інститутів громадянського суспільства;

в) місцеве самоврядування як засада конституційного ладу;

г) місцеве самоврядування як специфічна форма народовладдя;

д) місцеве самоврядування як один з елементів системи державних органів України.

3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні прийнято:

а) 4 лютого 1994 року;

б) 1 січня 1995 року;

в) 28 червня 1996 року;

г) 21 травня 1997 року;

д) 1 вересня 1998 року.

4. До характерних рис місцевого самоврядування не належить:

а) демократизм;

б) децентралізованість;

в) самостійність;

г) гарантованість Конституцією України;

д) підзвітність місцевим органам виконавчої влади.

5. Суттєвою особливістю місцевого самоврядування в Україні є те, що в його системі:

а) не діє принцип поділу влади;

б) не діє принцип законності;

в) діє принцип національної рівноправності;

г) діє принцип поділу влади;

д) діє принцип гуманізму.

6. Місцеве самоврядування в Україні – це:

а) право та спроможність органів державної влади в межах закону здійснювати регулювання й управління суттєвою частиною суспільних справ, які належать до їхньої компетенції в інтересах місцевого населення;

б) гарантоване державою право та реальна здатність Українського народу самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати важливі питання в межах Конституції і законів України;

в) право та спроможність органів законодавчої влади в межах закону здійснювати регулювання й управління суттєвою частиною суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах населення всієї країни;

г) гарантоване державою право та реальна здатність органів державної влади самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб вирішувати питання національного значення в межах Конституції і законів України;

д) гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селищ, міст – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

7. Громадівська теорія місцевого самоврядування характеризується наступними ідеями:

а) територіальна громада наполягає на повній самостійності органів самоврядування, діє за принципом «дозволено все, що не заборонено законом», змішує самоврядні територіальні одиниці з різного роду приватноправовими об'єднаннями (промисловими компаніями, благодійними фондами, тощо);

б) територіальна громада є недержавним за своєю природою утворенням, має власну компетенцію в сфері неполітичних відносин, до яких держава байдужа, а саме – в місцевих громадських і господарських справах;

в) територіальна громада є незалежною від держави органічною корпорацією, що склалася природним шляхом, відповідно й її право на самоврядування виводиться з природи територіальної громади, має такий самий природний та невідчужуваний характер, як права і свободи людини;

г) територіальна громада – це особлива організація державної влади, що ґрунтується на виборних началах, де компенсація органів місцевого самоврядування визначається державою, діє за принципом «дозволено те, що передбачено законом», на відміну від центрального управління місцеве самоврядування здійснюється не державними чиновниками, а за допомогою місцевих спільнот, місцевих жителів, зацікавлених у місцевому самоврядуванні;

д) територіальна громада визнавалася залежною від держави корпорацією, що склалася законним шляхом, відповідно до неї право на самоврядування виводиться з природи держави.

8. Державна теорія місцевого самоврядування характеризується наступними ідеями:

а) територіальна громада наполягає на повній самостійності органів самоврядування, діє за принципом «дозволено все, що не заборонено законом», змішує самоврядні територіальні одиниці з різного роду приватноправовими об'єднаннями (промисловими компаніями, благодійними фондами, тощо);

б) територіальна громада є недержавним за своєю природою утворенням, має власну компетенцію в сфері неполітичних відносин, до яких держава байдужа, а саме – в місцевих громадських і господарських справах;

в) територіальна громада є незалежною від держави органічною корпорацією, що склалася природним шляхом, відповідно й її право на

самоврядування виводиться з природи територіальної громади, має такий самий природний та невідчужуваний характер, як права і свободи людини;

г) територіальна громада – це особлива організація державної влади, що ґрунтується на виборних началах, де компенсація органів місцевого самоврядування визначається державою, діє за принципом «дозволено те, що передбачено законом», на відміну від центрального управління місцеве самоврядування здійснюється не державними чиновниками, а за допомогою місцевих спільнот, місцевих жителів, зацікавлених у місцевому самоврядуванні.

д) територіальна громада визнавалася залежною від держави корпорацією, що склалася законним шляхом, відповідно до неї право на самоврядування виводиться з природи держави.

9. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року первинним суб'єктом місцевого самоврядування в Україні, основним носієм його функцій і повноважень є:

- а) сільська, селищна, міська рада;
- б) органи самоорганізації населення;
- в) територіальна громада села, селища, міста;
- г) виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- д) сільський, селищний, міський голова.

10. Громадівсько-державна теорія (теорія муніципального дуалізму) місцевого самоврядування характеризується наступними ідеями:

а) територіальна громада наполягає на повній самостійності органів самоврядування, діє за принципом «дозволено все, що не заборонено законом», зміщує самоврядні територіальні одиниці з різного роду приватноправовими об'єднаннями (промисловими компаніями, благодійними фондами, тощо);

б) інститут місцевого самоврядування є незалежними від держави лише в суто громадських справах; справи, які повинні здійснювати інститут місцевого самоврядування, мають також поділятися на «власні» та «делеговані»;

у здійсненні власних справ органи місцевого самоврядування мають діяти незалежно та самостійно від державних органів, дотримуючись лише законів, у виконанні ж делегованих повноважень – діють під контролем та адміністративною опікою відповідних державних органів;

в) територіальна громада є незалежною від держави органічною корпорацією, що склалася природним шляхом, відповідно й її право на самоврядування виводиться з природи територіальної громади, має такий самий природний та невідчужуваний характер, як права і свободи людини;

г) територіальна громада – це особлива організація державної влади, що ґрунтується на виборних началах, де компенсація органів місцевого

самоврядування визначається державою, діє за принципом «дозволено те, що передбачено законом», на відміну від центрального управління місцеве самоврядування здійснюється не державними чиновниками, а за допомогою місцевих спільнот, місцевих жителів, зацікавлених у місцевому самоврядуванні;

д) територіальна громада визнавалася залежною від держави корпорацією, що склалася законним шляхом, відповідно до неї право на самоврядування виводиться з природи держави.

11. Підхід до вивчення територіальної громади, що описує професійний склад населення та робочі місця, розглядає джерела, розподіл та динаміку доходів, вивчає ресурси, які має територіальна громада:

- а) якісний;
- б) економічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

12. Підхід щодо розуміння територіальної громади, що передбачає вивчення територіальної громади як певної спільності у природно-географічному просторі:

- а) якісний;
- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

13. Підхід щодо розуміння територіальної громади, який передбачає її вивчення як певного способу життя, описує культурні характеристики населення:

- а) якісний;
- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

14. Підхід щодо розуміння територіальної громади, який описує її як місце:

- а) якісний
- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

15. Підхід до вивчення територіальної громади, який розглядає її як соціальну систему:

- а) якісний;
- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

16. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року право комунальної власності на рухоме і не рухоме майно належить:

- а) виконавчим комітетам відповідних рад;
- б) територіальним громадам;
- в) головам відповідних рад;
- г) відділам відповідних рад;
- д) управлінні відповідних рад.

17. Форма вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення – це:

- а) місцевий референдум;
- б) місцеві вибори;
- в) місцеві ініціативи;
- г) громадські слухання;
- д) місцеве рішення питань

18. Правовою підставою об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл є:

- а) рішення обласної ради;
- б) рішення сільських голів цих сіл;
- в) таке об'єднання не передбачено законодавством України;
- г) рішення місцевого референдуму;
- д) рішення виконавчих органів сільських рад.

19. Пропозиції членів громади про обов'язковий розгляд на відкритому засіданні ради будь-якого питання віднесеного до відання місцевого самоврядування – це:

- а) місцевий референдум;
- б) місцеві вибори;
- в) місцеві ініціативи;
- г) громадські слухання;
- д) місцеві збори.

20. Є правом і реальною здатністю органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину публічних справ і управляти нею, діючи в межах закону, під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення – це визначення подане в:

- а) Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року;
- б) Конституції України;
- в) Європейській хартії місцевого самоврядування;
- г) Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування»;
- д) Указі Президента України «Про День місцевого самоврядування».

VII. Надати визначення понять (робота виконується письмово):

місьцеве самоврядування, моделі місцевого самоврядування, англо-американська (англосаксонська) система, континентальна (романо-германська або європейська) система, іберійська система, радянська система (система рад та їх виконавчих комітетів), магдебурзьке право, державницька теорія місцевого самоврядування, громадівська теорія місцевого самоврядування, теорія муніципального дуалізму, демократична децентралізація, адміністративна децентралізація, місцевий референдум, місцеві вибори, система місцевого самоврядування, територіальна громада, представницький орган місцевого самоврядування, районні ради, обласні ради, загальний склад ради, правомочний склад ради, виконавчі органи рад, органи самоорганізації населення, делеговані повноваження, право комунальної власності, місцевий бюджет, місцеві податки, місцеві збори, посадова особа місцевого самоврядування, служба в органах місцевого самоврядування.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.
- Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. *Офіційний вісник України*. 2013. № 39. Ст. 1418.
- Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 5 листопада 1992 року. *Офіційний вісник України*. 2006. № 50. Ст. 3381.

- Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.
- Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 7, № 8, № 9. Ст. 48.
- Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
- Про асоціації органів місцевого самоврядування: Закон України від 16 квітня 2009 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 38. Ст. 534.
- Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон від 05 лютого 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 91.
- Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87.
- Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
- Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29 листопада 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 78.
- Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11 липня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 48. Ст. 254.
- Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23 вересня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 49. Ст. 299.
- Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 червня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 34. Ст. 1167.
- Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.
- Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 40. Ст. 290.

- Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1150. Ст. 1.
- Положення про державну реєстрацію статутів територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 року. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 193-195.
- Про День місцевого самоврядування: Указ Президента України від 25 листопада 2000 року. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 145.
- Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні: Указ Президента України від 30 серпня 2001 року (зі змінами і допов.). *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 86-87.

Спеціалізована література:

1. Kuzmenko N. Legal effects of unlawful local government acts. *Leges si Viata*. 2017. № 8, ч. 2. С. 81-86.
2. Андрусів Л. М. Особливості оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2019. № 8. С. 8-14.
3. Баймуратов М. О. Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії: моногр. Одеса: Фенікс, 2018. 326 с.
4. Баранова Ц. С. Територіальна громада в умовах децентралізації: реалії та перспективи. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 1. С. 153-162.
5. Батанов О. В. Децентралізація та місцеве самоврядування у гендерному вимірі: вітчизняний досвід та міжнародні стандарти. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки*. 2018. № 3. С. 48-54.
6. Батанов О. В. Народовладдя та муніципальна влада: феноменологія співвідношення і взаємодії. *Право України*. 2019. № 10. С. 175-194.
7. Батанов О. В., Голяк Л. В. Служби захисту прав людини у сфері місцевого самоврядування (інститут муніципального омбудсмена): досвід компаративного аналізу: моногр. Одеса: Гельветика, 2021. 340 с.
8. Бец Б. Б. Формування та розвиток об'єднаних територіальних громад в Україні. *Вісник Одеського національного університету*. 2019. № 6. С. 35-43.
9. Білуха Л. А. Механізми реалізації державної політики розвитку спроможних територіальних громад в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2019. 20 с.

10. Бойко В. Б., Демішева О. М. Проблемні аспекти дострокового припинення повноважень посадових осіб місцевого самоврядування, які обіймають виборні посади. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2022. № 12. С. 86-90.
11. Боярський О. О. Людина як основний бенефіціар місцевого самоврядування. *Соціальний калейдоскоп*. 2022. Т. 2, Вип. 1-2. С. 7-16.
12. Брагіна Ю. А. Напрями вдосконалення організаційно-правових засад місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 49. С. 65-70.
13. Бурбика В. О. Адміністративно-правові засади взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Суми, 2017. 20 с.
14. Ващенко А. М. Теоретико-правові аспекти співвідношення правотворчої діяльності органів і посадових осіб держави та місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 18 с.
15. Віліжінський В. М. Відтворення національних традицій врядування в системі місцевого самоврядування України: автореф. дис. ... канд. наук з держ упр. Одеса, 2019. 20 с.
16. Войновський М. М. Посилення інституційної спроможності системи місцевого самоврядування через розвиток об'єднань співвласників багатоквартирних будинків: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Одеса, 2019. 20 с.
17. Гайдар М. Є. Проблеми децентралізації та добровільного об'єднання територіальних громад в Україні: конституційно-правове забезпечення та сучасні законопроектні ініціативи. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2019. № 84. С. 75-85.
18. Галус О. О. До питання про визначення меж муніципально-правового регулювання. *Університетські наукові записки*. 2019. № 1-2. С. 38-48.
19. Гілін Є. О. Адміністративно-правові основи впровадження інноваційних технологій управління в діяльність органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
20. Гілін Є. Розвиток управління діяльністю органів місцевого самоврядування та запровадження у нього інноваційних технологій після набуття Україною статусу незалежної держави. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1, ч. 1. С. 27-31.
21. Гірняк В. О. Спроможна міська громада як суб'єкт комунальної власності в Україні: муніципально-правове забезпечення. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 8. С. 73-82.
22. Гладілін В. М. Яницька В. Ю. Децентралізація об'єднаних територіальних громад. *Містобудування та територіальне планування*. 2019. № 71. С. 115-126.
23. Голик Ю. Ю. Підзвітність органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: теоретико-правові аспекти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 17-22.

24. Гудзь І. Г., Шамрук М. Ю. Особливості адміністративного правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 198-200.
25. Гуренко М. А. Інвестиційні договори за участю органів державної влади та органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
26. Демиденко В. О. Поняття, юридичний зміст і види методів муніципального права України *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1-2. С. 82-94.
27. Дзєга В. О. Розвиток організаційної компетентності міського голови як посадової особи місцевого самоврядування в контексті українсько-німецького проекту. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 16. С. 407-426.
28. Дробуш І. В. Соціальна функція місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 38 с.
29. Дубняк М. В. Правове регулювання інформаційної взаємодії у місцевому самоврядуванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
30. Євдокімов О. В. Організаційне забезпечення функціонування та розвитку об'єднаних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Івано-Франківськ, 2019. 20 с.
31. Єлісеєва І. О. Конституційний дуалізм місцевого самоврядування в Україні. *Форум права*. 2017. № 2. С. 52-58.
32. Іванський А. Й. Місцеве самоврядування та захист майнових прав територіальної громади: моногр. Одеса: Гельветика, 2019. 229 с.
33. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.
34. Ковач Я. В. Локальні нормативно-правові акти місцевого самоврядування: поняття, особливості, проблеми правового регулювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.
35. Компанієць М. М. Організаційні та організаційно-правові форми діяльності органів місцевого самоврядування в організації та здійсненні безоплатної правової допомоги. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2019. Вип. 85. С. 31-56.
36. Кондрацька Н. М. Місцеве самоврядування в Україні: конституційна модель системно-структурної організації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
37. Костицький В. Місцеве самоврядування як окрема гілка публічної влади. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. № 1. С. 48-50.
38. Кропивницький Р. С. Роль і місце органів місцевого самоврядування в кризових комунікаціях інституцій публічного сектору. *Науковий вісник: державне управління*. 2022. № 2. С. 87-107.

39. Кругляк Д. М. Імплементация принципів європейської хартії місцевого самоврядування як чинник формування національної моделі місцевого самоврядування. *Гілея*. 2019. № 149 (1). С. 98-102.
40. Кузькін Є. Ю. Фінансовезабезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: моногр. Харків: Технологічний Центр, 2019. 263 с.
41. Кузьменко Н. О. Рішення органів місцевого самоврядування в механізмі правового регулювання земельних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 20 с.
42. Кулинич А. П. Правовий режим земель міських територіальних громад в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 18 с.
43. Курусь Т. В. Теоретико-правові засади нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у їх взаємодії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 20 с.
44. Ладиченко В. В. Особливості правового регулювання місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. С. 32-34.
45. Луценко В. І. Податково-бюджетна політика місцевого розвитку за умов децентралізації фінансової системи України: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Краматорськ, 2017. 20 с.
46. Любченко П. Народовладдя та місцеве самоврядування: сутність і взаємообумовленість розвитку. *Право України*. 2019. № 10. С. 195-211.
47. Майданник О. Становлення та розвиток української моделі місцевого самоврядування. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. № 1. С. 55-59.
48. Матвійчук О. В., Риженко І. М. Правова регламентація надання допомоги українським біженцям органами державної влади і місцевого самоврядування Республіки Польща. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2022. № 2. С. 78-84.
49. Мигович Т. М. Місцеве самоврядування в забезпеченні сталого розвитку країни. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2019. Вип. 15 (2). С. 160-166.
50. Мирний Д. В. Організаційно-правові засади становлення та розвитку органів місцевого самоврядування та суб'єктів владних повноважень (XVIII – XX століття). *Право і суспільство*. 2021. № 1 (2). С. 15-20.
51. Михайленко О. В. Місце та аналіз місцевих податків і зборів з урахуванням особливостей змін законодавчо-нормативної бази. *Економіка і суспільство. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2017. Вип. 10. С. 781-785.
52. Михайлов Д. С. Стан функціонування організаційно-правового механізму розвитку місцевого самоврядування в Україні з урахуванням думки громадськості. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2022. Вип. 2. С. 247-253.
53. Мішин С. І. Історичне поняття місцевого самоврядування. *Актуальні*

- проблеми політики*. 2019. № 63. С. 60-72.
54. Мішин С. І. Теоретично-методологічні засади формування системи місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми політики*. 2019. № 64. С. 60-77.
 55. Мішина Н. В. Участь населення у місцевому самоврядуванні: регламентація в концепціях української муніципальної реформи. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 20. С. 48-53.
 56. Могілевський В. С. Місцеве самоврядування як об'єкт міжнародно-правового регулювання та предмет багатосторонніх міжнародних міждержавних угод. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 82. С. 260-286.
 57. Могілевський В. С. Роль місцевого самоврядування в становленні національного та глобального конституціоналізму: питання взаємодії та ефективності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.
 58. Молчанова Ю. Ю. Муніципальне регулювання здійснення членами територіальної громади права на участь у місцевому самоврядуванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.
 59. Мочков О. Б. Територіальна громада в реалізації місцевої демократії: моногр. Київ: АртЕк, 2019. 266 с.
 60. Мулеса Е. В. Соціальна відповідальність органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2022. Вип. 1. С. 67-72.
 61. Мусієнко О. П. Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 22 с.
 62. Наумова К. І. Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування в системі джерел муніципального права в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
 63. Нестерович В. Ф. Особливості проведення виборів до органів місцевого самоврядування в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2. С. 52-68.
 64. Нікулін В. А. Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування з питань реклами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 18 с.
 65. Новак А. О. Конституційно-правове регулювання здійснення органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
 66. Овакімян М. Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2, ч. 1. С. 151-156.
 67. Окорський В. П. Організаційно-економічні засади реформування інститутів місцевого самоврядування та їх вплив на сталий розвиток об'єднаних територіальних громад (на прикладі Рівненської області):

- моногр. Рівне, 2018. 363 с.
68. Остапенко О. І., Баїк О. І. Про деякі теоретичні аспекти діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення безпеки населення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 204-208.
 69. Переверзева А. В. Вплив людських ресурсів на формування та розвиток територіальних громад: регіональний вимір: моногр. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. 339 с.
 70. Переверзева А. В. Комплексний розвиток людських ресурсів територіальних громад умовах децентралізації: регіональний вимір: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2019. 39 с.
 71. Перегуда Є. В., Згурська В. Л. Реформа місцевого самоврядування в Польщі як урок для України на післявоєнний період. *Просторовий розвиток*. 2022. Вип. 2. С. 204-215.
 72. Пеша І. В. Напрями та завдання молодіжної політики на рівні територіальної громади. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. № 3. С. 98-103.
 73. Пилипишин П. Б. Конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.
 74. Пилипів В. І. Адміністративно-правове регулювання службових правовідносин в органах місцевого самоврядування: положення Конституції України. *Право і суспільство*. 2021. № 1 (2). С. 92-97.
 75. Письменний І. В. Територіальні громади як суб'єкти активного розвитку громадянського суспільства в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. № 1. С. 144-149.
 76. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.
 77. Подольчак Н. Ю., Цигилик Н. В., Білоус Н. Б. Кваліфікаційна асиметрія державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування: причини виникнення та способи усунення. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2022. Вип. 2. С. 230-237.
 78. Полякова К. В. Господарська компетенція органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 16 с.
 79. Полякова Ю. О. Громадські ради як консультативно-дорадчі органи при Президенті України. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 136-144.
 80. Поляруш-Сафроненко С. О. Нормативно-правові джерела дослідження об'єднаних територіальних громад в системі місцевого самоврядування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. Вип. 55. С. 27-30.

81. Потапенко С. Характерні риси об'єднаної територіальної громади. *Вісник Академії праці, соціальних відносин та туризму*. 2019. № 2. С. 47-55.
82. Пянковський В. В. Адміністративно-правові засади реалізації прав людини у об'єднаних територіальних громадах в умовах децентралізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 20 с.
83. Роговенко О. В. Поняття та характеристика суб'єктів муніципальної правотворчості з позиції нових методологічних підходів. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 72-79.
84. Рогуля А. О. Функції органів місцевого самоврядування в організації безпеки життєдіяльності територіальних громад України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2019. 20 с.
85. Рум'янцев Ю. В. Концептуально-методологічні засади протидії вчиненню корупційних правопорушень службовцями органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
86. Рушак І. Я. Органи місцевого самоврядування та їх посадові особи як учасники адміністративного судочинства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 18 с.
87. Сарнецька Я. А. Місьцеве самоврядування: еволюція сутності та статусу. *Економіка та держава*. 2019. № 8. С. 87-92.
88. Серьогін В. Децентралізація і місцеве самоврядування у контексті зміцнення народовладдя в Україні. *Право України*. 2019. № 10. С. 158-174.
89. Слосанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: моногр. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. 381 с.
90. Сметана В. В. Методологія дослідження правозахисної діяльності у сфері місцевого самоврядування. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 82. С. 62-74.
91. Смоляр О. А. Державний та громадський контроль у сфері місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
92. Соляник К. Є. Правова форма діяльності органу публічної влади як джерело муніципального права. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 92-99.
93. Спасів Н. Я. Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Тернопіль, 2020. 40 с.
94. Співак М. В. Законодавче забезпечення державної політики у сфері місцевого самоврядування. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 82. С. 88-99.
95. Ставнійчук А. П. Місьцевий референдум як форма безпосереднього здійснення муніципальної влади територіальною громадою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
96. Третяк С. М. Створення ефективних і прозорих органів місцевого самоврядування в процесі розбудови українського громадянського суспільства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 24-27.

97. Хохленко О. М. Функції органів місцевого самоврядування в контексті проведення реформи децентралізації *Dictum factum*. 2019. № 2. С. 63-69.
98. Чернеженко О. М. Конституційні основи місцевого самоврядування в державах-учасниках Європейського Союзу і в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук Київ, 2019. 40 с.
99. Чернеженко О. М. Місцеве самоврядування в Україні та державах учасниках ЄС: конституційне регулювання й організаційні моделі: моногр. Київ: Ліра-К, 2018. 379 с.
100. Шамрай В. В. Конституційне право в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції: моногр. Одеса: Фенікс, 2018. 358 с.
101. Щebetун І. С., Волошина К. Ю. Проблеми реформування місцевого самоврядування: зарубіжний досвід та українські реалії. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 82-91.
102. Ющенко Т. В. Процесуальна правосуб'єктність органів місцевого самоврядування в адміністративному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2019. 16 с.
103. Ярошенко А. С. Теоретико-правові питання взаємовідносин між державною владою та місцевим самоврядуванням в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 6. С. 93-96.

ТЕМА 15. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

I. Тематика рефератів:

- «Правове регулювання адміністративно-територіального устрою та механізми його удосконалення».
- «Особливості конституційно-правового статусу міст Києва та Севастополя».
- «Сучасний стан адміністративно-територіального устрою та шляхи його вдосконалення».
- «Принципи адміністративно-територіального устрою України».
- «Перспективи розвитку територіального устрою України».
- «Район: актуальні питання історії, теорії і практики територіального устрою».
- «Визначення пріоритетів здійснення адміністративно-територіальної реформи в Україні».
- «Теоретичні та конституційно-правові засади автономії в Україні».
- «Реформа територіального устрою як чинник розвитку місцевого самоврядування в країні».
- «Правові аспекти реформування адміністративно-територіального устрою сільського району в Україні».
- «Проблеми трансформації територіальної організації влади та місцевого самоврядування в контексті розвитку конституційного процесу в Україні».
- «Адміністративно-територіальна реформа та проблеми вдосконалення державного управління в Україні».
- «Проблеми співвідношення національних і територіальних чинників в організації держави».
- «Аналіз зарубіжних моделей територіального устрою».

II. Скласти схеми:

- Система адміністративно-територіального устрою України.
- Конституційно-правове регулювання адміністративно-правового устрою України.
- Взаємодія органів державної влади Автономної Республіки Крим.
- Рада Міністрів Автономної Республіки Крим: склад та повноваження.
- Види адміністративно-територіальних одиниць.
- Політико-територіальний та адміністративно-територіальний устрій держави: проблема співвідношення понять.

III. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Конституційно-правові основи середніх елементів системи адміністративно-територіального устрою України». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Інноваційна реконструкція адміністративно-територіального устрою України». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

Веснянська районна у місті К. рада прийняла рішення про проведення референдуму з питання про збереження у складі міста К. Веснянського р-ну та відповідних органів місцевого самоврядування. Мешканці району на референдумі одностайно підтримали це. Через три місяці після проведення заходу міська рада ухвалила рішення про ліквідацію районного поділу в місті та неутворення, після завершення повноважень функціонуючих районних рад, цих представницьких органів місцевого самоврядування. Згадане рішення міської ради було оскаржене депутатами Шевченківської районної ради до окружного адміністративного суду.

Розкрийте особливості таких територіальних одиниць, як райони у містах (порядок їх утворення та ліквідації, систему органів влади тощо). Проаналізуйте рішення районної та міської рад, а також районного референдуму. Наведіть і обґрунтуйте своє бачення того, яким має бути рішення адміністративного суду у цій справі.

Практичне завдання № 2

Упорядкуйте в ієрархічну систему (вищий, середній та нижчий рівні) нижче наведені територіальні одиниці адміністративно-територіального

устрою України. Завдання виконується письмово у формі таблиці або схеми:

- а) район у місті;
- б) м. Київ;
- в) місто обласного значення;
- г) район;
- г) м. Севастополь;
- д) село;
- е) місто районного підпорядкування;
- є) Автономна Республіка Крим;
- ж) селище;
- з) область.

V. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- Поняття, принципи та система територіального устрою України. Конституційне закріплення форми державного устрою як відносно децентралізованої унітарної держави.
- Система адміністративно-територіального устрою. Види адміністративно-територіальних одиниць. Автономія: поняття та види: територіальна; екстериторіальна.
- Основи конституційного статусу Автономної Республіки Крим. Самоврядні повноваження Автономної Республіки Крим. Верховна Рада Автономної Республіки Крим: компетенція та організація роботи. Рада Міністрів Автономної Республіки Крим: склад та повноваження. Представництво Президента України. Взаємодія органів державної влади Автономної Республіки Крим.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. Населений пункт – це:

- а) автономне утворення має свій особливий вид публічної влади – владу автономії;
- б) державні утворення, які мають власні органи законодавчої та виконавчої влади, статут та деякі інші ознаки державності;
- в) система представницьких органів на відповідній території, утворених для здійснення державного управління територією та для реалізації спільних інтересів різних населених пунктів;
- г) частина комплексно заселеної території України, яка склалася внаслідок господарської та іншої суспільної діяльності, має сталий склад населення, власну назву та зареєстрована в порядку, передбаченому законом;
- д) верхній рівень адміністративно-територіального устрою України.

2. Питання про зміну території України відповідно до чинної Конституції України вирішується виключно:

- а) міжнародними угодами;
- б) всеукраїнським референдумом;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) Президентом України;
- д) Верховною Радою України.

3. Конституція України визначає, що утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, належить до повноважень:

- а) органів місцевого самоврядування;
- б) народу України;
- в) Кабінету Міністрів України;
- г) Президента України;
- д) Верховної Ради України.

4. Конституційно-правові категорії «територіальний устрій» та «адміністративно-територіальний устрій» співвідносяться між собою як:

- а) конкретне й особливе;
- б) загальне та особливе;
- в) зміст і форма;
- г) категорії є тотожними;
- д) категорії є різними за змістом та не співвідносяться.

5. Адміністративно-територіальний устрій – це:

а) система представницьких органів на відповідній території, утворених для здійснення державного управління територією та для реалізації спільних інтересів різних населених пунктів;

б) законодавчо закріплений поділ території держави на певні частини, відповідно до яких будується система місцевих державних органів;

в) право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України;

г) система, сільських, селищних, міських населених пунктів зі стійким складом жителів, які зайняті сільськогосподарським виробництвом, промисловістю;

д) це нормативно впорядкована (унормована) система суспільних відносин з організації і діяльності держави та її основних інституцій, детермінованих синтезом історичних умов, закономірностей, традицій, новацій і тенденцій сучасного демократичного розвитку.

6. Відповідно до ст. 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою України складають:

- а) області і міста;
- б) Автономна Республіка Крим, області, райони та селища і села;
- в) Автономна Республіка Крим, області та місто Київ;

- г) області, міста Київ і Севастополь;
- д) Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

7. Адміністративно-територіальна одиниця – це:

а) державне утворення, адміністративна самостійність якого реалізується з врахуванням економічних, національних і інших особливостей відповідної території;

б) верхній рівень адміністративно-територіального устрою України;

в) невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та міськими населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні утворення;

г) частина території держави, яка утворилася для організації управління соціально-економічними процесами, забезпечення життєдіяльності місцевого населення і його зв'язків з суспільством;

д) населені пункти зі стійким складом жителів, які зайняті переважно сільськогосподарським виробництвом.

8. Україна за формою територіального устрою відноситься до:

а) унітарної держави з елементами конфедералізму;

б) децентралізованої унітарної держави;

в) централізованої унітарної держави;

г) федеративної держави, у складі якої є автономія;

д) централізованої федеративної держави.

9. Область – це:

а) це частина комплексно заселеної території України, яка склалася внаслідок господарської та іншої суспільної діяльності, має сталий склад населення, власну назву та зареєстрована в порядку, передбаченому законом;

б) це основна складова частина території України, яка історично склалася і характеризується певним організаційним відособленням, цілісністю, економічною та соціальною самодостатністю, місцевими особливостями і традиціями;

в) це частина території України, невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та селищними населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні одиниці;

г) це населений пункт із сталим складом жителів, які зайняті переважно у сільськогосподарському виробництві;

д) автономне утворення має свій особливий вид публічної влади – владу автономії та має право самостійно змінювати свій правовий режим.

10. За формою територіального устрою Україна є:

- а) президентсько-парламентською республікою;
- б) парламентсько-президентською республікою;
- в) складною унітарною державою;
- г) простою унітарною державою;
- д) федерацією.

11. Відповідно до чинної Конституції України суб'єктом місцевого самоврядування є:

- а) територіальна громада – жителі села чи добровільне об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста;
- б) районна державна адміністрація;
- в) обласна державна адміністрація;
- г) голова районної державної адміністрації;
- д) голова обласної державної адміністрації.

12. Територіальна автономія – це:

- а) форма централізації держави;
- б) форма децентралізації в унітарній державі на рівні регіону, який має деякі особливості свого розвитку;
- в) державні утворення, які мають власні органи законодавчої та виконавчої влади, статут та деякі інші ознаки державності;
- г) державне утворення, яке виникає внаслідок акту самовизначення її населення;
- д) державне утворення, яке не порушує унітарної суті держави та має власний суверенітет.

13. За конституційною природою Автономна Республіка Крим є:

- а) регіоном;
- б) суверенною державою;
- в) областю;
- г) формою адміністративно-територіальної автономії;
- д) регіоном.

14. Правовою основою статусу і повноважень Автономної Республіки Крим є:

- а) Конституція України;
- б) Конституція України і закони України;
- в) Конституція Автономної Республіки Крим;
- г) Конституція Автономної Республіки Крим і закони України;
- д) Конституція України і закони України, Конституція Автономної Республіки Крим.

15. Відповідно до чинної Конституції України територія України в межах існуючого кордону:

- а) може бути змінена за рішенням місцевого референдуму;
- б) є цілісною і недоторканою;
- в) може бути змінена указом Президента України;
- г) може бути змінена за рішенням відповідної місцевої ради;
- д) може бути змінена розпорядженням Кабінету Міністрів України.

16. Повнота влади Верховної Ради Автономної Республіки Крим має похідний характер у співвідношенні з:

- а) правами та обов'язками юридичних осіб;
- б) повноваженнями державних органів;
- в) повноваженнями парламентів інших держав;
- г) повновладдям народу;
- д) суверенітетом національних меншин Автономної Республіки Крим.

17. Повноваження та порядок формування і діяльності найвищих органів державної влади Автономної Республіки Крим визначаються:

- а) Розпорядженням Кабінету Міністрів України;
- б) Указами Президента України;
- в) Конституцією і законами України, а також нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції;
- г) Постановами Верховної Ради України та нормативно-правовими актами Ради Міністрів Автономної Республіки Крим;
- д) Законами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які мають найвищу юридичну силу по відношенню до всіх інших нормативно-правових актів.

18. Відповідно до чинної Конституції України в Україні налічують _ областей:

- а) 22;
- б) 23;
- в) 24;
- г) 20;
- д) 25.

19. Спеціальний статус в Україні мають міста:

- а) Київ та Одеса;
- б) Київ та Дніпро;
- в) Київ та Харків;
- г) Київ та Севастополь;
- д) Київ та Львів.

20. *Державний кордон України – це:*

а) невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та міськими населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні утворення;

б) частина території держави, яка утворилася для організації управління соціально-економічними процесами, забезпечення життєдіяльності місцевого населення і його зв'язків з суспільством;

в) лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, води, надр, повітряного простору;

г) населені пункти зі стійким складом жителів, які зайняті переважно сільськогосподарським виробництвом;

д) нормативно впорядкована (унормована) система суспільних відносин з організації і діяльності держави та її основних інституцій, детермінованих синтезом історичних умов, закономірностей, традицій, новацій і тенденцій сучасного демократичного розвитку.

VII. Надати визначення понять

(робота виконується письмово):

державний устрій, форма державного устрою України, територіальний устрій України, національно-державний устрій, територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут, принципи територіального устрою України, унітарна держава, проста унітарна держава, складна унітарна держава, централізована унітарна держава, децентралізована унітарна держава, відносно децентралізована унітарна держава, територія держави, адміністративно-територіальний устрій, система адміністративно-територіального устрою України, принципи адміністративно-територіального устрою, адміністративно-територіальна одиниця, населені пункти, села, селища, міста районного значення, міста республіканського та обласного значення, міста зі спеціальним статусом, район у містах, регіони, область, район, сільський округ, селищний округ, автономія, персональна автономія, корпоративна автономія, національно-територіальна (територіальна) автономія, екстериторіальна автономія, політична автономія, адміністративно-національна автономія, автономна республіка, автономна область, автономний округ, Автономна Республіка Крим.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р.

Відомості Верховної Ради України. 2019. № 38. Ст. 160.

- Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.
- Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17 березня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 11. Ст. 69.
- Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 29. Ст. 191.
- Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: Закон України від 23 грудня 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.
- Про столицю України місто-герой Київ: Закон України від 15 січня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 11. Ст. 79.

Спеціалізована література:

1. Адамович С. В. Спроби реформування адміністративно-територіального устрою в Україні (1990-2012 рр.). *Прикарпатський вісник НТШ. Думка*. 2013. № 3. С. 9-20.
2. Алексєєнко І. І. Визначення фінансового потенціалу адміністративно-територіальної одиниці: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Харків, 2013. 20 с.
3. Балаклицький А. І. Територія як основна ознака держави в контексті сучасних глобалізаційних процесів. *Публічне право*. 2016. № 1. С. 284-290.
4. Барбашова Н. Про регіоналізацію унітарної держави. *Юридичний вісник*. 2014. № 3. С. 24-30.
5. Батанов О. Конституційно-правові проблеми територіального устрою України: доктринальні та прикладні аспекти. *Право України*. 2014. № 9. С. 11-21.
6. Бендера І. Л. Формування нового адміністративно-територіального устрою України та особливості місцевих виборів в об'єданих територіальних громадах. *Dictum factum*. 2020. № 3. С. 36-43.

7. Бондар М. Територія як конституційна цінність: поєднання публічно-владних та приватно-особистісних засад. *Право України*. 2014. № 9. С. 22-31.
8. Бородіна О. А. Актуальні питання реформи децентралізації та адміністративно-територіального устрою. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1. С. 68-73.
9. Бровко О. В. Необхідність трансформації адміністративно-територіального устрою в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»*. 2015. № 3. С. 283-284.
10. Верменич Я. В., Андрощук О. Зміни адміністративно-територіального устрою України ХХ-ХХІ ст.: моногр. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2014. 181 с.
11. Власюк О. С. Стан і проблеми реформування адміністративно-територіального устрою України. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 16-23.
12. Власюк О. С. Шляхом децентралізації: виклики, ризики та пріоритети реформування регіонального розвитку в Україні. *Регіональна економіка*. 2015. № 1. С. 5-18.
13. Возняк Г. В. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2018. 40 с.
14. Гамбург Л. С. Теоретичні питання децентралізації державної влади в системі публічної влади унітарної держави. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. № 4 (1). С. 134-145.
15. Гладілін В. М., Яницька В. Ю. Децентралізація об'єднаних територіальних громад. *Містобудування та територіальне планування*. 2019. Вип. 71. С. 115-126.
16. Год Н. В. Унітарність як оптимальна форма державного устрою України. *Історична пам'ять*. 2015. Вип. 32. С. 149-151.
17. Горбань В. І. Форма державного устрою України в контексті тенденцій глобалізації та регіоналізації. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Політологія*. 2014. Т. 228, Вип. 216. С. 28-31.
18. Гречко О. О. Принцип єдності та цілісності державної території як гарантія унітарного характеру Української держави. *Право і Безпека*. 2014. № 4. С. 12-16.
19. Гречко О. О. Принципи територіального устрою України: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.

20. Гречко О. О. Територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут: сутність, структура і зміст. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 17-23.
21. Гриневич В. В. Моделі адміністративно-територіального устрою в Україні: політичні реалії, експерименти та перспектива реформування. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 1. С. 213-220.
22. Губань Р. В. Питання адміністративно-територіального устрою України в рішеннях Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 4. С. 80-90.
23. Губань Р. В. Проблеми реформи адміністративно-територіального устрою столиці України-міста-героя Києва в проектах законів України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 3. С. 20-22.
24. Данилишин Б. М. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України. *Регіональна економіка*. 2016. № 1. С. 5-11.
25. Дем'янчук О. І. Сутнісні характеристики та формування адміністративно-територіальних одиниць у контексті децентралізації регіонального розвитку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Економіка. 2018. № 9 (37). С. 117-124.
26. Динник І. П. Механізми взаємодії держави і громадянського суспільства в умовах децентралізації: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2019. 20 с.
27. Дмитрієва К. В. Автономія як особливий елемент територіального устрою унітарної держави. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 96-106.
28. Дністрянський М. Адміністративно-територіальний устрій України: політико-географічні проблеми функціонування та можливості оптимізації. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Географічні науки. 2013. № 6. С. 138-143.
29. Дорош У. М. До визначення поняття децентралізації влади. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 3. С. 130-137.
30. Жук П. В. Актуальні завдання та шляхи реформування адміністративно-територіального устрою в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 1. С. 20-25.
31. Жуков Є. В. Теоретико-методологічні засади розуміння форми державного устрою в добу інформатизації. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Право. 2013. Вип. 5. С. 196-201.
32. Задорожня Г. В. Юридичні форми глави держави на території України. *Право та державне управління*. 2014. № 3. С. 4-8.
33. Заставецька Л. Б. Системи розселення і геопросторові проблеми вдосконалення адміністративно-територіального устрою України: моногр. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. 331 с.
34. Заставецька Л. Принципи формування і механізми функціонування

- нових територіальних громад і систем розселення у процесі реформування адміністративно-територіального устрою України. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Географія*. 2013. Вип. 672-673. С. 95-100.
35. Іщенко О. П. Конституційно-правові основи адміністративно-територіального устрою України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
 36. Іщенко О. П. Конституційно-правові основи адміністративно-територіального устрою України: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 223 с.
 37. Іщук С. І. Нові шляхи удосконалення адміністративно-територіального устрою України у праці Лесі Богданівни Заставецької. *Економічна та соціальна географія*. 2013. Вип. 3. С. 268-269.
 38. Камінська Н. В. Децентралізація влади і досвід її проведення у зарубіжних державах. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 4. С. 35-40.
 39. Коршун В. Ф. Зміст принципів адміністративно-територіального устрою. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 147-153.
 40. Коршун В. Ф. Співвідношення інституту адміністративно-територіального устрою з принципами побудови державної влади. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 141-145.
 41. Кравців В. С. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: моногр. Львів: «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2016. 264 с.
 42. Кресіна І. О., Грицяк Д. І., Коваленко А. А. та ін. Правові засади оптимізації адміністративно-територіального устрою: моногр. Київ: Юридична думка, 2013. 327 с.
 43. Кресіна І., Стойко О. Еволюція унітаризму в Україні: між консолідацією та консервацією. *Право України*. 2014. № 9. С. 45-52.
 44. Липовська, С. О. Забезпечення організаційної здатності територіальних громад в умовах децентралізації: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Одеса, 2019. 20 с.
 45. Литвин В. М. Адміністративно-територіальний устрій України: ретроспективне бачення і перспективи реформування. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 8. С. 58-70.
 46. Лісова Т. А. Удосконалення адміністративно-територіального устрою України. *Науковий вісник Полісся*. 2015. Вип. 2. С. 53-58.
 47. Лошихін О. М. Територія сучасної держави: поняття та функції (частина друга). *Публічне право*. 2016. № 4. С. 180-184.
 48. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 61-75.

49. Магновський І. Й. Принципи вдосконалення адміністративно-територіального устрою України: правовий контекст. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 6-9.
50. Мануїлова К. В. Традиція децентралізації публічної влади України: від розпізнавання до конструювання: моногр. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2018. 331 с.
51. Матвієнко А. С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. 376 с.
52. Міщук В. В. Шляхи оптимізації унітарної форми державного устрою України на прикладі Польщі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2013. Вип. 21. С. 170-176.
53. Надутий А. В. Принципи територіального устрою України як підгрунтя територіальної цілісності держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 40 (1). С. 51-55.
54. Олексієнко М. М. Аналіз розвитку сільських територій України в контексті протидії зовнішнім економічним чинникам економічній безпеці держави. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 6. С. 342-354.
55. Осипенко С. О. Фінансова децентралізація в умовах унітарного устрою держави. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 3. С. 144-151.
56. Павлович-Сенета Я. П. Місто у системі територіального устрою України: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2013. Вип. 2. С. 205-216.
57. Павлюк Н. В. Організаційно-правовий механізм розвитку публічного управління у контексті децентралізації влади в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2018. 20 с.
58. Паламарчук В. А. Територія як невід'ємна ознака сучасної держави. *Наука і правоохорона*. 2016. № 1. С. 345-350.
59. Панкулин Л. А. Реформування адміністративно-територіального устрою: досвід держав-членів Європейського Союзу і Україна: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2013. 20 с.
60. Панов А. В. Територіальний устрій Франції та Італії – уроки для України: моногр. Ужгород: АУТДОР-ШАРК, 2015. 126 с.
61. Перепелюкова О. В. Світовий досвід використання децентралізації в умовах просторового посилення процесів глобалізації та інтеграції. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. № 5. С. 169-173.
62. Плющ Р. М., Філіппова В. Д., Проніна О. В. Вплив трансформації адміністративно-територіального устрою на реформування державного управління в Україні. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2021. № 14. С. 976-1009.

63. Приходько А. Актуальні проблеми державного устрою в Україні. *Право України*. 2014. № 9. С. 64-73.
64. Пухтинський М. Концептуальні, конституційні, політико-правові засади територіальної організації публічної влади. *Право України*. 2014. № 9. С. 88-93.
65. Роман В. Ф. Особливості децентралізації та деконцентрації влади: теоретичний аспект. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 38. С. 92-98.
66. Савенок І. В. Фінансово-економічні аспекти реформування адміністративно-територіального устрою. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. Серія: Економіка, право*. 2014. № 1. С. 121-124.
67. Сагач О. Адміністративно-територіальний устрій України: ретроспективний аналіз та сучасний стан. *Сіверянський літопис*. 2017. № 4. С. 189-196.
68. Семяновський В. М. Система територіальної статистики та адміністративно-територіальний устрій. Європейський досвід для України. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2014. № 4. С. 39-53.
69. Сірик З. О. Розвиток місцевого самоврядування у процесі реформування адміністративно-територіального устрою України. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 1-2 (1). С. 248-256.
70. Скрипнюк О. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика. *Віче*. 2015. № 12. С. 22-24.
71. Снігур І. Вплив парламенту України на визначення територіального устрою. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 4. С. 3-7.
72. Стогова О. В. Адміністративно-територіальний устрій в Україні: основні етапи становлення та їхні характеристики. *Сучасне суспільство*. 2019. Вип. 1. С. 221-232.
73. Стойко О. М. Законодавчі ініціативи щодо вдосконалення адміністративно-територіального устрою України. *Правова держава*. 2013. Вип. 24. С. 406-412.
74. Сухонос В. В. Суверенітет як чинник диференціації форми державно-територіального устрою в контексті загальнотеоретичної юриспруденції. *Форум права*. 2017. № 2. С. 117-123.
75. Тарасенко Т. Проблема децентралізації в реформуванні місцевого самоврядування в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 2. С. 277-286.
76. Терханов Ф. І. Формування основ забезпечення територіальної цілісності в умовах децентралізації державної влади в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 3. С. 46-52.
77. Толстенко В. Л. Форма державного устрою як складова поняття форми держави: до методології дослідження. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 2. С. 91-97.

78. Устименко Є. Р. Децентралізація як складова успішної політичної реформи в Україні: основні виклики. *Epistemological studies in philosophy, social and political science*. 2019. Vol. 2, Iss. 1. С. 157-162.
79. Федоренко В. Система адміністративно-територіального устрою України: проблеми конституційної теорії та практики. *Право України*. 2014. № 9. С. 94-106.
80. Худoley В. Ю. Децентралізація як передумова модернізаційних змін сталого розвитку регіонів України: моногр. Київ: Вишемирський В. С., 2019. 111 с.
81. Челак О. П. Вплив форми державного устрою на зміст регіональної політики сучасних держав. *Молодий вчений*. 2016. № 10. С. 132-136.
82. Шестопалова Л. М. Форма державного устрою як матриця соціального розвитку. *Форум права*. 2014. № 1. С. 526-531.
83. Шкабаро В. М. Територія як ключова ознака держави та її характеристики. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Юридичні науки*. 2015. № 2. С. 56-61.
84. Явір В. А. Етнополітичні виклики адміністративно-територіального устрою України. *Правова держава*. 2013. Вип. 24. С. 412-419.
85. Янюк Н. В. Реформування місцевих державних адміністрацій у контексті децентралізації влади в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 30-35.

**ТЕМА 16. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

I. Тематика рефератів:

- «Забезпечення державної безпеки як функція сучасної держави».
- «Міжнародні відносини України в контексті національної безпеки».
- «Практичне забезпечення економічної безпеки України».
- «Права людини як головний об'єкт національної безпеки України».
- «Стратегія національної безпеки України та військова реформа».
- «Система і структура органів національної безпеки Франції».
- «Права людини як головний об'єкт національної безпеки України».
- «Проблеми законодавчого регулювання у сфері державної безпеки в Україні».
- «Поняття та зміст доктрини інформаційної безпеки».
- «Функція гарантування національної безпеки в контексті державно-правового розвитку сучасної України».
- «Забезпечення державної безпеки як функція сучасної держави».
- «Політична корупція та правова безпека України».
- «Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України».
- «Воєнна безпека як складова національної безпеки України».

II. Скласти схеми:

- Система національної безпеки України.
- Система забезпечення національної безпеки.
- Поняття, основи та організація оборони України.
- Міжнародні відносини України в контексті національної безпеки.

**III. Завдання з використанням
інтерактивних методів навчання**

Інтерактивне завдання № 1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення, наприклад, «Місце і роль воєнної безпеки в системі національної безпеки». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання № 2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Сучасні проблеми економічної безпеки України». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

IV. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання № 1

До суб'єктів безпеки відносять:

- суспільство, його матеріальні та духовні цінності;
- території, навколишнього природного середовища
- державу, її конституційний устрій, суверенітет і територіальну цілісність;
- особистість, її права та свободи.

Розташуйте ці суб'єкти за першочерговістю, виходячи з принципу соціальної держави.

Який з перерахованих суб'єктів є основним і чому?

Практичне завдання № 2

Верховна Рада України прийняла постанову «Про здійснення Верховною Радою емісійно-кредитної політики в інтересах національної безпеки України». Національний Банк України звернувся до Конституційного Суду України, в результаті чого Конституційний Суд визнав дану постанову такою, що не відповідає чинному законодавству.

Проаналізуйте дії Верховної Ради України та Конституційного Суду України з точки зору їх правомірності.

Практичне завдання № 3

Президент України погодившись з керівництвом Організації Північноатлантичного договору (НАТО) засади вступу України до даної міжнародної організації, подав до Верховної Ради України відповідні законопроекти. На критику опозиційних депутатських фракцій – вступ України до НАТО є актом зміни конституційного ладу, що належить виключно народові та реалізується у формі проведення всеукраїнського референдуму, Глава держави навів власні аргументи. Зокрема, НАТО є міжурядовою, а не міжнародною організацією, право визначати членство у якій належить уряду як представнику народу, а не самому народові; Конституція України не містить положень, що наша держава є позаблоковою державою. Тому для вступу до НАТО достатньо прийняти лише відповідні закони як це було зроблено при вступі України до Світової організації торгівлі.

Як Ви вважаєте, чи є вступ до Організації Північноатлантичного договору актом зміни конституційного ладу України? Наскільки переконливою є позиція Президента України з цього питання?

Практичне завдання № 4

Порівняйте правові режими воєнного та надзвичайного стану, які запроваджуються в Україні:

№	Вид стану	Спільні риси	Відмінні риси
1.	Воєнний стан		
2.	Надзвичайний стан		

V. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- Теоретичні основи національної безпеки України: поняття та сутність національної безпеки; принципи національної безпеки України; об'єкти національної безпеки; суб'єкти національної безпеки.
- Система забезпечення національної безпеки України: поняття системи забезпечення національної безпеки та її елементи; основні функції системи забезпечення національної безпеки; повноваження основних суб'єктів системи забезпечення національної безпеки; засоби забезпечення національної безпеки України.
- Система національної безпеки України: політична безпека України; економічна безпека України; воєнна безпека України; екологічна безпека України; інформаційна безпека України; демографічна безпека України; міжнародна безпека України; правова безпека України.

VI. Вирішити тестові завдання:

1. Україна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї у:

- а) 1994 р.;
- б) 1995 р.;
- в) 1996 р.;
- г) 1997 р.;
- д) 2006 р.

2. До суб'єктів забезпечення національної безпеки в Україні відносяться, крім:

- а) Президента України;
- б) Верховної Ради України;
- в) міністерств та інших центральних органів виконавчої влади;
- г) Національного банку України;
- д) військових формувань іноземних держав.

3. До суб'єктів здійснення контролю за реалізацією заходів у сфері національної безпеки не належить:

- а) Президент України;
- б) Верховна Радою України;

- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Рада національної безпеки і оборони України;
- д) Конституційний Суд України.

4. В сфері забезпечення національної безпеки відсутній принцип:

- а) пріоритету прав і свобод людини і громадянина;
- б) своєчасності і адекватності заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам;
- в) чіткого розмежування повноважень та взаємодії органів державної влади у забезпеченні національної безпеки;
- г) гласності;
- д) верховенства права.

5. Захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру – це:

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;
- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

6. Згідно з Конституцією України зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом:

- а) офіційними зустрічами президентів держав;
- б) укладанням міжнародних договорів економічного характеру;
- в) підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права;
- г) ратифікацією, денонсацією та приєднанням України до міжнародних актів;
- д) підписанням міжнародних угод про ненапад.

7. Згідно з Конституцією України забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України покладається на:

- а) Верховну Раду України;
- б) Президента України;
- в) військові формування та правоохоронні органи України;
- г) громадян України;
- д) систему судових органів України.

8. Захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є

пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз – це:

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;
- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

9. Захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз – це:

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;
- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

10. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 р. система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України – це:

- а) воєнна доктрина;
- б) воєнна організація держави;
- в) сили безпеки;
- г) сектор безпеки і оборони;
- д) сили оборони.

11. Військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності – це:

- а) Збройні Сили України;
- б) Рада національної безпеки і оборони України;
- в) Служба безпеки України;
- г) Міністерство оборони України;
- д) Міністерство внутрішніх справ України.

12. Загальна структура Збройних Сил України затверджується:

- а) Міністром юстиції України;
- б) Кабінетом Міністрів України;
- в) Верховною Радою України за поданням Президента України;
- г) Президентом за поданням Прем'єр-Міністра України;
- д) Головою Верховної Ради України.

13. Збройними Силами України, які завжди знаходяться в стані бойової готовності? є:

- а) авіація;
- б) сухопутні війська;
- в) морський флот;
- г) ракетні війська;
- д) протиповітряна оборона.

14. Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України за посадою є:

- а) Міністр оборони України;
- б) Президент України;
- в) Голова Служби безпеки України;
- г) Прем'єр-міністр України;
- д) Міністр внутрішніх справ України.

15. Державна інституція, що може створюватися в особливий період як вищий колегіальний орган воєнного керівництва обороною держави:

- а) Міністерство оборони України;
- б) Ставка Верховного Головнокомандувача;
- в) Рада Національної безпеки і оборони України;
- г) Військовий комісаріат;
- д) Комітет державної безпеки.

16. Головним військовим органом з планування оборони держави, управління застосуванням Збройних Сил України, координації та контролю за виконанням завдань у сфері оборони іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами є:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство оборони України;
- в) Служба Безпеки України;
- г) Президент України;
- д) Генеральний штаб Збройних Сил України.

17. Безпосереднє керівництво територіальною обороною держави здійснює начальник Генерального штабу:

- а) Головнокомандувач Збройних Сил України;
- б) Голова Ради національної безпеки і оборони України;
- в) Прем'єр-Міністр України;
- г) Заступник Міністра оборони України;
- д) Міністр оборони України.

18. Президент України як Верховний Головнокомандувач з питань оборони видає:

- а) накази і постанови;
- б) накази і директиви;
- в) постанови і директиви;
- г) укази і розпорядження;
- д) закони і накази.

19. З питань національної безпеки і оборони Президент України видає такі нормативно-правові акти, що є обов'язковими до виконання на території України, як:

- а) накази і постанови;
- б) накази і директиви;
- в) постанови і директиви;
- г) укази і розпорядження;
- д) закони і накази.

20. Рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України приймається:

- а) у разі екологічної небезпеки;
- б) у разі введення надзвичайного стану;
- в) при укладанні міжнародної угоди;
- г) під час призову до армії;
- д) у разі збройної агресії.

21. Голова Служби безпеки України призначається на посаду та звільняється з посади:

- а) Президентом України;
- б) Генеральним прокурором України;
- в) Головою Верховної Ради України;
- г) Міністром юстиції України;
- д) Міністром внутрішніх справ України.

22. Постійний контроль за діяльністю Служби безпеки України, дотриманням нею законодавства здійснюється:

- а) Генеральною прокуратурою України;
- б) Уповноваженим Верховною Радою України з прав людини;
- в) Верховною Радою України;
- г) Кабінетом міністрів України;
- д) Національним агентством з питань запобігання корупції.

23. Голова Служби безпеки України має заступників, які призначаються на посади за його поданням та звільняються з посад:

- а) Генеральним прокурором України;
- б) Головою Верховної Ради України;
- в) Міністром оборони України;
- г) Міністром юстиції України;
- д) Президентом України.

24. Згідно з Законом України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. законодавче регулювання питань сфери оборони здійснює:

- а) Міністр оборони України;
- б) Президент України;
- в) Рада Національної безпеки і оборони України;
- г) Верховна Рада України;
- д) Верховний Головнокомандуючий.

25. Відповідно до Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. особливий період в Україні – це:

- а) початок бойових дій;
- б) оголошення надзвичайного та воєнного стану на Україні;
- в) проведення референдуму про мобілізацію або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні;
- г) порушення кордонів;
- д) оголошення рішення про мобілізацію.

26. Відповідно до Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. територіальну оборону на всій території України організовує:

- а) Міністерство оборони України;
- б) співробітники прокуратури;
- в) Служба безпеки України;
- г) Генеральний штаб Збройних Сил України;
- д) співробітники поліції.

27. Фінансування національної оборони України здійснюється:

- а) за рахунок коштів Держбюджету;
- б) внесків спонсорів;

- в) добровільне пожертвування громадян;
- г) за рахунок членських внесків міжнародних організацій;
- д) коштами місцевого бюджету.

28. До повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у галузі оборонної роботи належить:

- а) реалізація права на соціально-економічний та соціально-правовий захист військовослужбовців та осіб, звільнених у запас або у відставку, членів їх сімей;
- б) проведення заходів щодо військово-патріотичного виховання громадян України;
- в) підготовка громадян до військової служби, а також загальне військово-навчання у воєнний час;
- г) створення національної системи та нормативно-правової бази розроблення і виробництва озброєння, військової і спеціальної техніки;
- д) поступове оновлення науково-технічної та виробничо-технологічної бази оборонно-промислового комплексу, впровадження новітніх технологій.

29. Військова служба є:

- а) державною службою особливого характеру;
- б) спеціальною службою;
- в) особисто-професійною службою;
- г) загальнонауковою службою;
- д) таємною службою.

30. Відповідно до Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України – це:

- а) повноваження Міністерства оборони України;
- б) конституційний обов'язок кожного громадянина;
- в) головне завдання Верховної Ради України;
- г) служба в армії;
- д) напрям діяльності Збройних сил України.

VII. Надати визначення понять (робота виконується письмово):

національна безпека, національні інтереси, національна безпека України як конституційно-правовий інститут, теорія національної безпеки, принципи національної безпеки, об'єкти національної безпеки, суб'єкти національної безпеки, функції національної безпеки, концепція національної безпеки України, система забезпечення національної безпеки України, засоби забезпечення національної безпеки України, суб'єкти системи забезпечення національної безпеки України, гарантії забезпечення національної безпеки

України, система національної безпеки України, політична безпека України, міжнаціональні (міжетнічні) конфлікти, політичні конфлікти, воєнний елемент, економічна безпека України, продовольча безпека, ресурсна безпека, цінова безпека, фінансово-грошова безпека, кримінальна безпека, воєнна безпека України, оборона України, територіальна оборона, воєнна доктрина, стан війни, воєнний час, воєнний стан, мобілізація, армія, Збройні Сили України, військовий обов'язок, військова служба, юридична відповідальність військовослужбовців, екологічна безпека України, інформаційна безпека України, демографічна безпека України, міжнародна безпека України, міжнародне право, міжнародні конфлікти, геополітичне становище держави, правова безпека України.

Нормативні акти:

- Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.
- Конвенція про кіберзлочинність 23 листопада 2001 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Ст. 107.
- Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12 грудня 1991 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 188.
- Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 р. (зі змінами та допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст.180.
- Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 р. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст.108.
- Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
- Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
- Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
- Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 23. Ст. 176.
- Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.

- Про розвідку: Закон України від 17 вересня 2020 р. (зі змінами та допов.) *Голос України*. 2020. № 195.
- Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовтня 2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.
- Про Службу зовнішньої розвідки України: Закон України від 1 грудня 2005 р. (за змінами та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 8. Ст. 94.

Спеціалізована література:

1. Аванесова Н. Е. Економічна безпека підприємств оборонно-промислового комплексу України в системі національної безпеки держави: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Харків, 2017. 38 с.
2. Аванесова Н. Е. Економічна безпека підприємств промислово-оборонного комплексу України: моногр. Київ: Інтерсервіс, 2017. 297 с.
3. Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки, оборони та розвідки: зарубіжний і вітчизняний досвід. Основи національної безпеки: моногр. / В. В. Колюх [та ін.]; [упоряд. В. М. Раєвський]. Київ: Ліра-К, 2022. 407 с.
4. Альван А. Концептуальна модель державного управління у сфері національної безпеки у Великобританії. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2022. Вип. 2. С. 31-43.
5. Альван А. Нормативно-правові механізми забезпечення системи державного управління національною безпекою в Україні. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2022. Вип. 1. С. 17-33.
6. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 39 с.
7. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: моногр. Київ: Талком, 2017. 575 с.
8. Артеменко М. Ю. Забезпечення національної стабільності у сфері національної безпеки сучасної держави: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2021. 20 с.
9. Баранов О. П. Механізм управління Державною спеціальною службою транспорту в системі забезпечення національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
10. Безрук О. О. Політична мобілізація українського суспільства в умовах гібридної війни. *Сучасне суспільство*. 2016. Вип. 2. С. 15-23.
11. Богма О. С. Державне регулювання інституціональних змін в сфері забезпечення бюджетної складової економічної безпеки національної економіки: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2017. 40 с.
12. Бутнік-Сіверський О. Б. Принципи формування національної безпеки України з огляду прав інтелектуальної власності: теоретичний зріз

- розвитку. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 3. С. 70-83.
13. Виговська О., Белоусова Н. Інформаційна складова національної безпеки України: кол. моногр. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 166 с.
 14. Вичалківська Ю. С. Механізми демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Хмельницький, 2018. 20 с.
 15. Демченко В. Державна мова як об'єкт національної безпеки: моногр. Херсон: Вишемирський В. С., 2019. 175 с.
 16. Денисов А. І. Господарсько-правове забезпечення технологічної безпеки держави: моногр. Харків: Юрайт, 2017. 202 с.
 17. Джураєва О. О. Теоретико-правовий аспект функції забезпечення національної безпеки сучасної держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021. Вип. 53. С. 8-11.
 18. Єзеров А. А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 2. С. 60-67.
 19. Єременко Я. І. Ризики та загрози національної безпеки України: проблеми та потреби. *Нотатки сучасної науки*. 2022. № 3. С. 48-50
 20. Єфименко Т. І. Фіскальна та монетарна безпека національної економіки: моногр. Київ: ДНУ «Акад. фінанс. упр.», 2016. 444 с.
 21. Загуменна Ю. О. Сучасні тренди та концептуальні підходи до розуміння сутності поняття «національна безпека». *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 34-48.
 22. Зарембо К. В. Спільна політика безпеки та оборони ЄС як чинник впливу на реалізацію безпекових інтересів України: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 16 с.
 23. Капштик О. В. Державні механізми стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Хмельницький, 2019. 20 с.
 24. Кінаш Н. Б. Національна безпека та захист громадянства України: реалії сьогодення, перспективи майбутнього. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 3. С. 8-13.
 25. Клименко Н. Г. Теоретико-методологічні засади механізму взаємодії органів публічної влади та недержавних інституцій у сфері національної безпеки: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2021. 40 с.
 26. Кобко Є. В. Правове регулювання забезпечення національної безпеки в Україні: виклики сьогодення. *Право і Безпека*. 2022. № 2. С. 179-188.
 27. Коломоєць Т. О., Жуков М. С. Особливості забезпечення національної безпеки України шляхом здійснення розвідувальної діяльності: історичний досвід Запорозької Січі. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. № 1. С. 7-12.
 28. Коцюба Р. О. Конституційно-правові гарантії ядерної безпеки: міжнародний та національний аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 40 с.

29. Кравчук О. Ю. Політична безпека України як наукова і практична проблема. *Міжнародний науковий журнал*. 2016. № 6 (3). С. 82-83.
30. Красников Є. В. Організаційно-правовий механізм управління державним оборонним замовленням в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2018. 20 с.
31. Крук С. І. Інституційність державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія, методологія та практика: моногр. Харків: НУЦЗУ, 2019. 323 с.
32. Кулінська А. В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Одеса, 2017. 42 с.
33. Лемак О. В. Забезпечення національної безпеки як функція держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38 (2). С. 64-67.
34. Лисенко Ю. Г. Модернізація системи управління економічною безпекою національної економіки: методологія, індикатори та інструменти: моногр. Полтава: [б. в.], 2018. 260 с.
35. Мазій І. В. Державне регулювання розвитку волонтерської діяльності в Україні щодо посилення обороноздатності держави: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Хмельницький, 2019. 20 с.
36. Маркєєва О. Д., Розвадовський Б. Л. Теоретичні підходи до державно-приватного партнерства у сфері національної безпеки. *Стратегічна панорама*. 2022. № 1. С. 42-50.
37. Махненко А. М. Публічне управління та національна безпека: моногр. Київ: НАУ, 2019. 327 с.
38. Мосейко А. Г. Актуальні проблеми публічного адміністрування вітчизняною сферою національної безпеки: моногр. Дніпро: ВВПЗ «Дніпров. гуманітар. ун-т», 2022. 151 с.
39. Нікітін Ю. В. Національна безпека України в сучасних умовах: ризики і фактори впливу. *Юридична наука*. 2015. № 2. С. 141-147.
40. Нікулін Є. Ю. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки Національної поліції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 14 с.
41. Ольшевський С. В. Інженерно-технічні методи утилізації компонентів бойових отруйних речовин на підприємствах оборонно-промислового комплексу України: автореф. дис. ... д-ра техн. наук. Київ, 2017. 36 с.
42. Орел М. Г. Політична безпека як складова національної безпеки: теоретичний аспект. *Науковий часопис Академії національної безпеки*. 2018. № 1. С. 22-34.
43. Орел О. В., Мідіна А. С., Євтушенко І. В. Інформаційна безпека як системоутворюючий елемент моделі забезпечення національної безпеки Украї. *Честь і закон*. 2022. № 4. С. 101-110.

44. Павлютін Ю. М. Принципи організації публічного адміністрування у сфері забезпечення національної безпеки України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021. Вип. 50. С. 22-25.
45. Пашинський В. Й. Забезпечення оборони України: адміністративно-правові аспекти: моногр. Київ: Освіта України, 2018. 407 с.
46. Пелих А. О. Воєнно-політичні моделі держав в управлінні національною безпекою євроатлантичних і пострадянських країн: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
47. Погібко О. І. Воєнна доктрина України-нормативно-правове підґрунтя законодавчого забезпечення оборони держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3. С. 17-24.
48. Порока С. Г. Правове забезпечення державної політики у сфері національної та цивільної безпеки України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2022. Вип. 2. С. 316-322.
49. Потапенко Є. Методи і способи міждержавної правової інтеграції. *Право України*. 2014. № 6. С. 120-130.
50. Примуш Р. Б. Роль цифровізації в системі публічного управління у сфері національної та цивільної безпеки в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2022. Вип. 2. С. 323-329.
51. Пучков О. О. Реформа нормативного забезпечення правопорядку у сфері національної безпеки: актуальні питання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2018. Т. 29 (68), № 3. С. 7-11.
52. Романюк М. Д. Міграційні загрози національній безпеці України: сучасні виклики, проблеми подолання. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 99-111.
53. Савицький В. Т. Інформаційна безпека в системі національної безпеки України. *Університетські наукові записки*. 2017. № 2. С. 195-207.
54. Сенченко М. Запорука національної безпеки в умовах інформаційної війни. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 6. С. 3-9.
55. Ситник Г. П. Проблемні питання розробки нової Стратегії національної безпеки України. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. № 3-4. С. 105-116.
56. Сітарський С. М. Інституціоналізація діяльності органів державної влади щодо врегулювання політичних конфліктів у контексті національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
57. Сіцінська М. В. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони України: моногр. Київ: НАДУ, 2014. 363 с.
58. Сіцінська М. В. Державне управління у сфері демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України: автореф.

- дис. ... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2014. 36 с.
59. Смирнова К. Екстериторіальна дія права Європейського Союзу: досвід для України. *Право України*. 2014. № 4. С. 153-159.
 60. Смолянук В. Ф. Системні засади національної безпеки України. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Політологія. 2018. № 2. С. 107-126.
 61. Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2016. 40 с.
 62. Сокурєнко В. В. Сфера оборони України: адміністративно-правове регулювання: моногр. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 540 с.
 63. Сокурєнко В. Особливості організації оборони в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 172-177.
 64. Сопілко І. Роль стратегії національної безпеки України в правовому регулюванні державної інформаційної політики України. *Юридична Україна*. 2014. № 6. С. 8-14.
 65. Строяновський В. В. Інституціоналізація стратегічного аналізу в процесі державного управління у сфері національної безпеки: моногр. Київ: НАДУ, 2018. 691 с.
 66. Тимошенко О. В. Регуляторні засади забезпечення економічної безпеки національної економіки: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2016. 40 с.
 67. Тимошенко О. В. Економічна безпека національної економіки в умовах глобалізації: моногр. Київ: Наш формат, 2016. 383 с.
 68. Толєк П. О. Фінансова безпека підприємств оборонної галузі України у взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2019. 24 с.
 69. Топольницький В. В. Адміністративно-правові аспекти представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 23 с.
 70. Туркот М. Військова складова національної безпеки України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 44-50.
 71. Турченко Ю. В. Реалізація державної інформаційної політики України у сфері оборони: моногр. Київ: Кондор, 2018. 145 с.
 72. Устименко О. В. Моніторинг національної безпеки як складова механізму стратегічного планування. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Серія: Державне управління. 2016. № 4. С. 50-55.
 73. Устименко О. В. Пеньковський В. І. Індикатори (показники) стану національної безпеки як результат моніторингу національної безпеки за певний проміжок часу. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2016. № 1-2. С. 62-75.
 74. Устименко О. В. Система управління сектором безпеки і оборони України як складова державного управління. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. № 3-4. С. 25-34.

75. Цевельов О. Є. Державне реагування на загрози національній безпеці у сфері безпеки державного кордону України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Хмельницький, 2017. 20 с.
76. Чекаленко Л. Історія еволюції національної безпеки суб'єктної України. *Зовнішні справи*. 2022. Т. 32, № 1. С. 16-21.
77. Чепік-Трегубенко О. С. Верховенство права у формуванні державної політики у сферах національної безпеки і оборони: теоретико-методологічний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. Спеціальний випуск № 2 (121). Держава і право України в умовах воєнного стану. С. 183-188.
78. Чуваков О. А. Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України: теорія і практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 36 с.
79. Шевченко М. М. Функції та завдання системи забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. № 3-4. С. 14-24.
80. Шумка А. В. Черник П. П. Теоретичні аспекти інформаційних війн та національна безпека. *Грані*. 2015. № 9. С. 10-16.
81. Юрій І. А. Воєнна доктрина у системі нормативно-правового забезпечення національної безпеки на сучасному етапі розвитку української державності. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (3). С. 225-229.
82. Ядуха С. Й., Лисак О. М. Національна безпека України. Її основні аспекти, принципи та загрози. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. № 5 (1). С. 131-136.
83. Янчук А., Блистів Т., Колесник В., Пригунов П. Нормативно-правове забезпечення національної безпеки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 5-16.
84. Янюк С. Територіальна оборона України: механізми реалізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. Вип. 2. С. 121-124.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Принципи і види контролю знань здобувачів вищої освіти з дисципліни «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»

Контроль знань є складовою багатогранного навчального процесу в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ і являє собою організацію зворотного зв'язку як засобу управління навчально-виховним процесом.

Показники контролю знань Здобувачів – основа для судження про результаті навчання та для вирішення таких питань, як ступінь опанування навчальної програми, переведення на наступний курс.

Результати контролю знань слугують основним показником, за яким оцінюється робота окремого Здобувача, академічної групи, курсу, факультету в цілому, а також робота викладача.

За умови вірної організації контроль знань слугує і навчальним, виховним, організаційним, розвиваючим, методичним та іншим цілям.

Контроль знань ґрунтується на таких основних **принципах**:

- перевірка й оцінка знань Здобувачів мають відображати рівень засвоєння знань та стимулювати Здобувачів до досягнення нових успіхів;
- перевірка й оцінювання знань мають проводитися систематично, планово, у нерозривному зв'язку з усім процесом навчання; послідовно з поступовим ускладненням завдань, змісту й методики;
- перевірка й оцінювання знань здійснюються з урахуванням індивідуальних особливостей і особистих успіхів кожного окремого Здобувача;
- диференціація оцінок має здійснюватися за заздалегідь визначеними об'єктивними критеріями;
- оцінка знань Здобувача повинна відповідати істинній якості та кількості засвоєних знань, умінь і навичок.

Контрольні заходи з дисципліни «**Конституційне право**» проводяться протягом семестру та охоплюють: *діагностичний, поточний контроль (складається з оцінювання аудиторної, індивідуальної та самостійної роботи) та підсумковий контроль (залік/екзамен)*. У разі настання обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин) контрольні заходи можуть проводитися з використанням технологій дистанційного навчання.

Підсумковий контроль знань здобувачів вищої освіти

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання на певному освітньому рівні або на окремих його завершених етапах. Присвоєння Здобувачу кредитів ЄКТС і присудження кваліфікацій здійснюється винятково за результатами підсумкового контролю.

Підсумковий контроль успішності проводиться у формі *екзамену, заліку чи диференційованого заліку* з конкретної навчальної дисципліни або окремої її завершеної частини в обсязі навчального матеріалу, визначеного РПНД цієї навчальної дисципліни, і у терміни, встановлені графіком освітнього процесу.

Метою підсумкового контролю знань є визначення дійсного рівня та змісту знань здобувачів вищої освіти з конкретної дисципліни за обсягом, якістю, глибиною та вмінням застосовувати одержані знання у практичній діяльності відповідно до моделі конкретного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Підсумковий контроль знань з цієї дисципліни проводиться у формі екзамену. Питання до екзамену є вузловими, узагальненими, комплексними, потребують творчого підходу під час побудови відповіді та вміння синтезувати отримані знання.

Питання до екзамену відбираються в межах програмних питань, що становлять зміст навчальної дисципліни. Програмні питання доводяться до Здобувачів на початку навчального семестру.

Передумовою для успішного складання екзамену з дисципліни є поточна робота протягом семестру.

**СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ
З ДИСЦИПЛІНИ
«КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»**

У Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ встановлюється єдина максимальна сума балів – **100 балів**. Тобто, це максимально можлива сума балів за всі види робіт з початкової дисципліни: семінарські, практичні та інші заняття; контрольні роботи; самостійне вивчення першоджерел, тем і розділів; робота за індивідуальним планом; колоквіуми, написання тез тощо.

Встановлюються: максимальні суми балів за виконання завдань у рамках аудиторної, самостійної та індивідуальної роботи – **60 балів; 40 балів** – за виконання завдань, винесених на підсумковий контроль.

До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань, навичок і вмінь, виявлених під час аудиторної роботи (семінарських та практичних занять);
- якості виконання індивідуальної та самостійної роботи.

Поточний контроль може проводитись усно, письмово або у формі комп'ютерного тестування, колоквіуму, оцінювання виступів на семінарських заняттях, ділових чи імітаційних ігор тощо, під час як навчальних занять, так і індивідуальної та самостійної роботи, зокрема з використанням системи управління дистанційним навчанням.

Аудиторна робота на семінарських і практичних заняттях оцінюється за критеріями оцінювання аудиторної роботи, що розробляються кафедрою загальноправових дисциплін та передбачені в робочій програмі з навчальної дисципліни «Конституційне право».

Самостійна та індивідуальна робота, що передбачена робочою програмою з навчальної дисципліни «Конституційне право», оцінюються викладачем за шкалою від 0 до 15 балів кожна. Виконання завдань, які виносяться на самостійну та індивідуальну роботу, може контролюватися викладачем під час консультацій або проведення аудиторної роботи.

Науково-педагогічні працівники кафедри загальноправових дисциплін мають право нараховувати заохочувальні бали за додаткову індивідуальну роботу, спрямовану на поглиблене вивчення навчальної дисципліни (підготовка конкурсної роботи; публікація статті; тез доповідей до участі у конференціях, круглих столах, наукових семінарах; участь в олімпіадах, вікторинах тощо; творчі та спортивні здобутки). При нарахуванні заохочувальних балів загальна сума балів за індивідуальну роботу не повинна перевищувати максимально допустиму (15 балів).

Переведення значення рейтингових оцінок з кредитного модуля в ECTS та традиційні оцінки

Встановлюється порядок перерахунку рейтингових показників 100-бальної університетської шкали оцінювання в традиційну бальну шкалу та європейську шкалу ECTS:

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу
A	відмінно	90–100
BC	добре	75–89
DE	задовільно	60–74
FX	незадовільно з можливістю повторного складання	35–59
F	незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1–34

FX означає: «незадовільно» – необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F означає: «незадовільно» – необхідна значна подальша робота.

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ
(ЕКЗАМЕНУ) З КУРСУ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»**

Екзамен є остаточною формою контролю з навчальної дисципліни «Конституційне право», засобом виявлення і оцінки результатів навчального процесу.

Мета екзамену полягає у завершенні курсу вивчення «Конституційне право», оцінити рівень отриманих Здобувачами знань.

Критерії оцінювання:

«Відмінно» – якщо здобувач вищої освіти глибоко у повному обсязі засвоїв програмний матеріал; вичерпно та послідовно, грамотно й логічно його висловлює; вільно володіє понятійним апаратом з навчальної дисципліни; виявляє вміння самостійно узагальнювати та висловлювати матеріал, не допускаючи помилок.

«Добре» – якщо здобувач вищої освіти твердо знає програмний матеріал, грамотно і по суті висловлює його, не допускає важливих неточностей у відповіді на запитання; має незначні зауваження під час надання відповідей.

«Задовільно» – якщо здобувач вищої освіти засвоїв основний матеріал, але не знає окремих подробиць, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушує послідовність у викладенні програмного матеріалу та вагається при виконанні завдань, не вміє обґрунтовувати власні судження та наводить власні приклади.

«Незадовільно» – якщо здобувач вищої освіти не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки, з великими труднощами відповідає на питання, не володіє понятійним апаратом з курсу.

1. Поняття конституційного права. Місце конституційного права в системі національного права України.
2. Предмет, метод конституційного права України як галузі права та їх специфіка.
3. Система конституційного права України: поняття, елементи та їх характеристика.
4. Конституційно-правові норми: поняття, структура, класифікація.
5. Конституційно-правові інститути: поняття, специфіка, види.
6. Принципи конституційного права: поняття та види.
7. Конституційно-правові відносини: поняття, ознаки та види. Умови виникнення, зміни та припинення конституційно-правових відносин.
8. Конституційно-правові норми та конституційно-правові відносини: їх співвідношення.
9. Форми конституційного права України: поняття та види.
10. Предмет, методологія, завдання та джерела науки конституційного права України. Зв'язок науки конституційного права з іншими суспільними та галузевими юридичними науками.

11. Конституційне право як навчальна дисципліна: поняття, система, функції.
12. Основні етапи розвитку конституційного процесу в Україні.
13. Конституція Пилипа Орлика 1710 року та Конституція України 1996 року: порівняльно-правовий аналіз.
14. Загальна характеристика радянського періоду конституційного процесу в Україні.
15. Зміст сучасної конституційної реформи в Україні: концептуальні засади.
16. Конституційно-правове забезпечення політичної реформи в Україні. Удосконалення конституційно-правового статусу суб'єктів політичної системи України.
17. Поняття, ознаки та сутність Конституції України.
18. Конституція та держава: їх співвідношення.
19. Функції Конституції України та її характеристика.
20. Класифікація конституцій: мета та критерії класифікації.
21. Об'єкти конституційного регулювання. Дія Конституції України.
22. Форма та структура Конституції України.
23. Чинники ефективності дії Конституції України. Спеціально-юридичні чинники.
24. Порядок внесення змін до Конституції України (Розділ XIII Конституції України). Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України.
25. Поняття, структура, особливості, ознаки конституційного ладу України.
26. Демократична, правова, світська держава – конституційно-правова характеристика.
27. Політичний плюралізм та ідеологічне розмаїття: порівняльний аналіз.
28. Система гарантій конституційного ладу України: поняття та види гарантій.
29. Поняття, принципи, ознаки державного ладу України.
30. Система органів державної влади в Україні.
31. Поняття, ознаки, принципи суспільного ладу України.
32. Структура суспільного ладу України: поняття та загальна характеристика.
33. Політична система України: поняття та характеристика елементів.
34. Економічна система та соціальна система України: конституційно-правові засади.
35. Духовно-культурна система України: конституційно-правові засади.
36. Місце прокуратури в системі органів державної влади.
37. Система та структура прокуратури.

38. Функції та повноваження прокуратури.
39. Акти органів прокуратури: види, зміст.
40. Поняття та конституційні принципи правового статусу людини та громадянина в Україні та європейських державах.
41. Система гарантій конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні.
42. Конституційно-правові засади статусу іноземних громадян, осіб без громадянства та біженців в Україні.
43. Роль міжнародних актів в регулюванні конституційних прав, свобод та обов'язків в Україні.
44. Громадянство України: законодавство, міжнародні акти, зміст права на громадянство, документи, які підтверджують громадянство України. Принципи набуття громадянства України. Територія держави. Умови прийняття до громадянства України (порядок розгляду заяв громадян з питань громадянства України). Втрата громадянства України. Зміна громадянства України.
45. Необмеженість конституційних прав і свобод людини і громадянина.
46. Право приватної власності: конституційно-правовий аспект.
47. Статус мови в Україні (Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»).
48. Право громадян на звернення (Закон України «Про звернення громадян»).
49. Право на правову допомогу (Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).
50. Право на звернення до міжнародних установ (Закон України «Про ратифікацію конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції»).
51. Право на повагу до гідності, невтручання в особисте і сімейне життя, таємницю листування, недоторканість життя (ст.ст. 162, 163 КК України, ст. 126 КК України, ст. 27 КПК України, ст.ст. 289, 297, 301, 306, 311 ЦК України).
52. Поняття конституційно-правової відповідальності: характеристика підходів. Співвідношення конституційно-правової відповідальності з конституційною, державно-правовою відповідальністю. Місце конституційно-правової відповідальності в системі соціальної відповідальності.
53. Ознаки конституційно-правової відповідальності (2 групи): їх характеристика.
54. Функції конституційно-правової відповідальності: поняття та види.
55. Конституційно-правова відповідальність та конституційний контроль, їх співвідношення.
56. Класифікація конституційно-правової відповідальності: критерії класифікації та види.

57. Конституційне правопорушення (делікт): поняття, склад (характеристика елементів), класифікація.

58. Поняття, ознаки та принципи виборів в Україні.

59. Класифікація виборів в Україні.

60. Виборча система в Україні.

61. Виборчий процес в Україні: конституційно-правова характеристика.

62. Референдуми в Україні: поняття, принципи, види. Передумови виникнення референдумів.

63. Референдний процес. Предмет всеукраїнського референдуму, учасники та їх конституційно-правовий статус. Відповідальність за порушення порядку проведення референдуму. Місцеві референдуми в Україні: поняття, види, основні засади організації та проведення.

64. Ідея парламентаризму та її реалізація в Україні.

65. Основні напрями парламентської реформи в контексті внесення змін до Конституції України.

66. Поняття та ознаки Верховної Ради України як органу законодавчої влади.

67. Функції Верховної Ради України: поняття, види, зміст.

68. Статус народного депутата України: конституційно-правові засади.

69. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: конституційно-правовий статус.

70. Рахункова палата: поняття, завдання, функції повноваження, структура.

71. Депутатські фракції, комітети, спеціальні тимчасові комісії Верховної Ради України: конституційно-правовий статус.

72. Повноваження Верховної Ради України.

73. Засідання Верховної Ради України: ведення пленарних засідань; прийняття рішень; порядок надання слова; організація розгляду питань; протокол; стенографічний бюлетень; стенографічний звіт; розробка проєктів законів; розгляд законодавчих пропозицій, законопроєктів, поправок; розгляд законопроєктів у першому читанні; розгляд законопроєктів у другому читанні; розгляд законопроєктів у третьому читанні.

74. Застосування процедури імпичменту: конституційно-правові засади та практика застосування.

75. Апарат Верховної Ради України: конституційно-правовий статус та структура.

76. Зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України і міжпарламентські зв'язки. Засади зовнішньої політики України. Законодавство з питань зовнішньої політики України.

77. Ратифікація та денонсація міжнародних договорів, приєднання до міжнародних договорів.

78. Співробітництво України з Організацією Об'єднаних Націй.

79. Європейське регіональне співробітництво.

80. Співробітництво Верховної Ради України з парламентами інших країн.
81. Становлення інституту президентства в Україні.
82. Проблеми президентської влади на сучасному етапі розвитку України.
83. Функції Президента України: поняття, види, зміст.
84. Повноваження Президента України.
85. Офіс Президента України: конституційно-правова регламентація, структура, функції та основні завдання.
86. Консультативні та дорадчі органи Президента України: конституційно-правові засади.
87. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки та оборони при Президентові України.
88. Організація взаємодії Президента України з Кабінетом Міністрів України, з законодавчою владою, судовою владою, органами місцевого самоврядування.
89. Органи виконавчої влади та інші державні органи, підпорядковані Президентові України.
90. Виконавча влада як відносна самостійна форма єдиної державної влади. Особливості організації виконавчої влади в Україні. Система органів виконавчої влади.
91. Кабінет Міністрів України – вищий орган в системі органів виконавчої влади: склад, основні функції, повноваження.
92. Центральні органи виконавчої влади: міністерства; державні комітети (державні служби); центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом.
93. Місцеві державні адміністрації: завдання, функції та повноваження. Дострокове припинення повноважень.
94. Акти органів виконавчої влади: поняття, види, зміст.
95. Взаємодія органів виконавчої влади з іншими державними органами.
96. Міжнародно-правова регламентація питань організації місцевого самоврядування. Європейська Хартія місцевого самоврядування.
97. Сучасні моделі місцевого самоврядування. Конституційне закріплення моделі місцевого самоврядування в Україні.
98. Поняття та суть місцевого самоврядування. Правові основи та система місцевого самоврядування.
99. Повноваження місцевого самоврядування.
100. Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування.
101. Гарантії місцевого самоврядування.
102. Рішення органів місцевого самоврядування: порядок прийняття та юридична сила. Припинення дії та відміна актів органів місцевого самоврядування.

103. Судовий захист прав місцевого самоврядування. Перспективи розвитку місцевого самоврядування в рамках проведення адміністративної реформи.

104. Поняття, соціальна функція та значення судової влади.

105. Конституційні принципи правосуддя.

106. Законодавство про статус суддів. Гарантії незалежності суддів.

107. Порядок призначення та обрання суддів. Підстави, за яких припиняються повноваження суддів.

108. Система судової влади в Україні.

109. Правові засади діяльності органів суддівського самоврядування в Україні.

110. Вища рада правосуддя України: порядок формування, склад, основні функції, повноваження.

111. Порядок формування Конституційного Суду України, його чисельний склад, структура, вимоги до суддів.

112. Статус суддів Конституційного Суду України та гарантії їх діяльності.

113. Законодавчі засади організації та діяльності Конституційного Суду України: функції та повноваження. Регламент Конституційного Суду України – нормативно-процесуальний акт.

114. Конституційне провадження. Форми звернення до Конституційного Суду України.

115. Акти Конституційного Суду України: характерні риси та проблеми реалізації.

116. Поняття, принципи та система територіального устрою України.

117. Конституційне закріплення форми державного устрою України як відносно децентралізованої унітарної держави.

118. Система адміністративно-територіального устрою. Види адміністративно-територіальних одиниць.

119. Автономія: поняття та види: територіальна; екстериторіальна. Автономна Республіка Крим – територіальна автономія у складі України.

120. Основи конституційного статусу Автономної Республіки Крим. Самоврядні повноваження Автономної Республіки Крим. Верховна Рада Автономної Республіки Крим: компетенція та організація роботи. Рада міністрів Автономної Республіки Крим: склад та повноваження. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим. Взаємодія органів державної влади Автономної Республіки Крим.

121. Національна безпека України: поняття та сутність.

122. Принципи національної безпеки України.

123. Об'єкти національної безпеки: поняття та види.

124. Суб'єкти національної безпеки: поняття та види.

125. Система забезпечення національної безпеки України.

126. Гарантування прав, свобод та обов'язків громадян України при забезпеченні національної безпеки.

127. Система національної безпеки України: поняття та характеристика елементів.

128. Політична безпека України: поняття, нормативно-правова регламентація, зміст.

129. Економічна безпека України: поняття, сутність та нормативно-правова регламентація.

130. Воєнна безпека України. Організація оборони України. Воєнна політика. Теоретичні аспекти воєнної доктрини України.

131. Конституційно-правовий статус Збройних Сил України.

132. Екологічна безпека України як складова національної безпеки України.

133. Інформаційна безпека України: конституційно-правові засади.

134. Демографічна безпека України: поняття, юридичний зміст та нормативно-правова регламентація.

135. Міжнародна безпека України. Міжнародні відносини України в контексті національної безпеки. Місце України в геополітичному просторі Європи.

ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

Тема 1. Конституційне право України – провідна галузь національного права, складова юридичної науки, навчальна дисципліна

1) б; 2) б; 3) г; 4) а; 5) в; 6) б; 7) г; 8) в; 9) б; 10) б; 11) а; 12) в; 13) г; 14) б; 15) д; 16) б; 17) в; 18) в; 19) б; 20) а.

Тема 2. Конституційний процес в Україні

1) б; 2) в; 3) г; 4) б; 5) г; 6) а; 7) в; 8) в; 9) г; 10) в; 11) в; 12) а; 13) д; 14) д; 15) г; 16) б; 17) г; 18) б; 19) а; 20) а.

Тема 3. Конституційно-правова відповідальність в системі юридичної відповідальності

1) в; 2) г; 3) б; 4) а; 5) б; 6) б; 7) б; 8) в; 9) а; 10) б; 11) г; 12) а; 13) а; 14) г; 15) б; 16) г; 17) а; 18) б; 19) г; 20) д.

Тема 4. Конституційно-правові засади конституційного ладу України

1) д; 2) д; 3) в; 4) б; 5) в; 6) в; 7) б; 8) в; 9) в; 10) а; 11) в; 12) г; 13) б; 14) б; 15) а; 16) а; 17) б; 18) г; 19) в; 20) в.

Тема 5. Теорія Конституції України

1) в; 2) г; 3) а; 4) в; 5) г; 6) б; 7) а; 8) д; 9) б; 10) в; 11) б; 12) б; 13) б; 14) г; 15) г; 16) б; 17) г; 18) д; 19) в; 20) г.

Тема 6. Конституційно-правовий статус людини та громадянина в Україні

1) а; 2) в; 3) в; 4) б; 5) в; 6) б; 7) г; 8) в; 9) г; 10) д; 11) в; 12) д; 13) б; 14) г; 15) д; 16) а; 17) б; 18) г; 19) в; 20) б.

Тема 7. Організація і здійснення державної влади в Україні

1) а; 2) а; 3) б; 4) г; 5) г; 6) д; 7) г; 8) а; 9) г; 10) в; 11) г; 12) а; 13) б; 14) в; 15) г; 16) б; 17) б; 18) б; 19) а; 20) д.

Тема 8. Виборче право та виборчий процес

1) б; 2) г; 3) д; 4) д; 5) в; 6) д; 7) б; 8) а; 9) а; 10) в; 11) д; 12) г; 13) в; 14) д; 15) б; 16) г; 17) а; 18) д; 19) в; 20) а.

Тема 9. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України та організація її роботи

1) в; 2) б; 3) б; 4) б; 5) в; 6) а; 7) в; 8) д; 9) в; 10) б; 11) а; 12) в; 13) г; 14) а; 15) б; 16) в; 17) б; 18) б; 19) г; 20) б.

Тема 10. Конституційно-правовий статус Президента України

1) д; 2) д; 3) а; 4) д; 5) д; 6) г; 7) в; 8) б; 9) б; 10) б; 11) а; 12) а; 13) б; 14) в; 15) а; 16) а; 17) б; 18) б; 19) г; 20) г.

Тема 11. Органи виконавчої влади в Україні: конституційно-правовий статус

1) а; 2) б; 3) а; 4) б; 5) а; 6) д; 7) в; 8) в; 9) б; 10) г; 11) а; 12) а; 13) б; 14) а; 15) г; 16) г; 17) д; 18) а; 19) а; 20) б.

Тема 12. Органи судової влади в Україні та організація їх роботи

1) а; 2) а; 3) б; 4) б; 5) г; 6) а; 7) б; 8) а; 9) а; 10) в; 11) б; 12) в; 13) а; 14) г; 15) б; 16) в; 17) б; 18) в; 19) г; 20) д.

Тема 13. Конституційний Суд України

1) б; 2) в; 3) в; 4) г; 5) д; 6) в; 7) в; 8) а; 9) в; 10) г; 11) а; 12) в; 13) б; 14) а; 15) г; 16) г; 17) в; 18) а; 19) в; 20) б.

Тема 14. Місцеве самоврядування в Україні

1) а; 2) д; 3) д; 4) г; 5) д; 6) в; 7) д; 8) а; 9) а; 10) в; 11) а; 12) в; 13) д; 14) а; 15) г; 16) б; 17) в; 18) б; 19) б; 20) в.

Тема 15. Територіальний устрій України

1) г; 2) г; 3) б; 4) д; 5) б; 6) б; 7) д; 8) г; 9) а; 10) г; 11) в; 12) б; 13) а; 14) б; 15) б; 16) в; 17) г; 18) г; 19) в; 20) а.

Тема 16. Конституційно-правові засади національної безпеки та оборони України

1) а; 2) д; 3) д; 4) г; 5) а; 6) в; 7) в; 8) б; 9) в; 10) г; 11) а; 12) в; 13) д; 14) г; 15) д; 16) г; 17) а; 18) в; 19) а; 20) б.

Для нотаток

Навчальне видання

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

**Методичні рекомендації
для самостійної та індивідуальної роботи
(для здобувачів вищої освіти
1, 2 курсів денної форми навчання)**

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Лариси Наливайко*

Редактор, оригінал-макет, дизайн – *Є. В. Коваленко-Марченкова, А. В. Сомотуга*

Підп. до друку 15.09.2022. Формат 60x84/16. Друк – RISO.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 16,3. Обл.-вид. арк. 17,5. Тираж – 50 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до державного реєстру КВ № 6054 від 28.02.2018 р.